

szél-járás

IV. évfolyam 1. szám • 2011 március

Görföl Jenő főszerkesztő (Pozsony)
Balassa Tamás (Mosonmagyaróvár)
Böröndi Lajos (Feketeerdő)
Deák Ernő (Bécs)
Ferenczy Klára (Baden bei Wien)
Farkas István (Mosonmagyaróvár)
Hornják István (Pozsony)
Kepe Lili (Lendva)
Smuk András (Bécs)
Tuba László (Mosonmagyaróvár)
Végh László (Somorja)
Vida István (Mosonmagyaróvár)

Szerkesztőség:

Bratislava - Pozsony, Námesťie 1. Mája 10/
12, 815 57 Bratislava. E-mail: csemadok
@csemadok.sk

Mosonmagyaróvár, Piarista Általános Is-
kola és Középiskola, Fő u. 4. 9200

Wien - Bécs, Schwedenplatz, 2/I/8. Levél-
cím: A-1011 Wien, Postfach 358. E-mail: be-
csi-naplo@aon.at.

**A Pro Patria Honismereti Szövetség
megbízásából kiadja:** BmegB Lap-és Könyv-
kiadó, 9211 Feketeerdő, Erdőalja u. 11. E-
mail: borondi@rlan.hu Felelős kiadó: *Böröndi
Lajos*. Számlaszám: Rajka és Vidéke Takaré-
szövetkezet: 59500155-10007761

*Előfizethető a fenti bankszámlára való uta-
lással, előzetes vagy utólagos számlázással. Egy
szám ára: 600 Ft, Szlovákiában 1,50 euró. Elő-
fizetési díj egy évre: 2400 Ft, Szlovákiában (6
euró), Ausztriában és Szlovéniában 10 euró.*

ISSN: 2060-3886

Készült a Duna Takaréék (Halászi), a Raj-
kai Takarékszövetkezet (Rajka) és a Palatia
Kft. (Győr) támogatásával. Megjelenik a
Palatia Nyomda és Kiadó Kft. gondozásában
(9026 Győr, Viza u. 4.). Felelős vezető: Radek
József ügyvezető igazgató.

Mészáros Alajos

*A szél-járás és az Európai
Duna-stratégia*

3

irodalom

Büki Attila	<i>Fújhat fél világ szele (vers)</i>	4
Halász Albert	<i>Ne bánts! (vers)</i>	4
Böröndi Lajos	<i>Bukaresti pályaudvar (novellák)</i>	5
Mészely József	<i>Úgy szolgált (vers)</i>	8
Gál Sándor	<i>Feljegyzések elmenőben (napló)</i>	9
S Csoma János	<i>“aki ivott az ég vizéből”, a történet vége? Kapaszkodom (versek)</i>	11
Csáky Anna	<i>A keresztút (vers)</i>	12
Rác Boglárka	<i>róla, Éjjél, Februári vers, Evlyn Roe (versek)</i>	15
Sebők Zsófia	<i>“Még mindig nem fejtették meg a Sub Rosát” Interjú Bíró Szabolcs íróval</i>	16

honismeret

Strešňák Gábor	<i>Egy 1848-as mátyusföldi jelentés margójára</i>	18
Kimlei Péter	<i>Egy elfeledett Moson megyei tábor</i>	28
Szakály Sándor	<i>Egy tábornok életútja (Vitéz Jány Gusztáv)</i>	32
Dimény Gábor	<i>Moson településszerkezetének kialakulása (III. rész)</i>	37
Józsa Mónika	<i>Népi ájtatosságok Vágán a nagybőjti időszakban</i>	46

barangoló

Hamerlík Barnabás	<i>Kaukázusi háromszög (Örményország, Grúzia és Azerbajdzsán)</i>	52
Tuba László	<i>Falu a Balaton-felvidék szívében (Ábrahámhegy)</i>	60

képzőművészet

Böröndi Lajos	<i>Olthatatlan szomjúság (Nemes László műtermében)</i>	64
Németh Gyula	<i>Ikarosz szárnyalása (Andrej Németh Endre - Kútna Horá)</i>	69
Bence Lajos	<i>Alfons Mucha Lendván</i>	72

zene

Lacza Tihamér	<i>Az évszázad tanúja:</i> <i>Báró Ghillány István</i>	75
Ferenczy Klára	<i>Liszt Ferencre emlékeztek Bécsben</i>	77

szélfúvás

•	<i>Lélekkikötő - S Csoma János</i> <i>könyvbemutatója Bécsben</i>	78
Bence Lajos	<i>A szlovén kultúra napja Lendván</i>	79
Mézes Rudolf	<i>A magyar kultúra napja Galántán</i>	80

könyvismertetés

Kovács László	<i>Simon Attila: Egy esztendő krónikája</i> <i>A szlovákiai magyarok 1938-ban</i>	81
Mészely József	<i>Dióbölcső, mákfejcsörgő</i> <i>(Fellinger Károly gyermekkötetéről)</i>	82
Száraz Pál	<i>Múltunk őrzése remény a jövőhöz</i> <i>(Nagyfödemes)</i>	82
Huszár Ágnes	<i>Bíró Szabolcs: Sub Rosa</i>	83

ENP Képviselet
Európai Parlament

Rajkai Takarékok
A TAKARÉKPONT HÁLÓZAT TAGJA

DUNA
takarékok

Mészáros Alajos
EP-képviselő

A szél-járás és az Európai Duna stratégia

A szél-járás régióit most egy kicsivel több dolog köti össze, mint eddig. A közös európai elképzeléseknek része, felmutatója, azt is mondhatnám: megtestesítője. Egy olyan térség lakóinak kultúráját, művészetét, életét tárja elénk, amelyről a nagy közös terv, a Duna-stratégia is álmodik.

A közelmúltban, 2010 decemberében hozta nyilvánosságra az Európai Bizottság (EB) az ún. Duna-stratégiát, mely konkrét intézkedési javaslatokat tartalmaz a Duna-régió országainak fejlődése érdekében. A dokumentum négy pillérré épül: a régió összekapcsolására, a környezet védelmére, a jólét növelésére és a régió megerősítésére. Végrehajtása akár már a magyar EU-elnökség alatt megkezdődhet, ha a tagállamok júniusban jóváhagyják.

A stratégia nyolc uniós tagállamot (Németország, Ausztria, Csehország, Magyarország, Szlovákia, Szlovénia, Bulgária, Románia), és hat további országot (Horvátország, Szerbia, Bosznia és Hercegovina, Montenegró, Ukrajna és Moldova) fog egybe.

Célja a régió többszintű fejlődésének előmozdítása. Szerves része ennek a kulturális kapcsolatok fejlesztése, a nyitás a szomszédok, a közeli és távolabbi régiók szellemi kincseinek közismertté tétele, a tevékeny együttműködés, amelynek számtalan lehetősége van. Persze a felzárkóztatás, az élet minőségének javítása is fő szerepet kap.

A stratégiának köszönhetően új munkahelyek létrehozása várható a régióban, növekszik majd az életszínvonal és a biztonság, eddig kihasználatlan kapacitások is kiaknázásra kerülnek – a szellemiek is! –, és nagyobb figyelmet kap a környezetvédelem. Összesen 115 millió - a Duna-régióban élő - emberről van szó, az ő életkörülményeik javulhatnak a stratégia megvalósításának köszönhetően.

A ma jelentős együttműködési és koordinációs kihívásokkal küzdő régióban a stratégia révén olyan változások várhatók, amelyek megkönnyítik a közúti és vasúti közlekedést, fejlesztik a hajózást, olcsóbbá és biztonságosabbá teszik az energiaellátást, megerősítik a párbeszédet a kultúra, az innováció és az oktatás terén. Mindez kihatással lesz a régió vonzerejére, remélhetőleg minél több turista látogat majd "a dunai országokba", fellendítve ezt az ágazatot is.

Külön uniós forrásokat a Duna-stratégia nem kap, a létező kohéziós politikák részeként finanszírozzák majd. A 2007-2013-as időszakra 100 milliárd euró jutott különböző felzárkóztató EU-programok formájában, és jelentős számú területi együttműködési program is érinti a régió országait. A stratégia épp a rendelkezésre álló pénzügyi források jobb felhasználását és elosztását kívánja előmozdítani. Elsősorban az értékteremtést, a befektetett összegek nyomán tartósan fennmaradó és működő kezdeményezéseket, a közösségi célokat kívánja szolgálni.

2011 első félévének magyar EU-elnöksége nagy hangsúlyt fektet a stratégia megfelelő végrehajtásának előkészítésére. A Duna-stratégia amellet, hogy érzékelhető életszínvonalbeli változásokat ígér, az itt élő állampolgárok "dunai identitásának" megerősítésén is fáradozik, hiszen a Duna "a világ legnemzetközibb vízgyűjtője". A makrorégiók gazdasági, kulturális felemelkedése ösztönző hatással lehet a fiatalabb generációkra, hogy ne hagyják el szülőföldjüket, illetve térjenek oda vissza.

Európa a kulturális sokféleség megőrzésének fontosságát hirdeti. A Duna-stratégia ennek egyik látható elemévé válhat, felemelkedést biztosítva az érintett régiók lakosainak kulturális, gazdasági és társadalmi téren.

*Büki Attila***Fújhat fél világ szele***Veszeli Lajosnak*

felmutatod a vásznon
a jéggel tapasztott Balatont
amikor kéklík az időben a tó
szánkon a szó
„valamit tennem kéne
amíg lehet”
befejezetlen mondatod

azóta is elgondolom
hogy lassabban fut
szívünkben a vér
s már-már az éjszakához
meztelenedünk
nincs haladék - - -

tudod súlyosabb a vászon
ha fények között függ
fújhat fél világ szele
beépül a Balaton veled
emlékezetembe

*Halász Albert***Ne bántsd!**

Istenem láthatod lelkemet
én nem fohászodom adj úgy is kegyelmet
ó istenem téged illet a köszönet
mindenért mi nevel s erősít bennünket

Istenem köszönöm hogy nem versz
sorssal már ó minket
s jó hogy nem bánt senki más sem
már bennünket
mert azt
azt már ki nem bíránk

mert bántjuk mi magyarok
magunkat eléggé
bot nélkül verjük
egymást péppé

Böröndi Lajos

Bukaresti pályaudvar

Bukaresti pályaudvar

Gyönyörű almák voltak a mellei, éppen megcsúszott rajtuk a fény, ahogyan behajolt kissé a bukaresti pályaudvar üres várótermében az információs pultba. Az embernek ilyenkor fut össze a szájában a nyál. Meleg volt, rettentő meleg, a galambok a téren gubbasztottak, s arra gondoltam, hogy már soha nem tanulok meg semmi nyelvet, utazhatok Bukaresten át Szófiába, hogy az eszperantó világnyelv gyönyörűségéből kapjak egy kortynyt. De Szinyoró Eszperantó kedves idős lénye sem tudott néhány szónál többet a fejembe verni. Viszont azokat az almákat behunyt szemmel is megkóstolnám, végighúznám rajtuk a nyelvemet.

Ez jutott elsőként eszembe néhány perccel azután, hogy kitoltak, pontosabban kigurítottak a teraszra, szembe a tengerrel, amit annyiszor szerettem volna látni, s most hogy megpillantottam, minden másra gondoltam csak erre a vágyra nem. Nem jó az, ha a vágyak maradék nélkül megvalósulnak.

A bukaresti galambokat is elvitte a harmincnégy évvel ezelőtti szél, mint ahogy Bukarestet is, amit csak egyszer láttam, s Szófiát is, aminek illata, hogy a szagot illatnak nevezem az is álmétkodásra késztet, még mindig érződik az orrban. Mint az almák illata, ahogyan véletlenül közelebb sikerült hajolni hozzájuk.

Erős virágillat áradt a teraszra, mintha egy kosárnyi rózsaszirmot hintettek volna szét. Ez kellemes volt, nem mint az az 1977-es rózsaoalaj szag a zsúfolásig teli autóbusszon Szmoljan felé robogva, amire úgy kapaszkodtunk föl, hogy előző nap már megkentük néhány levával a buszsofórt, hogy álljon meg a hegyi megállónál, hogy bejussunk a szmoljani buszpályaudvarra, hogy onnét Szófiába menjünk megnézni, hogyan virágzik a szocializmus. A busz tele volt préselve munkába induló asszonyokkal, akik közt úgy éreztem magamat, mint borjú a vágóhídon, összeszorítottak, felhúztam kissé mindkét lábamat, hogy érezzem, itt már nem vagyok én, csak mi vagyunk a rozoga buszon a hajtókanyarokban. Ott volt az a rózsaoalaj szag, áradt az izzadt hónaljából, áporodott volt és felkelés szagú, undorító volt és erotikusan izgalmas, ahogyan a húsos bolgár nők magukba faltak, hogy elengedjenek. Lepottyantsanak aztán megérkezve a pályaudvarra.

Ez illat volt, s lehunyt szememen át is láttam a tengert, s a parton sétáló porcelán testű fiatalokat, gyönyörű nőket, akik kacéran öltözöttek, illetve vetkőzöttek, s azt teszik, amit tenni kell, udvarolnak a férfiaknak, akik egy része észre sem veszi, hogy milyen szép gyöngy ragyog a szemük helyett, hogy formás lábuk, sűrű szempil-lájuk milyen csábító. És nem csábulnak. Nem úgy, mint mi valaha. ...

Aztán egy könnyű, de kicsit hidegebb szellő kisöpörte a rózsaoalaj illatot, Bulgáriát az egész rothadás szagú szocializmusával együtt. 1977-et, de a mélyben megmaradt az a dermedt riadtság, amit akkor éreztem, amikor ott élő hazánkfia azt mondta, hogy itt olyan nagy a káosz és a zűrzavar, hogy minden pillanatban fölrobbanhat az egész.

A francot robbanhat föl. Hisz ez a jövő társadalma. Szó sincs semmiféle fölrobbanásról gondoltam, nézve az orosz adást, mert az természetes volt, hogy orosz tévéadót lehet nézni Bulgáriában. A gyümölcsök országában. Ahol az almáknak is hónalj illata volt. Átitatva rózsaoalaj szaggal.

Az az 1977-es nyár mégis összehúzza a számat, savanyú tejlaves ízével, felfedezéseivel, annak az örömeivel, hogy kinyílik körülöttem a világ. Ami eleve, örök időkre el volt rendezve. Testvérek vannak mindenütt, s természetes velejárója az életnek, hogy ellenőrzik mozgásodat, egyébként is, mi a francnak mozogsz annyit.

Neked emlékezek vissza, aki valójában nem is létezel, s meg sem kaphatod ezt a rózsaoalaj szagú levélkét, posta sincsen arrafelé, semmi nincsen, de az ember nem azért emlékezik, hogy átadjon valamit, hanem hogy maga előtt is bizonyítsa létezését. Mintha ez olyan fontos volna.

Nem fontos.

Ha sokszor mondom, még magam is elhiszem.

Mint a nemzetköziséget. Ennek pedig legszebb nyelve az eszperantó, amit nagyon sokan tanulnak. Olyan sokan, hogy egyszer csak mindenki tud eszperantóul. Mert könnyű, mert senkinek nem az anyanyelve, mert megtöri a nyelvi imperializmust.

Sokáig forgatom a számban a szót, imperializmus. Húsz éve biztosan nem mondtam ki. Olyan, mint egy felbontatlan konzerv. Mint egy üveg bor, ami ennyi ideig hevert a pincéd mélyén. Aztán fölbontod. S förtelmes ecet az egész. Mert erre felé a borok nem megöregednek, hanem megromlanak. Nem öregszenek meg, találom meg az avíttabb, de kedvesebb szót. Nem úgy készülnek, hogy sokáig a pincében heverhessenek egy vacak dugóval bedugaszolva, levegősen. Megrothadnak itt a borok, mint az idő, a világ, meg benne én is.

És itt ez a rohadt terasz is, ahova annyira vágytam, szemközt a tengerrel, amit inkább elképzelek magamban, mert a belső tengert nem mutathatja meg senki. Ez az egész csak az emlékezet megkaparására szolgál. Pedig nem szabad hozzányúlni semmihez, ami régi, mert összetörik, szétporlad. Mint én is, itt szemközt a tengerrel.

Inkább vissza a bukaresti pályaudvar melleihez, ahhoz a két nem egyforma almához. Gazdájuk valójában azért hajolt olyan hirtelen előre, mert ráébredt, hogy sem magyarul, sem oroszul, sem németül nem fogják neki elárulni, hogy a kérdezett szófiai csatlakozás egy napot fog késni.

Mert itt csak románul tudnak, úgy is csak annak, akinek akarnak. De annak már nem, még úgy sem, aki először magyarul szólal meg.

Szülte volna más anya.

Treptow – Berlin, Hauptstadt der DDR

Egészen hívős lett. Szellő jött, és leöntött hideggel. Kissé jobban magamra húztam a pokrócot. Azt mondták a gyerekek, hogy pokróc a lóra való, ez takaró, pléd, meg mindenféle más idegen szó a pokróc helyett.

Lópokróc. Annak van értelme. A plédnek nincsen. Meg ennek a mondatnak sincs: Berlin, Hauptstadt der DDR. Akkor volt. 1977-ben, amikor először ott. Aztán nagyon sokszor, aztán sokszor már DDR nélkül. A grószberlinben. De most még csak 1977. Suhan az expresszvonat át Csehszlovákián. Piros útlevelünkben pecsét, ahogyan kell. Mostanában nem kell pecsét. Gyakorlatilag semmi sem kell. Megfosztottak a határ már-már nemi izgalmától. Attól, hogy jönnek. Hát 1977-ben jöttek. Nem voltak udvariatlanok. Udvariasak sem. Vámosok voltak, arc nélküli acélszürke egyenruhások. Hát aztán egyáltalán nem érdekeltek 24 évesen, néhány héttel nőülés előtt. Az egész csak arra volt jó, hogy az utasok ne aludjanak el, mindig tudják, hogy ki az úr a házban. (Hazában?) Persze ezt egy szerelmes fiatalembernek mutathatják. Az úrhatnamságot. Az meg már így visszagondolva is mulatságos volt, hogy néhány kocsival odébb leendő apósom kuporgott egy másodosztályú ülésen, mikor mi leendő feleségemmel egy első osztályú kabinban terpeszkedtünk. Olyan szocialista első osztály volt ez, de elhagyva Prágát már egészen világutazóknak gondoltuk magunkat. Leendő apósom át-átjött vizitálni, de mivel benne rend volt (hívó Népszabadság olvasó volt), nem mert sokáig maradni. A jegyet nem együtt vettük meg, ő az ország másik végéből jött, s nem lehetett rábeszélni az első osztályra. Az már rendetlenség lett volna, meg illetlenség, meg urizálás stb.

A jövők aztán elmentek, s tátott szájjal bámultam Bad Schandau környékén a hegyeket, a fene se tudta, hogy ez már Szászsvájc. Ha tudtam volna, akkor sem jelentett volna semmit e tudás, hisz az igazi Svájcra sem tudtam semmit.

Az NDK büdös. Ez volt az első benyomás Kelet-Berlinbe érve. Valami furcsa olajszag keveredett a talpfák szagával, s az egész leöntve égett cukoréval s sült húséval.

Nem sok minden maradt meg a szagon kívül bennem az első utazásból, még a fal látványa sem mondott semmit, hisz volt elég Berlin ezen az oldalon is. Talán csak a csönd, az a furcsa csönd, ami a tömött villamoson ütött meg. És Treptow.

A fene tudja, valahogyan hat az emberre a monumentalitás, a hatalmas sziklatömbök. A kifaragott alakok. Azt érzi az ember, hogy semmi. Egy porszem, s hogy semmi nem múlik rajta. És ha elkapja a gépezet, akkor neki annyi. És a gépezet elkapja, sunyhat sarokban, összehúzhatja magát olyan picikére, hogy már-már alig látható.

A történet az, hogy Hitler, amikor csapatai elérték Moszkvát, hatalmas kőtömböket vitetett a parkba azzal a céllal, hogy majd abból épített emlékművet. De aztán változott a helyzet, a háború után a szovjetek visszahozták a németekkel a köveket és ők emeltek a treptowi parkban emlékművet a Vörös Hadsereg 5000 elesett katonájának, mindez 100 000 négyzetmétert foglal el a több, mint 88 hektáros park területéből.

Persze ezt is jóval az első keletnémet út után olvastam, nehogy tudatlanul haljak meg. Egyébként is szokássommá vált, hogy nem utazásaim előtt olvastam a helyről, ahova mentem, hanem utána.

A konyakos pohár után nyúltam. Kicsit tévován, mert vékonyfalu pohárból kedvelem a konyakot, de most vastag vizespoharat tettem melléje. A tengert úgy jó bámulni, hogy közben konyakozik az ember.

Egy kézen meg tudom számolni, hogy hányszor utaztam vonaton a Német Demokratikus Köztársaságba. Arra emlékszem, hogy egyszer Komáromban szálltam le, s riadtan vettem észre hogy nem pecsételt be a visszatérő ablakba a határőr. Ilyen ablakocskák voltak a piros útlevelemben, hogy tudják követni az ember mozgását. Ezt a feledékenységet én súlyos hibának tartottam, még arra is gondoltam, hogy be kellene menni a rendőrségre, rendezni ezt az ügyet.

Aztán elenyészett az egész a piros útlevelel együtt, én meg itt konyakozok nyugodtan szemben a tengerrel, amikor ez a fegyelmezetlen lezáratlanság kimered a múltból és ott sötétlik a lelkemen.

Sötételljen! Magamra húztam a lópokrócot.

Rozita kékben

Átsétáltál a teraszon. Biztos vagyok benne. Láttalak. Nedves lett az egész, a hajnali zápor, ahogyan végigsöpört rajta, s nedves lettél te is. Csak azt nem értem, hogy miért vagy olyan fiatal. A függöny mögül néztelek. Aztán eltűntél. Aha – mondom magamban. Játszadozol.

Persze tudom én, hogy nem vagy, talán nem is voltál. De ez maradjon titok. Kell valaminek maradni, ami csak az enyém, amit nem vehetnek még kölcsön sem tőlem. Amit elásnak velem együtt majd, és soha nem tudja meg senki.

Ez olyan szalmaszál. Olyan kapaszkodásra való.

Nem fogok utánanézni – mindig ellenőrzi magát az ember, ha nincs, aki figyelje, figyel magát – a verssornak.

Haldoklásban kimosott ingek szállnak. Ezért szerettem meg Pálos Rozitát. Ezért a talán pontatlanul idézett verssorért. De nem is a pontos idézet a fontos, a vers maga, hanem mit hagy maga után. S Rozita hagyott, mert eszembe-eszembe jut, ahogyan ült ott kékben 1984 egyik decemberi délutánjában, a tatabányai félhomályban, egy szerkesztőségi szobában valahol a város szélén.

Teljesen anakronisztikus kép. Pálos Rozita a mesterségesen felfújtt munkásvárosban. Mint amikor egy ibolya fölkelklik a mocskos traverzek között. Nem volt ő odavaló, ha van egyáltalán odavaló valaki 1984 telébe.

Kimeredtünk a csöndből – ahogyan a lassú cigarettafüst mögött P.J alakja is fölrémlik, persze egy másik időből, másik színhelyen. A csönd nem bennünk volt, hanem kívül. Rozitában lakott. A kékfestőben, amit olyan tavaszi-asan derűsen állt rajta. Egész lényéből áradt a finomság, s én egyik cigarettáról a másikra gyújtva zavartan dadogtam el, hogy mennyire szeretem a verseit. Amelyekben béke van és kékség, meg Isten érintése, meg a Bakonyba bújó kis falu szelídsége, meg a tanítónő előkelősége.

Éppen harminc éves voltam, s ez éppen jó kor ahhoz, hogy semmit se tudjak a világról, de nagyképűen véleményyt, mi több, ítéletet alkossak róla. Ehhez jól jött a cigarettázás.

Rozita nem alkotott róla semmit, ő élte a maga életét, a külvilág karmai létezésének finom üvegét összekaristolták ugyan, de a derű áradt belőle. Díjat kapott éppen, s én is valami effélét, örülni akartunk neki, de ez az egész

milió (talán éppen Tatabányához nem illett ez a szó soha), nem volt alkalmas az öröm teljes fölhörpölésére.

A folyóirat, amely kitüntetni gondolt bennünket, s még néhány szerzőjét, éppen betiltatott az előző hetekben, csak ezt nekünk nem mondták meg. Igaz később sem használták ezt a ronda, brutális szót. S.J. kicsit illuminált állapotban, a spiccesség és a berúgás közt félúton előhúzott a zsebéből egy papírlapot, egy levelet, amelyben néhány sor feketéllett, s alatta Havasi elvtárs aláírása, amelyben tudatja József Attila-díjas szerkesztőjével, hogy át van szervezve. Kiszervezve újmagyarul, kirúgva, hogy pontosan értse mindenki, akit illet. Pontosán értettük. Nem úgy, mint azt a verset, aminek okán történt ez az egész.

Nem tudtam, hogy ilyen szép a naplemente, hogy ilyen giccses. A tenger a horizonton kékfestő színre váltott, Rozita kékre, s olyanná vált, mint a porcelán. Jó így, konyakozva szemlélni a nagy színpadot, amin már nem játszhat soha. Hirtelen belémhasított: gyönyörű az élet, hogy veszendőségében, elpusztíthatóságában gyönyörű igazán. S milyen nagy ajándék, hogy élhettünk. Pont most villant ez belém, amikor Rozita eltűnt már a cigarettafüstben, aztán nem sokkal később fölszívta a Nap a hajnali harmattal együtt, Weöres Sándor-féle Kossuth-díjával együtt, aminél nagyobb díj nem is lehetséges, hisz nem dögszagú szürke pártkatonák, minisztériumi emberkék lökték oda, hanem maga Weöres Sándor, a saját díjából, aki miután hazavitte a neki már nem igazán fontos pénzköteget, a hatalom morzsácskáját, szétporciózta azt több részre, s egyikre rámondta: ez Rozitáé.

Aztán Rozita kifestette belőle falusi portáját, mint ahogyan a legenda tartja.

S.J. aztán munkanélküli lett, dologtalan, munkakerülő, ahogyan akkor szörnyülködve mondták. De meg is érdemelte ezt a sorsot, hisz azt észre nem venni, hogy az eltemetNI szó végződése csak úgy véletlenül nem íródhat nagybetűvel és az nem utalhat másra, mint a meggyilkolt miniszterelnökre nem hiba, hanem bűn. Sőt ostobaság. S ha valaki ennyire ostoba, akkor vagy központi bizottsági tagot kreálnak belőle, vagy munkanélkülit. Majdnem dologtalan írtam, de a Hatcsöcsűben ezt a kettőt egymás szinonimájának tartják, még ha nem is használják ezt a szót, mert ott a kocsmában tudják, hogy mit mikor kell használni.

Pálos Rozitát is elfújta a szél, de így nézve a kékfestő-tengert már tudom, belőlem nem fújja ki soha. S a haldoklásban kimosott ingeket mindig látni fogom, amikor csak rá gondolok. S mikor nem gondol az ember vágakozva egy szebb világra, egy olyanra, ahol az infinitívussal nem lehet semmi baj, ahol a kötőszavak önmagukat jelentik. S hunyhatom rá szememet, látom a tiszta vásznat, a fehérét, a kék mellett a legszebb színt. Meg az aranyat, ami ezen az estén előntötte az eget.

Mert az ég is tudja, hogy Rozitára gondolok.

Mészely József

Úgy szolgált

Utassy Józsefre emlékezve

Félárván is szabad volt,
mint kinek önköre hazányi otthona,
és úgy szolgált önzetlenül,
hogy nem lett senkinek se zsoldosa.

Nem futott hamis fény után,
árnyával cementezte a tornyát,
melynek ha harangja kondult
a lélekben is kovácsolt kopját.

A félárvaság anya-szavát,
mely útra küldte, úgy vezette,
hogy meggyönyörítő gyógyír lett
az erőszak tépte sebekre.

Gál Sándor

Feljegyzések elmenőben

• 2010

Március 1. hétfő. Viharos böjti szél söpörte Kassa eltakarítatlan szemetét, téli történetét. Már ha ma van még ilyen történet. Vagy csak a maradandó szemét posztmodern értelmetlensége...

Ennek ellenére mintha végre tavaszodna.

Március 2. kedd. *A történelem hitelvesztése abból fakad, hogy nem azok írják, akik megélték.*

Másolom a katonaidőt, s az előbbi mondatot hetekkel ezelőtt, a hatvanas évek eseményeit felidézve írtam le. Mert azóta az elmúlt századról annyi ostobaságot összehordtak a „történészekké” emelkedett levéltári aktakukacok, hogy a „hibaigazítás” sok-sok oldalas könyvet töltene meg. Persze, ha egy keveset gondolkodnának is gigantikus munkájukat végezve, rájöhetnének, hogy még ma is élnek hiteles szemtanúi a „kutatott” kornak, s hogy őket is megkérdezhetnék. Mert hogy a megdohosodott, megsárgult és hitelesnek vélt levéltári iratok zöme nem a valóságot rögzíti, hanem azt, amit abban az időben annak hitettek el. Ami úgy „hiteles”, hogy a valósághoz alig is van köze. És ma ebből dratyvázák össze a történelmet – a mi történelmünket is. Félelmetes *látni és megélni, hogy egy fiatal nemzedék miként távolodik az igazságtól – szülei, nagyszülei történelmétől...*

Március 3. szerda. Úgy döntöttem, hogy ezt a napot kihagyom, hogy nem írok ide egy betűt se. Mert minek? Jó ideje igyekszem a rák utáni napi kínládásokat elhagyni, s úgy élni, mintha minden a legnagyobb rendben lenne. De nincs rendben semmi. Fájdalmaim vannak továbbra is, és hiába nyelem az orvosságokat, nem segítenek. Az előbb is kimentem az udvarra, remélve, hogy a mozgás majd segít, de hiába az elszánás... És nem tudom, meddig leszek képes elviselni ezt az egészet. Nem tudom.

Pedig a csillagok mind a helyükön vannak!

Március 6. szombat. Néha úgy tűnik fel előttem, hogy ilyenkorra – estére —, amikor ezeket a gyorsjegyzeteket írom, a reggel, az ébredés – egyáltalán a *világosság* érkezése – akárha fényévnyi távolságra lenne. Valahogy az időben és a térben – vagy csak bennem? — a távolságok mintha megváltoztak volna, megnőttek – visszafelé.

Természetesen tisztában vagyok ennek az egésznek a *viszonylagosságával* mégis valamelyest riasztónak érzem a változást. A **távolodás gyorsasága** mintha egy belső jelzőrendszer figyelmeztetése lenne: hogy jobban ügyeljek mindarra, ami távolodik tőlem, vagy amitől én távolodom...

Menthetetlen kételkedővé váltam minden megélhetővel szemben.

Ebből következnek a *kihagyások!*

Március 8. hétfő. A csípős hideg ellenére délelőtt kint dolgoztam: az elszáradt tavalyi virágokat takarítottam el, hogy ne csúfítsák az udvart és a kertet. A Kortárs és a Forrás márciusi száma érkezett meg. Az előbbiben egy, az utóbbiban több versemmel – valahány A rák évadának a része.

Délután a hími tó környékére mentünk Évával sétálni. Szenzációs látvány – több, mint harminc őzzel találkoztunk. Tele vagyok májusi reményekkel!

Március 9. kedd. Azt kellene valahogy megoldani, hogy a gondolatok az értelem koponyaburkából egyenest – szinte maguktól – kerüljenek rá a papírra. Az ember csak ülne kényelmesen a fotelben, valami jó, halk zene társaságában, s ami folyamatosan megjelenne „ott bévül”, ugyanolyan folyamatossággal kerülne a papírosra... Micsoda időmegtakarítást jelentene ez! Megszabadítana az írás-másolás gályapadjától... Még elképzelni is hátborzongató, hogy mit és megnyit lehetne így elmondani arról a külső és belső valóságról, ami, vagy amely évtizedek alatt rakódott le bennem – vagy akárkiben – a történelem hősakadásainak idejéből rétegről rétegre. És ami – mert nem lesz idő a leírására – menthetetlenül velem együtt tűnik el, itt a csereháti dombság egyik temető-mélyében .

Azt hiszem, még egyszer össze kell szedni magamat, hogy a legfontosabbakat – vagy amit annak gondolok ma – ide rögzítsem, ha nem egyéb okból, de valamiféle magam-nyugtására, hogy elvégeztem a legszükségesebbeket. Ha kívánhatnék valamit magamnak e márciusi alkonyatban, akkor ehhez kérném az Idő kegyelmét.

Március 11. csütörtök. Havazásban, latyakban: Kassa szemorvos. Ráment több, mint három órára. A bal szemem rendben van, a jobbon – ezzel homályosabban is látok –, kezdődő hályog. (Már néhány éve „kezdődő”.) S megint a kiszolgáltatottság-érzés, hogy így veszik el az idő bennem, velem, s általam... Persze, ez így nagy számárság, mert *idő nincs!* Egy fűszál, vagy egy elefánt nem él időben. Mert a biológiai folyamatok nem az ember mérte idő függvényei. Egy kérész létezése órákban mérhető – ennyi a kérész biológiai teljessége: születés-párház-halál. Ehhez mérten egy ember élethossza már-már a mindenség idejével vethető össze. Amíg azt az *átmeneti eseményt*, amelyben a jövő múlttá enyészik, nem leszünk képesek rögzíteni, addig az *idő, mint realitás, fölfoghatatlan marad.*

Na igen! Megint belegabalyodtam ebbe a mindenség tereiről alakavargó kuszalékba. Kezdek végleg elbutulni!

Hát persze...

Az irodalom életét az írók és a művek alakítják, s nem a kritikusok! A kritikusok mindig *valami után vannak*, míg az írók *mindig valami előtt.* És ez olyan különbség, amelyet illene tiszteletben tartani.

Március 13. szombat. Leírni a test megváltozott valóságát. Hogy például a jobb kezemen, a hüvelyk- és a mutató újj felett elágazó verőér lüktetését nem érzem, hanem **látom!** Látom a lüktetését – ahogy a szív a vért löki a végtagok legtávolabbi részeibe. És így tovább. A körmök növeését, színük változásait, az ízületek megduzzadását és fájdalmait. Együtt! Feladat, a rák utáni idő változásainak tükrében. Ha befejezem Az Egy és az Egész utolsó fejezetét, megpróbálom még ezt a „mikrovilágot” leírni – részekként és általában.

Halálomig tartó föladat – mert minden percben változik.

Március 14. vasárnap. 1848-ra emlékeztünk a buzitai temetőben a határ mindkét oldaláról ide jött magyarokkal. (Ünnepi beszéd.)

Március 16.kedd. Tegnap este bent voltam Kassán a márciusi fogadáson. Ünnepi „modern” zene, tele improvizációs „elemekkel.” Kodály, meg Bartók, gondolom, felriadt rá a túlvilágon. Megismerkedtem H. Gy. alkotmányjogással, aki földim – komáromi. Ezen kívül pedig Éva évfolyamtársának, H-nak unokatestvére. Ma pedig a legkedvezőbb fejlemény, hogy a kioperált gyomrom helyére készített „valami” teljesen rendben van, szépen összeforrott, nincs gyulladás – és egyáltalán: odabent megtörtént a szervek metamorfózisa. Az orvosnőm szerint egy év múlva újra ellenőrzi, s ha marad a mostani állapot, akkor már csak két évenként kell ellenőrizni.

Ami – ha összeadom – már így is legalább három év időhaladék –, vagy orvosi optimizmus. Mindegy honnan közelíték hozzá, megnyugtató az eredmény – ha úgy tetszik, igazi győzelem a rák felett. (?)

S. Csoma János

“aki ivott az ég vizéből”

Az ég vizéből inni kellett
Bella Istvánnak halni kellett
örökül öröklétét kapja
akinek elesett az apja
akinek anyja elevenszülő
magzata úgy hull földre mint a kő
az ég vizéből inni kellett
álomra dőlni apa mellett
Bella Istvánnak halni kellett
álomra dőlni
alomba múlni
az ismeretlent megtanulni

A történet vége?

A történetnek tényleg vége lenne?
Ütőér ütése lassan elcsitul,
ám itt van még, csak borzasztóan gyenge,
bár ott benn, mélyen titánok harca dúl.
A történetnek tényleg vége lenne?
Így vagy úgy, de a másik lesz a győztes,
súlyos harmatként kiül homlokára
verejtékgyöngyök forró jégvirága,
magára vonva búcsúként a csöndet.

Kapaszkodom

Kapaszkodom és úgy szeretlek,
öledre hajtom a fejem.
Ne hagyj magamra, hatvan felé
sűrűsödik a félelem.
Voltak többen, meg lesznek is tán
hűtlen vagyok, de őrizz addig
amíg a karom - ha mást lelnék -
derekad körül lehanyatlik.

S. Csoma János versei

*Csáky Anna***A keresztút****1. Mossa kezét**
(Pilátus halálra ítéli Jézust)

Íme a zsarnok, a gyáva, a törpe,
hatalma álnok, lelke bilincsből,
sunyi tekintettel néz a „tükörbe”,
ahol vakító fényel lobog az Isten
a Nagy Kiválasztott sugárzó hitével,
kit ez a gyáva most gazokkal ítél el.

2. A kereszt
(Jézus vállára veszi a keresztet)

Szelíd szép Virágszál, súlyos kereszted:
hatalmi téboly, erőszak, jég belül,
gyáva bosszúszomj ölt benne testet,
mit sötét magányban, gazok közt egyedül,
vállára véve, vonszol végtelen
göröngyös útján a sebzett értelem.

3. Óvjátok őt!
(Jézus először esik el a kereszttel)

Úton megbúvó, éles nagy kövek,
lábát ne sebezzétek, vánszorog,
lehajló bokorágak, néma döbbenet,
széleken őrködő fehér hársorok,
ne álljatok most elébe,
vigyázzatok rá, már csuklik a lépte!

4. Megszakadt szívvel
(Jézus találkozik édesanyjával)

Nyakába omlik, sír, zokog az asszony,
szemébe csapódnak éles kín-fa-ágak...
Ó, anyai szív! Hogy sebet ne fakasszon,
s ne adják gyermekét halálnak,
imával esd a magas éghez,
s zubogó folyamként csak egyre vérez.

5. Valaki segít

(Jézus keresztyét Simon segíti vinni)

Katonák, pribékek botjain borong
gyáván, rettegőn, sunyít a balga nép:
„Hogy lehet valaki ily vakmerő bolond,
hogy milliók vétkei tavába lép?”
Évezredek bűne a vállán a kereszt,
s kevés a Simon itt, a súly nem ereszt.

6. A kendő

(Jézus verejtékező arcát Veronika megtörli)

Harsány, dőzsölő szurony-darazsak
mérgező szomjjal a vér pipacsán,
az égető fájdalom forró lábba csap,
s a szánalom hangja sovány vigasz ám.
Akad-e vajon egy lágy-puha kendő,
a szenvedés iszapját letörlendő?

7. Kínok alatt

(Jézus másodszer esik el a kereszttel)

Vére kicsöppent homloka falán,
tövískoszorú-fullánk szűrja át fejét,
szorítja lelkét végtelen magány,
csupa tajték már belül, a kín elég:
túl sok a szurony, az átok, gyáva had,
összeroskad ennyi örült vád alatt.

8. Megrendülés

(Jézus síró asszonyokkal találkozik)

Legjobban most a könnyek égnek,
végigiramolva asszonyok arcán,
sós parazsakban hamvadó remények,
guruló-gyöngyös kínokba fagyván.
S vánszorog tovább útján az áldott,
kit egy pokoli ármány vérébe mártott.

9. Összeomlás

(Jézus harmadszer esik el a kereszttel)

Világnyi bűnök súlya a vállon,
a vizek partjai rommá kövesedve,
Isten magánya hasadt, fekete vászon,
vihart forraló gyilkos közel-este.
Hajlik a Fény szép Sugárzó Oszlopa,
iszonyú keresztút, leroskad oda.

10. Itt állok előttetek

(Jézust megfosztják ruhájától)

Bíbor lepelben vacog a Jóság,
búcsúzó lelke kinéz rácsai közül,
hagyja, hogy testét csupaszra fosszák,
lehulló palástját adja örökül,
kínzó töviskoronája patakzik keményen
a kérlelhetetlen erejű kapzsi szélben.

11. A kereszten

(Jézust keresztre feszítik)

Teste ráfeszül kinnal a keresztre,
várja a jeleket a végtelen égből,
alul a bőszt tömeg gúnyol, csahol egyre...
„Bocsásd meg Atyám! Nem tudják, mivégből.”
Megáll a szél, s egy múló percre még
kitérül előtte a végtelen ég.

12. Bevégeztetett

(Jézus meghal a kereszten)

Íme a kezdet egybeért a véggel,
közeleg immár a komor sötétség,
a vihar tomboló felhőkkel pöfékel,
födve az égbolt kihasadt szövését.
Hamarosan minden újra összezárul,
egymásba fonódik az elől és a hátul.

13. Megszabadulva

(Jézust leveszik a keresztről)

Mindenség-szívének ennyi volt a mérték.
A leomlott testnek nem kell már kereszt,
kivérzett rajta seb, ütések, ahol érték,
csak a töviskorona szúr még, nem ereszt.
Sziszegő éj jön, s lassan összeállnak
fekete tömbökké az árnyak.

14. A megváltott ember

(Jézust sírba helyezik)

Ha valaki meghal, igazi valója
egy sugárra száll és elröpül,
minden álma, tette leválik róla,
s a végtelent kapja örökül.
Ha lehet értelme áldozatnak a földön,
szirmokat pergető szelekkel jöjjön.

Rácz Boglárka

róla

*lehúnyva látom milyen a szeme
magára ismer majd a versben
megőrzi meséli helyettem önmagát
örökkön kanyargó emlékezetben*

tudok róla és tetten értem már
bár talány a léte bizonytalan
olykor félbehagyott mondattal üzen
lépte örökké visszhangtalan

Éjféli

szögre akasztott szavaimból elfogy lassan
a szándék – másom meg régóta nincsen
csupasz házfalra szárad egy árnyék
égitestekkel koccint az Isten

Februári vers

térből és időből a történések kihullanak
ami marad az mind kitöltetlen
tested lenyomatai a kényelmes bőrfotelben
belőlük talán majd újrateremted magad

a hókásás járdákon lábnyomod keresem
árnyékodat penészes házfalakon
vagy a lombtalan út menti fák alatt
térből és időből kihullva valahol

Evlyn Roe

nincs kiszállás a tengerészek hajójából
hiába szólsz hogy nem ezt akartad
nincs vészkijárat mi kivezetne innen
a fedélzeten egyedül maradsz csak

Sebők Zsófia

„Még mindig nem fejtették meg a Sub Rosát”

Interjú Bíró Szabolcs íróval

Bíró Szabolcs szlovákiai magyar, pontosabban dunaszerdahelyi író (azaz, hogy pontosan idézzem a Wikipédiát: író, énekes, optimista). Honnan ismerhetjük a nevét? A Csak Van zenekarból, és immár kilenc könyvből: *Naplemente*, *A Sivatang Szeme*, *Hóhér*, *Cosa Nostra*, *Az elásott titok*, *Távol mindentől*, *Sub Rosa*, *A Sub Rosa tanulmányút*, *Az ötödik parancsolat*... Első hat kötetét még Francis W. Scott álnéven jegyezte, majd egy radikális lépéssel „megölte” angolszász nevű alteregóját, hogy helyet adjon igazi önmagának. Az új korszakról, 2010-ben megjelent könyveiről és temérdek tervéről beszélgettünk – merthogy van neki egy egész nagy rakás!

– Az első hat könyvedről most ne is faggassalak, igaz?

– Egy halott írónak hiába tennél fel kérdéseket, nem tudna rájuk válaszolni.

– Rendben, akkor maradjunk az álnévgyilkosnál, Bíró Szabolcsnál. A bevezetőben azt írtam, hogy 2010-től már az igazi önmagadnak kívánsz helyet adni. Ki az igazi önmagad?

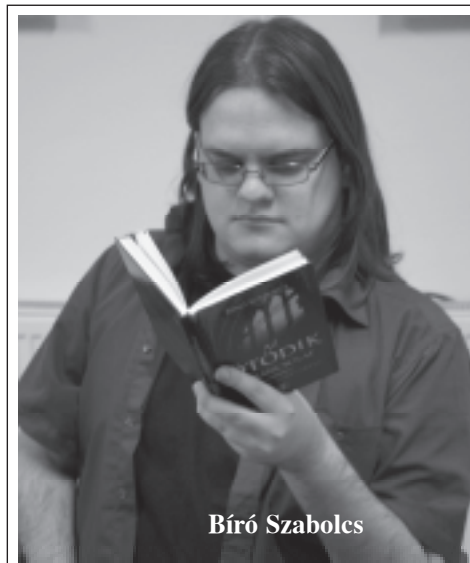
– Hát, semmiképp sem a nyugati ponyvákat körmölő írógép... Egy ideig tökéletesen megfelelt, hogy a könyveim nem mások, mint – magyar mércével mérve – nagy példányszámban elkelő strandi olvasmányok, és azt hittem, ez örökre így is marad. Aztán egyszerre minden megváltozott: megismertem Umberto Ecót, elolvastam *A rózsza nevét*. Utána rájöttem, ha így folytatom, a könyveim sosem lesznek többek nagy példányszámban elkelő strandi olvasmányoknál.

– Megjédte?

– Dehogy: fogtam magam, és előlről kezdtem mindent. Persze ez nem egy pillanat alatt történt, hiszen rettenetes dilemma elé állítottam önmagam. Francis W. Scott éppen kezdett volna beindulni, az utolsó két könyvem már tíz-tízezer példányban jelent meg, és szép pénzt kaptam értük. Bíró Szabolcsot, az írókat gyakorlatilag senki nem ismerte, a témák pedig, amiket feldolgozni készültem (és készülök most is), egész biztosan nem mozgatnak meg akkora tömegeket, mint a pofonegyszerű ponyvaregények – sajnos... Ami azonban pozitívum bennük, hogy így nem is fogják a strandon végezni, és az olvasóknak nem csak az marad meg a fejében, hogy ki volt a gyilkos. A BSZ-könyvek ennél jóval többről szólnak.

– Miután „megölted” a ponyvaírókat, azonnal feltöltötted első, saját neveden írt kisregényedet (*Az ötödik parancsolat*) a honlapodra, ahonnan bárki ingyen letölthette. Ez január 1-jén volt. Május végén megjelent a *Sub Rosa* a MEDIAN Kiadónál, majd nyáron *A Sub Rosa tanulmányút* c. 60 oldalas útinapló, ami szintén elektronikus formátumban látott napvilágot. Ezzel le is tudtad 2010-et?

– Korántsem tudtam le 2010-et, hisz még csak most jön a karácsony. Ha körülnézel a weboldalamon (www.biroszabolcs.eu), láthatod, hogy *Az ötödik parancsolat* már nincs fent e-könyvként, viszont sok ember karácsonyfája alatt ott lesz keménynyomtatás, gyönyörűsége kötetként. A pontos címe most már *Az ötödik parancsolat és egyéb történetek*, hiszen azon kívül, hogy alaposan átírtam és kibővítettem, hozzácsaptam még három régebbi, rövidke írásomat és néhány extrát is (pl. egy januári interjút). A MEDIAN Kiadó gondozza ezt is, első

Bíró Szabolcs

körben háromszáz példányban jön ki a nyomdából, és külön öröm számomra, hogy egy része Magyarország határain belül marad: az Adamo Books internetes könyvruháznál rendelhetik meg az anyaországi olvasók. És a *Zsírkigyó*ról még nem is beszéltünk...

– **Tényleg, a *Zsírkigyó*! Majdnem megfeledkeztem róla; talán azért, mert még nincs is kész...**

– Nincs kész, de folyamatosan olvasható, ahogy egyre bővül. A *netBarátnő* magazin hozza le hétről-hétre, fejezetenként, de most már van egy külön blogja is (www.zsirkigyo.blog.hu), ahol szépen sorban el lehet olvasni a kész fejezeteket.

– **Szókimondó és kusza kísérleti rockregényként aposztrofálad. Az első kettőt még értem, na de mitől kísérleti?**

– Hát attól, hogy még én sem tudom, mi lesz a vége! (*nevet*) Jobban mondva tudom, csak az nem tiszta még előttem, hogyan jutok el odáig. Azért is kísérleti, mert kissé szokatlan dolgokat is alkalmazok az írásában. Például három elbeszélői szemszöveget használok, szinopszist alig, jegyzeteket meg egyáltalán nem. Kis híján impressziókból áll össze. És ami a lényeg: nagyon durva, nagyon beteg!

– **A *Sub Rosát* reklámozod a legjobban, ami érhető is. Azzal most mi a helyzet?**

– A *Sub Rosa* köszöni szépen, jól van – nagyon jól! Hét hónap alatt elfogyott belőle háromszáz példány, ami a 21. századi magyar irodalomban nagyon szép szám. Már úton van a következő 200 darab, aminek a fele egyenesen Magyarországra megy. Az olvasók szeretik, ahogy a kritikusok is: megjárta három ország sajtóját, recenziók és interjúk formájában volt jelen újságokban és különböző magazinokban, na meg a rádióban is többször volt téma. Azt azonban még mindig várom, hogy megfejtsék.

– **Ezt hogy érted?**

– Úgy, hogy az olvasók még mindig nem fejtették meg a *Sub Rosát*. Ami nem baj, de izgatottan várom az első olyan visszajelzést, hogy „igen, ezt is megtaláltam benne!” Nemrég egy olvasóm közölte velem, hogy ő már az elején sejtette, ki a gyilkos. Mosolyogva válaszoltam: „Az nem kunszt. Na de kicsoda valójában Dietrich Kreutz, kicsoda Tamara, hány áldozat és hány üldözött van összesen a könyvben?” Nem tudott helyes választ adni. A *Sub Rosa* első látásra egyszerű kalandregénynek tűnik, hiszen a cselekmény – szánt szándékkal – sok ismert sémát dolgoz fel. A sorok közt azonban annyi a rejtett utalás, a rejtvény és a kikacsintás, hogy szinte magam sem tudom megszámolni őket. A legmókásabb viszont az volt, hogy egy amúgy pozitív kicsengésű kritika felröptette: a könyv nem leplezte le a templomosok titkát. Mókás, hiszen a regény valahol azt sugallja, hogy a templomosoknak nincs is semmiféle titka – teljesen cinikusan áll ehhez a közkedvelt témához.

– **Az utolsó kérdésem következik, amire terjedelmes választ sejtjek: mik a jövőbeli terveid?**

– A karácsonyra megjelenő *Az ötödik parancsolat* lesz a *Sanguis Rosae* sorozat első kötete, ezt még két kisebb terjedelmű (200-200 oldalas) regény követi azonos főszereplővel. Szeretném, ha a trilógia második része 2011-ben, a harmadik 2013-ban jelenne meg, mindig karácsonykor. 2011 tavaszán érkezik a *Pokoli szimfóniák* c. kisregény-antológia, amelyben Angyal Sándorral, Michael Mansfielddel, Jonathan Cross-szal és Nolik Antallal együtt szerepelek, és amelynek szellemi atyja vagyok. Legnagyobb volumenű munkám 2012 karácsonyára várható: a *Non nobis, Domine* c. történelmi nagyregény, mely a magyar templomosok utolsó 22 évét dolgozza fel, kb. 5-600 oldalban (ezen már két éve dolgozom). 2013-ra és az utána következő évekre egyelőre csak címetek mondok, bármiféle magyarázat nélkül: *Vitriol*, *Holdfény szonáta*, *Deus Le Volt!*, *Billog*, *Bátorok Könyve*, *Lupus In Fabula*... Annyit elárulok, hogy többségük történelmi regény, vagy épp történelemmel (is) foglalkozó, Prágában (is) játszódó thriller. Két dolgot bátran megígérhetek: igyekszem minden évben egy vagy két címet megjelentetni, és semmilyen körülmények között nem állok meg!

Strešnák Gábor

Egy 1848-as mátyusföldi jelentés margójára...

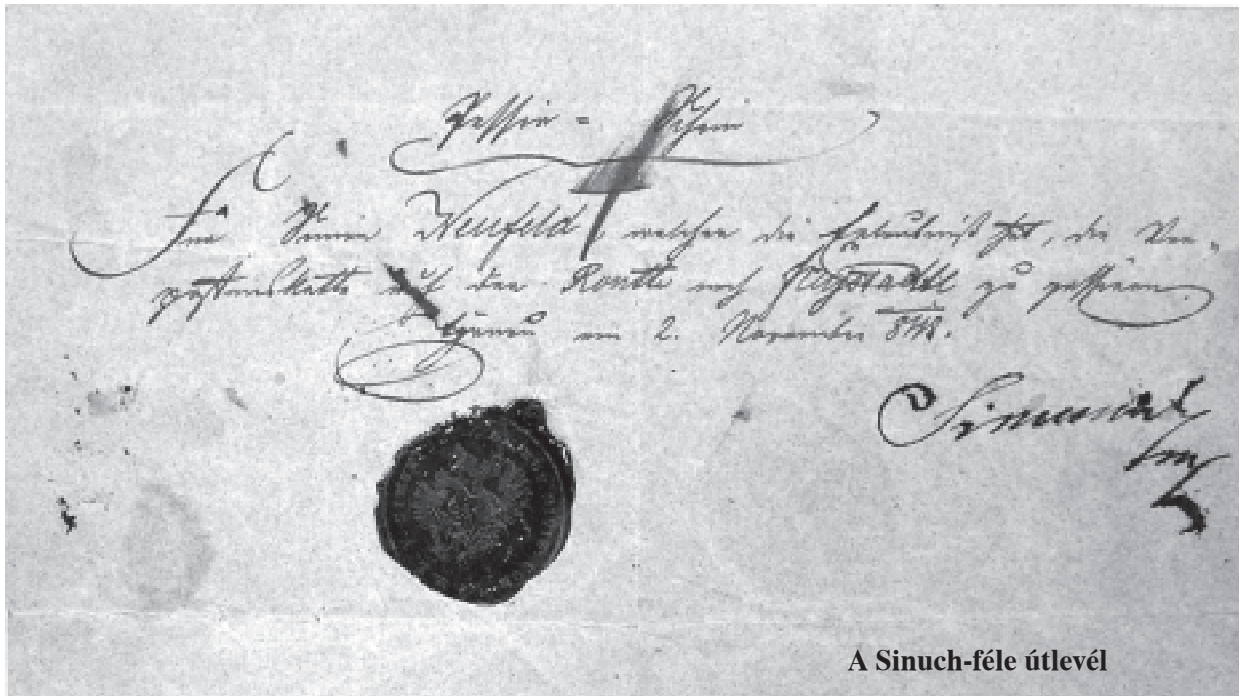

Szenc temetőjének nyugati felső szegletében Kisfaludy – síremlékekre bukkanhat a temetőSZÉL JÁRÓja. A dunántúli nemes család képviselői a 19. században telepedtek le Szencen, amikor nemes Kisfaludy István (1808 - 1866. július 19.) néptanító kezdte meg itt munkáját. István a Veszprém vármegyei Pápáról származott, 1836-ban a helyi származású Lassú Terézt vette feleségül. Ismerjük Zsigmond (sz.1837. július 18.), Móric (sz.1841. február 21.), Vince (sz.1843. január 30.) és Károly (sz.1845. április 22.) fiukat. Móric apja nyomdokaiba lépett. Tanított, majd 1866 – 1891 között Szenc jegyzője volt. A fiútestvérek közül ketten, Zsigmond és Vince egyházi pályát választottak. Közülük Zsigmond az ismertebb. Gimnáziumi tanulmányait Pozsonyban, Győrben és Nagyszombatban végezte. Teológiát Esztergomban hallgatott, 1861-ben szentelték pappá. Somorján, majd Dunaszerdahelyen volt káplán

(1868), utána Illésházán (1872), Nagymagyarón (1892) pap, végül somorjai esperes. 1906-ban pozsonyi örkanonok lett. Tudós papként sokat alkotott, főként regionális történelemkutatással foglalkozott. Somorja középkori történelmét vaskos, tudományos alapossággal megírt kéziratban hagyta az utókorra, ám az eddig kiadást nem ért meg. 1926-ban hunyt el. Apja sírjába, Szencen temették el. A síremlék felirata aránylag jól olvasható: „*Itt nyugszik Krisztusban Kisfaludy István néptanító, †1866 életének 56. évében; Kisfaludy Zsigmond pozsonyi örkanonok, történetíró, lelkes honfi, sz. 1837.VII.18 † 1926. VIII. 14. Imádkozzunk értük!*”

Személyi adatokban bőséges, Kisfaludy István esetében azonban úgy tűnik hiányos felirat. István kántortanítóként tevékeny alakja lehetett kora szenci közösségének. Komlóssy Ferenc az Esztergom főegyházmegyei egyházi iskolákkal foglalkozó munkájában így írt róla: „*Kisfaludy István kitűnő énekes és példás életű ritka szorgalmu tanító...ezen állomáson (Szencen – meg.) ...30 évig működött (1836-66).*” Minden bizonnyal tehát a korabeli mezőváros értelmiségének vezető rétegéhez tartozott és mint ilyen az 1848/1849-es szabadságharc és pol-

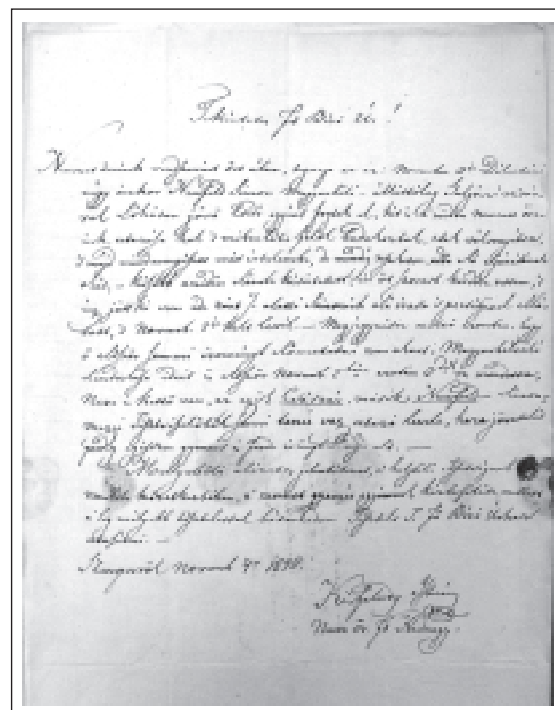

A Sinuch-féle útlevel

gári forradalom idején meghatározó alakja lehetett közösségének – és az is volt. Bár a szélesebb környék korabeli eseményei az utóbbi években már feldolgozásra kerültek, a szűkebb értelemben vett szenci történések még feldolgozásra várnak. Adalékként egy nemrég előkerült irat világítja meg a mezőváros akkori mindennapjainak egy szeletét és Kisfaludy '48-ban vállalt szerepét. A dokumentum Pozsony vármegye fenyítő törvényszéki iratai közt maradt fenn az utókorra és olvasóját gondolatban 1848. november elejére röptíti vissza.

Pozsony vármegye és Szenc szűkebb régiója ugyancsak veszélyeztetett helyzetben volt azokban a napokban. A csak lassan, nehézségek árán verbuválódó reguláris honvédség mellett az 1848:12 tc. alapján létrejött és a polgárok soraiból önkéntes alapon toborzódott nemzetőri alakulatokra hárult a környék katonai védelme. Miután októberben a horvát származású Balthazar Simunich altábornagy által vezetett ötezer fős császári sereg betört Trencsén és Nyitra megyékbe, majd 1848. október 28-án a kosztolnai ütközetben szétverte a magyar csapatokat, Nagyszombatig vonult előre. Az ide felvonuló megyei nemzetőrök és a schwechati csata (1848. október 30.) után Guyon Richárd vezetésével ellene küldött csapatok túlereje elől a nádasi szoroson keresztül átmenetileg Morvaországba vonult vissza. Guyon november 3-án határozott parancsot kapott

Kossuthtól: „...*Ha Nagyszombatban éri Simunichot... keríttesse el...ha nem adja (meg magát – megj.) és makacssága miatt a várost ágyúztatni kellene: minden emberét agyonlöveti, őt pedig felakasztja...*“

Az említett irat Simunich rövid nagyszombati tartózkodásakor született. Dokumentumai - bár egymásnak ellentmondanak – értékes bizonyítékai a felvázolt történések mindennapjainak. Mindez egy Nagyszombatból hazatérő zsidó kereskedő vallomásában és az őt kémkedés gyanújával letartóztató szenci nemzetőrök és parancsnokuk, Kisfaludy István nemzetőrfőhadnagy Prileszky István Pozsony megyei főszolgabíróhoz intézett jelentésében teljesedik ki:

„Tekintetes Fő Bíró Úr!

Nemzet őreink rendszerint őrt álva, tegnap az az: November 3^{án} Délutáni négy órakor Neufeld Simon Magyarbéli – állítólag Galgóczi vásárról Lóháton jövő Zsidó egyént fogtak el, kit is a midőn nemzet őreink utazása s miben léte felől tudakoztak, csak válvonyítva, s majd mindannyiszor más értelembe, de mindig reszketve adta elő eljárásának okát. Később amidőn előmbé kísértetett, én őt szorosb (szorosabban, jobban – megj.) kérdőre vettem, s így jött ki ezen ide zárt (mellékelt – megj.), Simonich aláírása s pecsétjével ellátott, s November 2^{án} kelt levél. Megjegyzésre méltó azonban, hogy ő először Semmi irományt előmutatni nem akart; Magyarbélről indulása ideit is először November 2^{ára}, azután 3^{dik}-ra mondotta. Neve is kettő van, az egyik Császár, másik Neufeld Simon. A megyei Tisztviselőktől semmi tanú vagy utazó levele, haza jövetelét pedig egészen gyanús és ferde irányban adja elő.

Melly ebéli (ezen – megj.) alázatos jelentésemet a helybéli Tisztségnek nemléte következtében, a nevezett gyanús egyénnek kézbesítése mellett a legmélyebb tisztelettel bátorkodom Tisztelt T.(Tekintetes – megj.) Fő Bíró Úrhoz utasítani.

Szempczről Novemb. 4^{én} 1848.

Kisfaludy István
Nemz. Ór Fő Hadnagy”

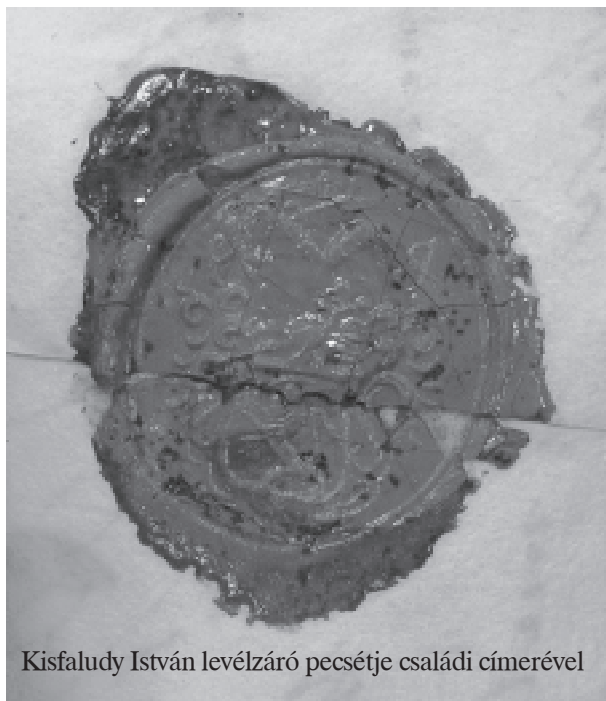
„Neufeld Simonnak mellékes vallomása

Mi a neve?

Neufeld Simon, 45 éves, Magyarbéli partéka kereskedő zsidó.

Miért fogadtattál el?

Múlt szerdán Galgóczra mentem vásárra, onnan már mint haza térni akaró Nagyszombatba mentem, *de innen az ellenség már nem akart kiereszteni*. Hanem az illető katonák azt mondták, hogy ha az előljáróságtól engedelmet nyerek, kieresztenek. Én elmentem a katonai előljárósághoz s attól mellékelt engedelmet nyertem – mely szerint szabadságom adatik visszatérnem Galgóczra, honnan jöttem. Ehhez képest én Galgócz felé mentem, de Bucsánban korcsmárosnál megállván, s ott meghálván másnap azon gondolattal: >>Mit parancsol nekem az ellenség<< Gurab felé Szenecnek jöttem. Itt a strázsán (őrségen – megj.) hárman állottak, kik engem mindnyájan ismertek. Ezeknek az újságot elbeszéltem, a Simunich-tól nyert úti levelet is felmutattam jóhiszemmel. Meg is nézték azt, de szükség nem lévén reá, mert hiszen mint mondom, mindnyájan ismertek, haza Magyarbélyre bocsáttattam. Azonban alighogy otthon leültem, már 4 nemzetőr jött, elfogott és Szencre a nemzeti őrok

Kisfaludy István levélzáró pecsétje családi címerével

főhadnagyához, attól pedig ide kísértettem.

Voltál-é már fogva, vagy büntetve?

Soha

Pozsonyban, 1848 november 4.

Vitál Alajos másod alügyész”

Neufeld Simon ügyét Pozsony megye törvényszéke 1848. november 5-én tárgyalta. A vádlott itt még kibővítette vallomását. Ez szerint a csallóközi Tejfaluról származott és 9 éve kötött házassága révén került Magyarbélre. A Simunich-féle útlevél kapcsán pedig még egyszer megerősítette, hogy ő azt eredetileg nem Galgócra, hanem hazafelé kérte, azonban Pozsony irányába a császáriak már senkit nem engedtek – nyilván tartottak az onnan felvonuló szabadságharcosok informálásától. Alkalmi kém lehetett-e Neufeld Simon, vagy a szembenálló felek stratégiai óvatosságának, gyanakvásának véletlenszerű áldozata? Sajnos erre a választ meg-

adni nem tudjuk, mivel az eset forrásanyaga nem teljes. Arra azonban elégséges, hogy felhívja figyelmünket: lehetnek még tájainkon az 1848/49-es szabadságharchoz szorosan kötődő, ismeretlenségbe burkolódó síremlékek.

Felhasznált források:

Pozsonyi Állami Levéltár: Egyházi anyakönyvek gyűjteménye – Szenc, római katolikus házassági és kereszteleési anyakönyvek.

Pozsonyi Állami Levéltár: Pozsony vármegye levéltára – Fenyítő perek iratai: 161. doboz, A XII – 1173 jelzet.

Bukovszky László: Az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc mátyusföldi eseményei. In: Mátyusföld II. Egy régió története a XI. századtól 1945-ig (szerk.: Bukovszky László). Fórum Kisebbségkutató Intézet – Liliom aurum Könyvkiadó, Dunaszerdahely – Komárom 2005: 100–104.

Komlóssy Ferenc: Az Esztergom főegyházmegyei római katolikus iskolák története, Esztergom, 1896: Szenc. Kossuth Lajos és Görgei Artúr levelezése (szerk.: Hermann Róbert). Osiris Kiadó, Budapest, 2001: 77–78.

Bencsics Miklós

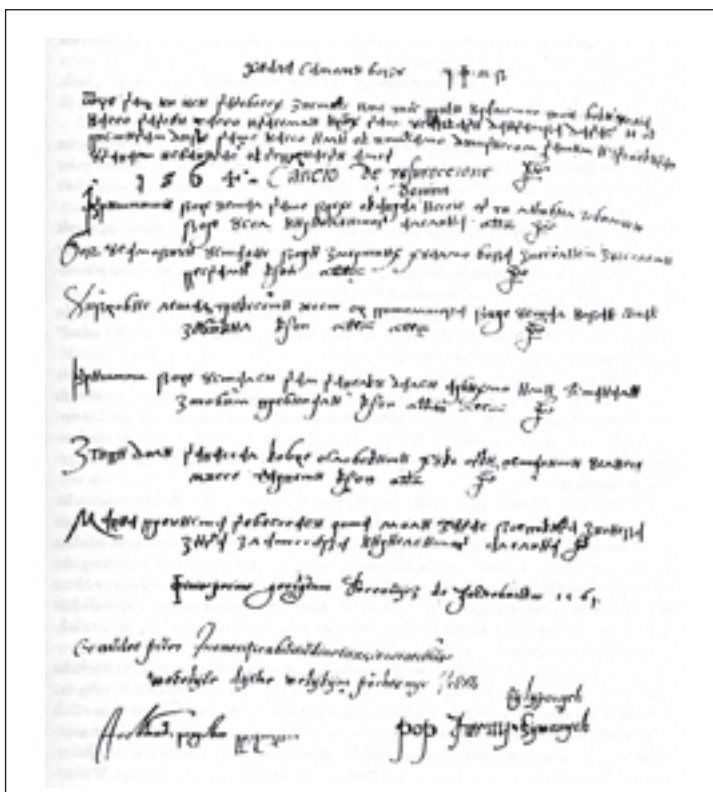
A Nádasdy uradalmak horvátjai

A nyugat-magyarországi részekben nagy uradalmakkal rendelkező Nádasdy család sem vonhatta ki magát a 16. századi nagyszámú horvát befogadása és betelepítése alól. Hiszen nem csak Nyugat-Magyarországon hanem a horvát- szalvon részekben is rendelkeztek terjedelmes birtokokkal, és magas felelősségteljes tisztségeket töltöttek be a horvát részek igazgatásában. Az ő déli birtokaikon is a 16. századi török nyugat felé való előnyomulás következtében alattvalóik rettentő szorult helyzetbe kerültek, és kénytelenek voltak elhagyni hazájukat. A szorult helyzetből a legegyszerűbb megoldás az uradalmakon dolgozó alattvalók átköltöztetése biztonságosabb uradalmakba volt. Természetesen az átköltöztetés mellett számos menekült, otthonát vesztett horvátot is felvettek a nyugat-magyarországi uradalmakban, így a Nádasdyakéban is, hiszen ismert dolog, hogy a gazdasági válság és agrártechnológiai váltás következtében nagy szükség mutatkozott munkaerőre. Így tárt karokkal fogadták a Batthyányiak,

Nádasdyak, Pálffyak, Esterházyak, avagy a Harrach, Dürr, Fürst, Lichtenstein, Fugger és más családok osztrák-magyar határmenti birtokaikon.

A történelemtudomány részletesen feldolgozta a 16. századi közép-európai népeségi elmozdulásokat és eltolódásokat, ezért nem szükséges részletes taglalásuk. De néhány részleges érdekességét érdemes kiemelni a Nádasdy birtokokra költözött horvátok példáján.

A Nádasdy családnak a sárvári, ikervári, kapuvári, lékai uradalom magyar és ausztriai határmenti német falvaiba telepedtek le a 16. században kisebb vagy nagyobb számban horvátok. Csak a lékai uradalom Füles (Nikitsch), Alsópulya (Unterpullendorf) és Gyirót (Kroatisch Geresdorf) falvaiban tesz ki a horvátok a népesség többségét. Mivel számos más magyar és német faluban tekintélyes számban voltak horvátok, szükségesnek látszik ezeknek a falvaknak népességösszetételét a hiteles történelmi népességretegződését felfedni a 16. században, mely valószínűleg néhány meglepetést is rejteget magában. A Nádasdy birtokokon a népesség összetétele a 16. század második

A nyugat-magyarországi horvátok első írott emléke a cirill, latin és glagolita betűkkel írt nyelvemlék a Kelénpataki misekönyvben 1564-ből, a győri püspöki könyvtárban.

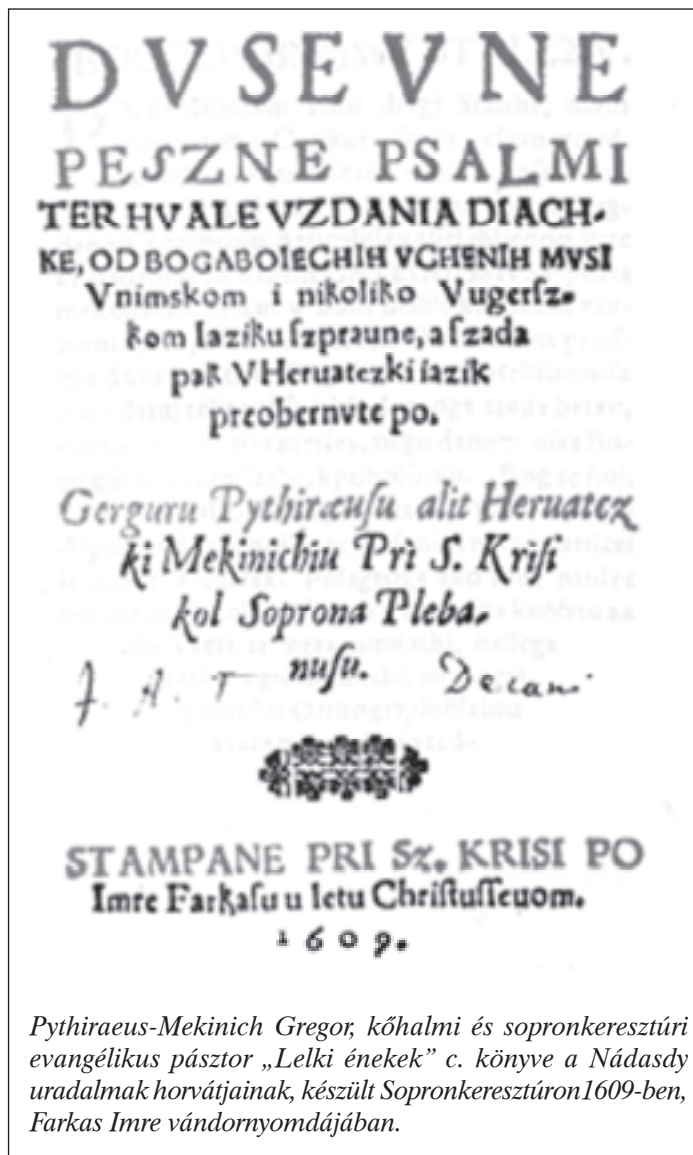
felében változik meg, amint a család tulajdonába kerül a Jurisics birtokában lévő kőszegi (1605) és a borsmonostori apátság (1568) birtokában lévő, avagy 1648-tól a szarvkői uradalom néhány horvát többségű települése.

Honnan származnak?

Figyelemre méltó, hogy a viszonylag nagyszámú horvát telepesnek nem lokalizálható pontosan a származási helye. A történészek, földrajzi eredet- és nyelvutatók csak hozzávetőleges adatokkal tudtak szolgálni. A Nádasdy uradalmakban találunk néhány pontosabb adatot: pl. Lővey Mátyás apját még Herbicsnek hívták, Sziszekből költözött a Sopron megyei Lővőre; vagy Dévin Kata, Dragonus Gáspár prédikátor felesége, a zágrábi polgármester leánya; a hidegségi lelkész, Kelemenovich István, aki még nevéhez ragasztja „de Domagoich’ Zágráb környéki falu és horvát nemzetség fia. Osztopáni Perneszi András Szigetvárról költözött Lővőre, és egyik 1566-ban írt levelében Miksa császárnak megjegyzi: „Szigetvár elfoglalása után Lővőre költöztem családommal és ott kastélyt (castellum) építettem. Több mint 600 paraszt menekült ide a török elől”. (Payr Sándor: A Dunántúli evangélikus egyházkerület története. Sopron, 1924.)

Viszont ismert, hogy Nádasdy Ferenc 1524-1543 között, ill. után alattvalóit Szlavóniából nyugat-magyarországi területre költöztette. Pontosabban a kapuvári uradalomhoz tartozó Hidegség, Fertőhomok, Kópháza falvakba a szlavóniai Velika Kraljevska és Medjurić (Megyurity) megerősített kistelepüléseiből, Belovár-Körös vármegye Kutina környékéről, s Zágráb vármegye Stenicnjak (Sztenyicsnyák) uradalmából. A zágrábi kultúra- és kisebbségkutató Vidmarović György professzornak sikerült az 1537-es, esetleg a 1538-as évet pontosítani az átköltöztetés évének és valószínűsíteni a környező Fertőendrédre, Lővőre, Nagycenkre, Sopronkövesdre és Sopronszécsenybe is.

A népi szájhagyomány szintjén van a lékai uradalomhoz tartozó Alsópulyán ismert „PRAKOUNI” elnevezés, amelyet ők manapság már sértő csúfnévnek minősítenek, de a nyelvészek a „preko Une” szóösszetételt ismerik fel benne „az Una folyón át” jelentésben, amely ethnoelnevezés pontosan jelöli meg a költöztetés irányát.

Pythiraeus-Mekinich Gregor, kőhalmi és sopronkeresztúri evangélikus pásztor „Lelki énekek” c. könyve a Nádasdy uradalmak horvátjainak, készült Sopronkeresztúron 1609-ben, Farkas Imre vándornyomdájában.

A mindennapi életről

A betelepített horvátok mindennapjai lényegében nem különböztek sem az óhazában sem az újban a szomszéd magyar és német falvak mindennapjaitól. A mindennapi életet az úrbéri törvények szabályozták meg és Werbőczy Tripartitumát már 1574-ben horvát nyelven is kiadták. Az új telepesek legfeljebb néhány évi adómentességet élveztek, hogy házaikat felépíthessék és gazdasági helyzetüket megszilárdíthassák. De túlzás volna feltételezni, hogy az új környezetbe való betagozódás problémamentesen ment volna. Számos bírósági perirat, egyházi beadvány, a mindennapok életét leíró irodalom ingatag, sűrűlódásokban gazdag integrálási képet írnak le, amely a reformáció és ellenreformáció hatására az erősen római katolikus elkötelezettségű horvátok és az új hitet követő magyarok és németek között súlyosbította a helyzetet. A helyzetet általánosságban egyhangúlag úgy ítélik meg, hogy „csak a horvátok maradtak szigorúan katolikusok...” (Glöckel, Mohl, Vanyó, Gruszecki, ..). Manapság a történelmi és irodalomtörténeti kutatások erősen megengadják ezt a feltételezést.

Az új hit terjeszkedése

A Nádasdy, Batthyány, Weispriach, Fürst, Sopron város s egyes más uradalmakban buzgó törekvések voltak a „cuius regio, eius religio” érvényesítésére az újdonsült betelepültek soraiban. Nádasdy Tamás (1494-1562) már az 1526-os speyeri birodalmi ülésen szimpatizál az új hitirányzattal, s utána Sárvárt Sylveszter Jánossal és Szegedi Mátyással a protestantizmus fellegvárává építette ki. Pál (1598-1633) még buzgó protestáns, de fia Ferenc (1621-1671) 1643-ban a csepregi templomban nyilvánosan kijelenti a római katolikus hitre való visszatérését, miután az uradalmakban erős katolikus restauráció indult be, ami erősen kedvezett az uradalmakban lévő horvátok mentalitásának. Ez nem homályosíthatja el az elmúlt évszázadban való igyekezetet a betelepült horvátok megnyerésére az új hitirányzatnak, mégpedig a betelepült horvátok soraiból képzett követőkkel.

Gyakorlati szabálynak vehetjük, hogy erős katolikus „sziklának” tekinthetők az uradalmak horvát-nyelvű többségű falvai, de a magyar és német nyelvű falvakban élő horvát kisebbségnek nolens-volens be kellett illeszkednie az újhitű gyülekezetekbe. A Nádasdy birtokokon viszont a horvátok általában kisebbséget alkottak a falvakban.

Breu József a Nyugat-Magyarországra betelepült horvátokról szóló monográfiájában elfogadható pszihogramot, lelkületi képet állít fel:

- a horvátok alacsonyabb fejlettségű kultúrkörből telepedtek magasabba (amiről a mai napig nincsen hiteles felmérésünk);
- hiányzott a felsőbb réteg, a kisnemességet folyamatosan felszámolták, és sose létezett polgárság;
- hiányzott a területi összefüggés a délen lévő horvát nemzetséggel;
- a szociális felemelkedés mindig a néptudat változtatásával jár;
- a kvázi felső réteg iskoláztatása (papok, tanítók, jegyzők stb.) kizárólag magyar vagy német, ill. magyar-német/német-magyar nyelven történt.

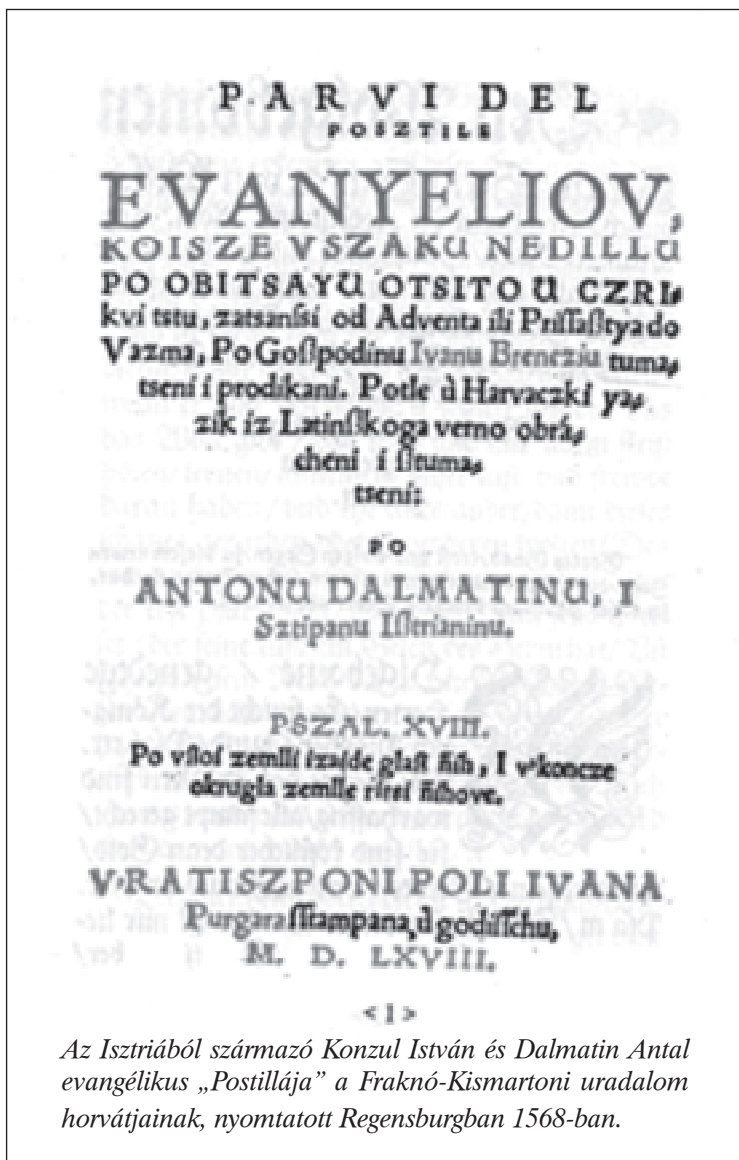
Breu a horvátok jellemlelkületéhez még hozzáfűzi: lelkületbeli távolság a horvátok és a környezetükben élő, számukra idegen nemzetiségiek között, mégpedig a alaptermészetben, vallásosságban, nemzet- és családeleményben. Mivel a horvátok a többségi falvaikban erősen ragaszkodtak a tradicionális vallásossághoz, kialakult egy általános sztereotip kép: „... a falvakban, Alsó-Ausztriában mindig, német és luther, horvát és katolikus egyenlő egymással”

A horvátok, különösen az első évtizedekben kísérletet tettek az ósláv glagolita egyháztradíció meg-

óvására. Néhány szomszédos uradalom mellé bizonyítékként sorolhatjuk a Nádasdy birtokhoz tartozó Sopronendrédet is, amelyről a Payr monografiában a következő megállapítást is olvashatjuk: a horvátok „Velikéből Belóvár-Kőrös megyéből, a török elől költöztek ide, ahonnan egy 1515. készült aranyozott kelyhet is hoztak magukkal a patinával együtt. Ugyanonnan hoztak egy régi keszkenőt is, amelyen a Tíz parancsolat régi betűkkel tótul vagyon carmasin selyemmel kivarva”.

Sajnos ez a leírás nem árulja el, hogy a „régibetűk” glagolita vagy pedig a boszancsicának (bosnyák betűknek) nevezett cirill írás volt-e. A „tótton” a régi magyar megnevezés a horvátot értelmezte.

A Nádasdy uradalmakban számos írásos bizonyítéka van a horvátok aktív részvételének az új hit terjesztésében, de alig van bizonyítéka annak, hogy az egyszerű írástudatlan emberek hogyan is viszonyultak az új vallási irányzathoz. Az írásos bizonyítékok inkább az ellenreformáció idejéből származnak, azok viszont egyértelműek.

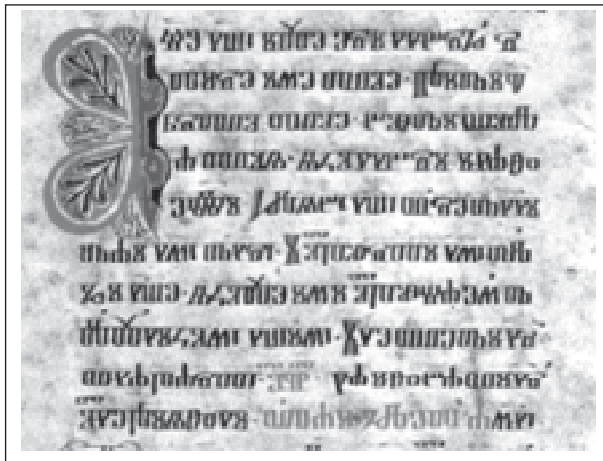
Az Isztriából származó Konzul István és Dalmatin Antal evangélikus „Postillája” a Fraknó-Kismartoni uradalom horvátjainak, nyomtatott Regensburgban 1568-ban.

Nagyon ritka bizonyítékot találunk Nádasdy Ferenc 1586. december 6-án Horvath-Stansith György füleszi prédikátornak írt levelében: „... Második lelkész kellene Kethelyre. Ennek lenne négy faluja, ugyan alkalmas jövedelme vagy. De ennek tótul (horvátul) és németül kellene tudni, mivelhogy Kalastrom (Borsmonostor) tartomány tót és német...”, továbbá ugyanabban a levélben „... Harmadik kellene Fülesre, kire kegyelmed ugyan köteles. Az is lenne tót (horvát) és német, amint kegyelmed tudja ...” (Payr)

Kis Bertalan püspök 1631. április 4-i vitizációja alkalmával Lövön Musay Gergelyről írja: „A hívek dicsérik lelkészüket s már annyira megmagyarosodtak, hogy csak némelyekért kellett volna Musaynak néha-néha tótul (horvátul) is prédikálni.” (Payr). Ebből következtethetjük, hogy számos két- vagy háromnyelvű faluban horvát első- vagy másodlelkész volt, akik többnyelvűségüknel fogva megfeleltek az akkori hitteljesztő követelményeknek. Megjegyzendő, hogy a pasztoráció túlsúlyban magyarul vagy németül folyt.

Híres horvátnevűek a reformációban

A legismertebb név a Sárvárra települt ZVORARICSok. A család megalapítója a Nádasdyak cipésze, Bálint, akinek

„Miatyánk” Novák herceg glagolita misszáléjából, 1368., a Bécsi Nemzeti Könyvtár Cod. slav. 8, f.161. birtokában, az 1483-as ősnymtatványnak a mintája.

fia Mihály (1570?-1625) a dunántúli evangélikus egyházkerület szuperintendese, a „Pápa, nem pápa” fordítója s a Magyar posztilla írója, a magyar irodalomban (Beythe) sokszor lekicsinylően „a varga fia” vagy Varga Mihály néven emlegetik. Majd öccse, a tudós hírében álló Imre (1575-1621), a Pázmány Péter pirongásai írója, akit a császáriak 1621-ben lemeszároltak. Majd fiai, György, németújvári tanító, úgymint István, cenki, keresztúri, később kassai lelkész.

A szuperintendens KLASZEKOVICS István, alias Plondinus, FISZTROVICS György szuperintendens és sokan mások, lelkipásztori vagy tanítói minőségben, lelkészek MUSAY György Lövön, THOKOICS György Csepregen, HORVÁTH-STANSITH Gergely Lékán és Fülesen, DRAGONUS Gáspár Sopronban, tanítók BELECSICH Gáspár Lövön, SZTANSICH Mihály

Szakonyban és sokan mások.

Csak a múlt század derekán találtak rá szlovén irodalomtörténészek PYTHIRAEUS MEKINICH Gergely (? – 1617) horvát nyelvű graduáléjára Ljubljana püspöki könyvtárában. A magyar említésekben a kőhalmi, majd németkeresztési lelkészt csak Pythiaereus néven emlegették. Teljes volt az irodalmi szenzáció amikor SMOLIK Marijan és ŠKAFAR Ivan publikálták a „Duševne pesne” (Egyházi énekek) című kétkötetes protestáns egyházi művét. A kétkötetes graduálé a híres Manlius utóda, Farkas Imre vándornyomdász 1609-ben és 1611-ben adta ki a Nádasdyak németkeresztúri nyomdájában, ahol számos német, magyar és latin nyelvű művet adtak ki világi és egyházi tartalmakkal.

Már a korábbi leírásokban gyanús volt, hogy a többnyelvű gyűjteményekben és egyházközségekben csak magyar és német nyelvű egyházi könyvek voltak használatban. Sopronkövesden az 1631. évi összeírások alkalmával olvashatjuk: „A tót graduálé mellett vagyon egy Magyar Graduál, szakadozott, Huszár Gálé. ami csak a Pythiraeus-Mekinichére utalhat, mivel a protestáns irodalomból csak az Isztriai Konzul István Regensburgban nyomtatott Postillája volt ismert 1568-ból a Fraknó-Kismartoni uradalom horvátjainak.”

Pythiraeus két daloskönyve 301 egyházi éneket tartalmaz, fordítások, főleg a németből, 19 latinból és 8 a magyar nyelvből. Pythiraeus csak összegyűjtötte és az egyházi liturgikus év, ill. a «katekizmus» szerint feldolgozta, de nem említi melyik katekizmus után.

Különöseks és megtévesztők a két könyvecske bevezetőjében írt előszavak; a Németkeresztúron, a Nádasdy nyomdában kiadott műben nem Nádasdynak hanem Zrínyi Miklósnak mond köszönetet: “mivel senkit sem találtam, akit Isten után e könyvecske védnöknek választhatnék, csak Méltóságodat, Nagyságos Uram és Védnököm, akinek dicsőséges nevében ezt a könyvecskét először nyomtatásban kiadtam, kérem alázatosan nagyságos Kegyelmességedet, fogadja kegyesen alázatos szolgáljától.” Pythiraeus Zrínyi Miklóst örökkön jóságos oltalmazójának nevezi, ami arra vallhat, hogy Nádasdy előtt Zrínyi szolgált.

Egybevetőleg Konzul és Pythiraeus-Mekinich egyházirodalmi tevékenysége elegendőnek tekinthető a rövid reformációs periódusban a nyugat-magyarországi horvátoknál, különösen, ha hozzávetjük a csáktornyai irodalomtörténész, Bartolic Zvonimir könyvtári felfedezését a Soproni Evangélikus Gyüle-

kezeti Könyvtárban és a Líceum könyvtárában Pozsonyban, ahol még 11 glagolita-, cirill- és latinbetűs horvát könyvet talált.

Röviden megemlítendő, hogy a reformáció és rekatolizáció témájához két nyugat-magyarországi horvát népdal is kötődik *A kismartoni mezőn* és *Nádasdy* címmel, valószínűleg a barok kor termékei. Különösen érdekes a *Nádasdy* búcsúéneke a kivégzése napján, bocsánatkérés a császártól, családjától és óvás az Isten és császár elleni hűtlenség büntetettől. A hosszú, 102 soros epikus vers a horvát népköltészet formáját követi, és a mai napig élő része a népköltészetnek.

Zárszó

Rövidesen Nádasdy Ferenc 1643. évi konverziója után az evangélikus lelkészeknek el kellett hagyniuk a Nádasdy birtokokat. A gróf kivégzése után, 1671-ben, külső okokból hanyatlásnak indultak a birtokok. Az evangélikus horvátok ebben az időben a többnyelvű kisebbségi falvakban már beolvadtak a többségi szomszédos nemzetiségekbe, csak néhány horvát többségű faluban, mint pl. Hidegség, Homok, Füles, Alsópulya, sikerült megőrizni eredeti népi kultúrájukat.

A protestánsok elleni vádat, hogy már akkor magyarosítottak és németesítettek, nem sikerült a mai napig teljesen tisztázni. Mindenesetre a protestánsok biztosítottak német és magyar nyelvű oktatást a gyerekeknek, de horvát a falvakban nem éltek az ilyen lehetőséggel.

Kimlei Péter

Egy elfeledett Moson megyei tábor

Szerb internáltak Nezsideren (1914-1918.)

A 11. évfolyamába lépő „Neusiedler Jahrbuch” igazolja, hogy nem tényleg lennének a nezsideri (Neusiedl am See) helytörténészek. A 800 éves város múltjával foglalkozó vaskos tanulmánykötet követően hamarosan újabb évi kötete jelent meg a várostörténettel foglalkozó egyesületnek. Ennek meghatározó tanulmánya a nezsideri internálótáborral foglalkozik, amelyről mindmáig keveset tudnak és azt is tévesen a városban és a régióban élők egyaránt. A cikk témáját tekintve rokonságban áll *Varga László* írásával, amely a nagymegyeri hadifogolytáborról és katonai temetőről szólt, amely a *szél-járás* II. évfolyamának negyedik számában jelent meg 2009 decemberében.

A nezsideri szerzőpáros, *Eva Maria Mannsberger* és *Karl Schäfer* már munkája elején tisztázza a hadifogolytábor és az internálótábor közötti különbséget. A hadifogolytáborral ellentétben az internáló táborban különféle életkorú civil, polgári lakosokat tartottak fogva. Nemcsak férfiakat, hanem nőket és gyerekeket is internáltak, tehát egész családokat. Sokszor maguk a családtagok költöztek a már elszállított családfő után. Az internáltakat jogtalanul, bírói ítélet nélkül szállították el, tartották fogva és dolgoztatták. A nezsideri internálótábor lakói többségében szerbek, a megszállt **Szerbia**, **Montenegro** és **Albánia** területéről kerültek ide, akiket valamilyen okból ellenséges szándékúnak, gyanúsaknak minősítettek. Az I. világháború kitörésétől, 1914-től 1916-ig az **Osztrák-Magyar Monarchia** területén közel 60 fogolytábor és 3 internálótábor létesítettek: Aradon, Kenyérmezőn és Nezsideren. A tábor hivatalos neve: K. u. K. Internierungslager in Nezsider (magyarul: Cs. és K. Polgári Fogolytábor Nezsideren) volt.

Tervezését már közvetlenül a világháború kitörése után megkezdték egy 29 hektáros területen maximum 15 000 főre. Érdekes, hogy **Nezsider** lakossága ekkor mindössze 2600 fő volt. A tábor, amely két kisebb táborból állt, nagy részben már 1915-ben elkészült. Közel 120 kőből és részben fából készített barakkból állt. Voltak többek között lakó, konyha, éléskamra, mosdó, fürdő és egészségügyi barakkok is. Külön épülete volt a tűzoltóknak, a tábor rendőrségének, a tábor óvodájának és iskolájának, sőt kórházának is, amelyhez külön kerítéssel körülvett hullaház tartozott. Külön helyet kapott a tábor felügyelő 130 főből álló őrszemélyzet. Postahivatal is működött itt, de a leveleket és a könyveket cenzúrázták. A logisztikai háttér biztosítására Nezsider környékének vasúthálózatát átépítették: újabb vágányt fektettek le, hogy a szállítások ne zavarják az állandó vasúti forgalmat. Nagy szükség volt erre: már 1915-ben egy nagy transzporttal 8000 szerbet hoztak. A fogva tartottak létszáma 1918 júniusában 11 876 fő volt, ebből 1154 volt nő és 822 a gyerek.

A tanulmány bevezet az itt lakók szociológiájába és mindennapjaiba is. Az internáltakat három társadalmi csoportra osztották rang szerint: diplomások, érettségizettek, egyéb végzettségűek és iskolázatlanok. A nezsideri táborba jórészt a legalsó kategóriába sorolt „politikailag megbízhatatlan” szerb nemzetiségű munkások, kisiparosok és parasztok kerültek. Kevés volt az értelmiségi a nezsideri

Die feierliche Einweihung des Weltkriegs-Denkmal 1917

táborban, ők lettek a helyi táborvezetés tagjai, az elhunytak között is csak egy értelmiségi volt és egy pap. A foglyok többnyire a táboron belüli teendővel foglalkoztak (építkezés, főzés, mosás.) Egyes kivételezett rabok napközben elhagyhatták a tábort: a helyi parasztnál szigorú napirend és beosztás szerint szolgáltak vagy utakat építettek. Szabadidejükben színházi előadásokat tartottak, sőt 1917-ben emlékművüket is elkészíthették.

Ennek ellenére nem uralkodtak itt idilli állapotok, ezt bizonyítja az ellátás bemutatása, ami a háború elhúzódásával mind jobban romlott. Mértékét a már említett társadalmi csoportba való tartozás határozta meg. A helyzet enyhítésére 1916-ban megengedték, hogy a táborlakók saját gazdálkodásukban krumplit, káposztát, répát és étolaj kinyerésére mákot termeljenek. A mellékelt heti étrendből is kiolvasható a táplálkozás egyoldalúsága: többnyire babot ettek és kukoricakását, csak néha egy kis állati fehérjét, azt is sózott, szárított hal formájában. Tejről sehol sem tesznek említést, ami pedig a gyerekek ittléte miatt indokolt lett volna, így ők többnyire csak répát fogyasztottak. Kiegészíthették ellátásukat, akik a táboron kívül pénzért dolgoztak.

A tanulmányból betekintést nyerünk a tábori pénz rendszerébe is. Az internáltaknak a táborba való megérkezés után vagyonukat letétbe kellett helyezni a láger parancsnokságán, ahol csak az itt használatos helyi pénzzel látták el őket. Beváltották azokat az összegeket is, amelyeket az otthoni hozzátartozók, vagy a nemzetközi segélyszervezetek utaltak át svájci bankok közvetítésével, amelyek e tevékenységükkel jelentős haszonra tettek szert. A lágerpénz bevezetésének az volt a célja, hogy megakadályozza a szökéseket, mivel ennek a fizetőeszköznek csak a táboron belül volt értéke. A pénzt kihasználták a tábor nem fogoly alkalmazottai, akik hivatalos pénzüket kedvező árfolyamon lágerpénzre váltották, majd a helyi kázinóban nagy tételben vásárolt élelmiszert kicsempészték, és a

táboron kívül többszörös haszonnal értékesítették. Az üzerek mellett a pénzhamisítók is hamar felismerték a tábori pénzben rejlő lehetőséget. A táborfenntartók gazdasági, pénzügyi kísérlete így kudarcba fulladt.

A szerzőpáros részletesen ír cikkében a táborban dúló tragikus következményű járványról és az áldozatokról, akiknek száma még ma is vita tárgya a történészek között. Már 1915 tavaszától betegségek léptek fel a túlszűfolttság és a nem megfelelő higiéniai körülmények következtében. Ezek közül a legsúlyosabb a kiütéses tífusz (flekk-tífusz) volt, amely a fertőzöttek körében magas, mintegy 60 %-os halálozást okozott. A betegség terjesztője a ruhatetűben élősködő sejtparazita volt. A fertőzés a

tetű közvetítésével terjedt. Fejfájás, izomfájdalmak, rossz közérzet és nagyon magas láz voltak a betegség főbb tünetei. A táborvezetés a ruházat és a szalmazsákok fertőtlenítésével, a betegek elkülönítésével igyekezett gátat vetni a járványnak, sikertelenül. Áldozatul esett a tábor őrségének 18 tagja is. A tábor fennállásának ideje alatt a kiütéses tífusz és az egyéb, többnyire a rossz ellátás következtében kialakult betegségekben összesen kb. 4900 civil személy vesztette életét. A szerb történetírás szerint, amely jórészt *Rudolph Archibald Weiss* (1875-1929) svájci kriminológus kutatásaira támaszkodik, 10 000 ember pusztult el itt. Weiss, aki a szerbek ellen elkövetett osztrák-magyar atrocitásokat vizsgálta, azon a véleményen volt, hogy **Nezsideren** koncentrációs tábor működött, amelynek célja a szerb nép fizikai megsemmisítése volt.

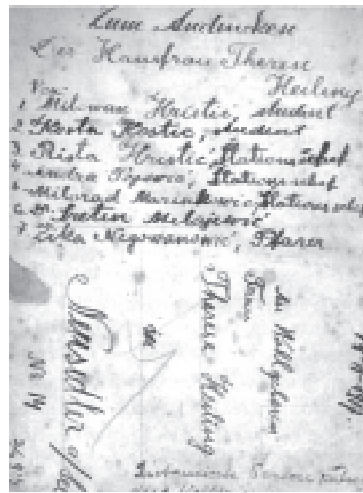
A tábor megszűnésének pontos időpontját a tanulmány szerzőinek fáradozásuk ellenére sem sikerült megállapítani, érdekességként megjegyzik, hogy még 1919 januárjában is érkezett levél egy internált részére. A világháború befejezése után a barakkokat fokozatosan lebontották és a tábor földterületével együtt eladták.

Nem feledkeztek meg a kutatók a temető sorsának bemutatásáról sem. Ez a táboron kívül helyez-

kedett el, és a nyilvántartás szerint 4600 egyéni sírt és 117 többszemélyes (2-4 személy részére) sírt foglalt magában, amelyeket a növekvő helyhiány miatt hoztak létre. Az idők folyamán területe folyamatosan csökkent, sírkövei eltűntek, legelő, kertészet alakult ki a helyén. Végül a területrendezések következtében 1955-ben végleg megszűnt. Az exhumált maradványokat a **nezsideri temetőben** gyűjtősírban helyezték el, amely fölé obeliszket emeltek. Ez a sír napjainkban az Ausztriában élő szerbek egyik fontos emlék- és záróköhelye.

A tanulmány készítőinek kiindulópontja a nezsideri levéltár volt, majd a bécsi katonai levéltárban kutattak források után. Nagy segítséget jelentett számukra a belgrádi történelmi levéltár: fontos statisztikai adatokhoz és a tábor belső viszonyairól szóló beszámolókhöz jutottak ott hozzá. A képekkel és táblázatokkal illusztrált, közel 40 oldal terjedelmű írás hitelesen segíti azoknak a bűnöknök a feltárását, amiket az itt élő népek egymás ellen kölcsönösen elkövettek.

(Eva Maria Mannsberger-Karl Schäfer: *Das Neusiedler Internierungslager 1914-1918. = Neusiedler Jahrbuch. Band 11. 2008/2009. p. 5-42.*)

Interne Serbische Lagerleitung

Rückseite der Postkarte vom 14. November 1917 mit den Namen der serbischen Lagerleiter, adressiert an Frau Theresia Heiling

Szakály Sándor

Egy tábornok életútja

Vitéz Jány Gusztáv (1883 – 1947)

„Nem kérek kegyelmet, mert azzal a bűnösségemet ismerem el” – mondta Jány Gusztáv, 1945. június 19-ei hatállyal rendfokozatától megfosztott és a honvédségből kicsapott egykori vezérezredes a népbíróági tárgyalásán. Védője, dr. Jármay Zsigmond, azonban kegyelemért folyamodott. A kegyelmi kérvényt Tildy Zoltán református lelkész, a Magyar Köztársaság akkori elnöke elutasította.

Jány Gusztáv életét 1947. november 26-án a budapesti Gyűjtőfogház udvarán golyó oltotta ki. Az életből a halálába katonát megillető módon léphetett át.

De ki is volt az az ember, akinek katonai működését, évtizedekkel a halálát követően is vitatják, emberi tisztességét megkérdőjelezik, jóllehet a Magyar Köztársaság Legfelsőbb Bírósága 1993. október 4-én hozott jogerős ítéletével néhai Jány Gusztávot bűncselekmény hiányában az ellene hozott vádak alól felmentette. Ennek ellenére vannak, akik napjainkban is „háborús bűnös” mivoltát hangoztatják.

Jány Gusztáv 1883. október 21-én született Rajkán evangélikus családban, Hautzinger Sándor lébényi szatócs és gazdálkodó valamint Jány Vilma gyermekeként. Nevét belügyminiszteri engedéllyel 1924-ben változtatta Hautzinger-ről Jányra, ami a Vitézi Rendbe történt felvételével – 1924. június 15. — volt összefüggésben.

(Az I. világháborús katonai teljesítményük alapján az 1920-ban alapított Vitézi Rendbe felvételüket kérőknek nem magyaros hangzású nevüket magyaros hangzásúra kellett változtatniuk. Ez a „kíváncsi” csak a magyar nemességgel bírók esetében nem fogalmazódott meg.)

A Hautzinger család 1896-ban Budapestre – Kistemplom utca 3. — költözött, ahol a családfő a Ganz gyárnál havi 160 korona fizetéssel magánhivatalnokként dolgozott. A szerény körülmények között élő családban három gyermekről — Gusztáv, Sándor és Ilona – kellett gondoskodniuk a szülőknek. Gusztáv a budapesti ágostai hitvallású evangélikus főgimnáziumban tanult, többnyire elégséges összeredménnyel. Az 1902-ben tett sikeres érettségi vizsgát követően a magyar királyi Honvéd Ludovika Akadémiára nyert felvételt, „teljesen díjmentes államköltséges helyre”. A katonai képzőintézményben fokozatosan javultak tanulmányi eredményei és 1905. augusztus 18-án, „igen jó” összeredménnyel, mint évfolyam ötödikét avatták hadnaggyá a lugosi magyar királyi 8. honvéd gyalogezredhez.

A németül tökéletesen, franciául akkor még csak gyengén beszélő fiatal hadnagy az ezredben szolgáló román nemzetiségű legénység okán megtanult „oláhu” is, és folyamatosan képezte magát. Rövid csapatszolgálat után – amikor is századszolgálatot teljesített, az egyévi önkéntes iskolán volt oktatótisztt, illetve a „kerékpárrészleg” parancsnoka — 1908 és 1909 között „igen jó” összeredménnyel elvégezte Budapesten a honvéd felsőbb tiszti tanfolyamot, ami a honvédtiszteket készítet-

te fel a bécsi cs. és kir. Hadiiskolára, a vezérkari tisztképzés nagy múltú iskolájára.

Hautzinger Gusztáv a Hadiiskolát — 1909-1912 — is „igen jó” összeredménnyel fejezte be, ahol többek között együtt tanult a már a Ludovika Akadémián is évfolyamtársával, barátjával, nagybaczoni Nagy Vilmostal. A Hadiiskolát frissen elvégzett fiatal tisztek a vezérkari testületbe egyelőre csak beosztást nyertek, és a gyakorlatban kellett igazolniuk a vezérkari tiszti alkalmasságukat.

Hautzinger Gusztáv 1912 és 1915 között a veszprémi m. kir. 82. gyalogdandár vezérkari tisztjeként szolgált, majd 1918 őszéig a cs. és kir. XVIII. hadtest, a cs. és kir. 55. gyaloghadosztály parancsnokságán szolgált, és egy rövid ideig a nyugati fronton különböző német seregteknél volt beosztva, mint megfigyelő.

1918 őszétől a Honvédelmi Minisztérium, majd a Hadügyminisztérium 1. osztályán szolgált, ahova a cs. és kir. 3. hadsereg parancsnokságáról került. 1919. január 31-e és 1919. április 26-a között pedig a Székely különítmény (később Székely Hadosztály) 1. dandárcsoport segédtisztje volt.

A Székely Hadosztály fegyverletételét – 1919. április 26. — követően román fogságot szenvedett. Volt elítélt és internált Brassóban és Szamosújvárott. 1920. november 1-jével térhetett vissza a trianoni békediktátummal már megcsönkített Magyarországra.

Hazatérte után a debreceni vegyesdandár (ez akkor inkább a hadosztály megfelelője volt és nem azonos a későbbi vegyesdandárral) vezérkari főnöke lett, majd az átszervezést követően a debreceni honvéd körletparancsnokság 1. vezérkari tisztje 1922. május 1-jével.

1923. augusztus 1-je és 1928. május 1-je között a Ludovika Akadémia tiszti továbbképző tanfolyamának – a trianoni békediktátum által nem engedélyezett, így rejtett formában működő vezérkari tisztképző intézménynek, a későbbi Hadiakadémiának – volt a harcászat tanára. Élete és katonai szolgálati idejének talán egyik legkedvesebb beosztása volt ez. Imádta a harcászatot és mindent megtett azért, hogy a fiatal vezérkari tisztekkel azt megszerettesse.

A korban kialakult gyakorlatnak megfelelően a vezérkari tisztképzőből Jány Gusztáv, immáron vezérkari szolgálatot teljesítő alezredesi rendfokozatban 1928. május 1-jével Székesfehérvárra került és átvette a 2. vegyesdandár vezérkari főnöki beosztását.

Alig három esztendő eltelte után az államfő, vitéz nagybányai Horthy Miklós kormányzó, 1931. szeptember 1-ével a Ludovika Akadémia I. főcsoport parancsnokává nevezte ki Jány Gusztávot, aki így a magyar honvéd tisztképzés meghatározó posztjára került. Rajta is állt vagy bukott a tiszti sarjadék megfelelő képzése, a jövődől hivatásos honvédtisztjeinek megfelelő színvonalú felkészítése.

Öt esztendei akadémia parancsnoki működése után, 1936. augusztus 1-jével mentette fel az ál-

lamfő ezen beosztásából és nevezte ki a budapesti 1. honvéd vegyesdandár 1. gyalogsági parancsnokává. (A Ludovika Akadémia I. főcsoport parancsnoki beosztásában vitéz Szombathelyi Ferenc követte Jány Gusztávot.) Jány új beosztásában alig néhány hónapot töltött csak el. 1936. november 1-jével a szombathelyi 3. honvéd vegyesdandár parancsnokává nevezte ki az államfő.

Jány ezen beosztásából került – egykori hadiiskolai évfolyamtársa, vitéz Keresztes-Fischet Lajos altábornagy javaslatára — a bizalmas, de számára csak „irodista” beosztásnak tartott posztra. Magyarország Kormányzója Katonai Irodájának lett a főnöke 1938. május 24-ével. A kormányzó melletti szolgálat nem a csapatok körében magát jól érző tábornok számára „lett kitalálva”. Alig fél esztendei szolgálat után kérte is felmentését. Az államfő 1939. január 4-én kelt Legfelsőbb Elhatározásával Jányt beosztásából felmentette és ugyanazon időponttal a budapesti I. honvéd hadtest parancsnokává nevezte ki.

A trianoni békediktátum katonai megkötéseinek 1938-ban bekövetkezett megszűntét követően a magyar királyi honvédségben jelentős átszervezés indult meg. Az új hadrendnek megfelelően 1940. március 1-jével három hadsereg parancsnokságot állítottak fel. Jányt e nappal a magyar királyi 2. honvéd hadsereg parancsnokává nevezte ki Horthy Miklós.

A 2. hadsereg első jelentős feladata a második bécsi döntés értelmében Magyarországhoz visszatért „keleti országrészek és Észak-Erdély” elfoglalása volt. Jány büszkén vezette csapatait egykori szolgálati és harcai színhelyére, Erdélybe. A visszacsatolást követően a 2. hadsereg csapatai is békehelyőrségeikben vonultak be.

Jány neve a magyar köztudatban és közgondolkodásban összeforrt a magyar 2. hadsereggel, jóllehet az 1942 áprilisában a keleti hadszíntérre kivonult 2. hadsereg csak a nevében volt azonos a békehadrendi 2. hadsereggel. A Szovjetunió elleni háborúba olyan magyar 2. hadsereg indult el, amelynek személyi összetétele, sereg- és csapattestei az államfői elvárásnak megfelelően nemcsak a 2. hadsereg, hanem más sereg- és csapattestek állományából álltak össze. Az volt az elképzelés, hogy az ország területéről arányosan és az egész területet figyelembe véve kell eszközölni a behívásokat, leszámítva a román határ közelében elhelyezkedő seregtestek kiegészítő területeit.

Jány Gusztáv 1943. augusztus 1-jéig állt a „doni hadsereg” élén, amely súlyos, de sikereket hozó harcok árán jutott el a Don folyó partjára. Ott vívta 1943. január-februárjában heroikus harcait, melyek tragikus véget értek.

A magyar 2. hadsereg 1943 januárja és 1943 áprilisa között eltűntekben és hősi halottakban mintegy 42 ezer főt, sebesültekben – akiket hazaszállítottak Magyarországra – több mint 28 ezer

főt és hadifoglyokban – a korabeli szovjet híradások szerint – 26 ezer főt veszített.

Jány a hadsereg vereségét személyes tragédiaként élte meg. Hiába kért és követelt ugyanis több fegyvert, élelmet, téli ruházatot, az nem jutott el a katonáihoz. A mintegy 200 kilométer széles arcvonal tartására sem a hadsereg létszáma, sem fegyverzeete nem volt elegendő. Ő mégis a végső-kig való kitartásra kapott parancsot. Úgy érezte, ha ezt a Legfelsőbb Hadúr, vitéz nagybányai Horthy Miklós „kéri”, nem tehet mást. A végső-kig kitart. Sokat idézett, 1943. január 24-ei parancsának kiadását – „1. A 2. magyar hds. elvesztette becsületét, mert kevés – esküjéhez és kötelességéhez hű – ember kivételével nem váltotta be azt, amit tőle mindenki joggal elvárhatott. ...” – valószínűleg súlyos lelki válság előzhetette meg. Pillanatnyi benyomásoknak engedve, az áttörés hatását látva fogalmazhatta meg – vagy más és írta ő alá – e súlyos szavakat tartalmazó parancsot, amelyet néhány esztendővel később bírái bűnéül rótták fel. A vesztes háborút követően a kötelesség és a parancs teljesítése így vált bűnné, miközben a győzteseknél ugyanazon cselekedetek erénnyé.

Jány 1943. november 1-jei nyugállományba helyezése után Budapesten majd vidéken töltötte napjait. Politikával – ahogy korábban sem – nem foglalkozott, de katonai kérdésekben sem hallatta a hangját. 1944 késő őszen feleségével, édesanyjával Dunaszerdahelyre költözött rokonaihoz, majd 1945 márciusában Németországba – pontosabban az akkor a Nagynémet Birodalom részeként létező Ausztriába – utaztak, majd a későbbiekben Bajorországba mentek.

1945. május 1-jén amerikai fogságba került ahonnan csak 1946 októberében szabadult. Ez idő alatt, 1945 júliusában hunyt el súlyosan beteg felesége, Dávid Anna.

Szabadulása után Jány azonnal hazatért Magyarországra. 1946. október 7-én a kaposvári „szűrőtáborban” vették őrizetbe a Honvédelmi Minisztérium Katona Politikai Osztályának beosztottai. Elítéléséig őrizetben, illetve előzetes letartóztatásban tartották. S hogy vajon milyen lehetett az az ítélet, amely alapján 1947. november 26-án a budapesti Gyűjtőfogház udvarán golyó által kivégezték?

Idézzük ezzel kapcsolatban a halálos ítéletet kimondó népbírói tanács elnökének, dr. Pálos Bélának a szavait, aki így válaszolt, egykori népbíró társa dr. Major Ákos neki feltett kérdésére – „**Ítélték-tél-e valaha utasításra?**” –: „Igen. Ki kellett hirdetnem a meggyőződésemmel ellenkező többségi döntést a Jány-ügyben.”, majd így folytatta: „*Én nem mosom a kezeimet. Szalmabábuk voltunk. Dr. Jankó Péter a tűzre került, mi pedig a hulladékhegyre.*”

A Magyar Köztársaság Legfelsőbb Bírósága, 1993. október 4-én a Jány Gusztávot az ellene emelt vádak alól, bűncselekmény hiányában felmentette, emberi becsületét visszaadta.

A kérdés már csak az, hogy a tőle, az 1945. június 19-én keltezett– minden jogalap nélkülöző! – honvédelmi miniszteri rendelettel elvett vezérezredesi rendfokozatát mikor kaphatja vissza? Mert az jelenthetné a törvényesség végleges helyreállítását, és a méltatlanul meghurcolt és megvádolt néhai vezérezredes katonai becsületének a visszaadását.

(A felvételek Jány Gusztávot ábrázolják, a második fotó 1945-ből való. Zeidler Sándor gyűjteményéből.)

Vitéz JÁNY (1924. június 17-éig Hautzinger) Gusztáv vezérezredes (Rajka, 1883. október 21 – Budapest, 1947. november 26.) Hadnagy – 1905. augusztus 18 (1904. szeptember 1-jei rang, 9. rangszám), Főhadnagy – 1910. május 1. (13. rangszám), Százados – 1915. január 1. Őrnagy – 1920. (1919. szeptember 1-jével) Alezredes – 1921. szeptember 1. (19. rangszám), Ezredes – 1925. május 1. (2.7. rangszám) Tábornok – 1934. november 1. Altábornagy – 1937. november 1. Gyalogsági tábornok* – 1941. május 1. (1941. május 1-jei rang,)

*A rendfokozat elnevezése 1941. július 29-ével vezérezredesre változott.

Vezérkari testületbeli tiszti: 1914 – 1934.

Kitüntetései (a viselés sorrendjében): Magyar Érdemrend Nagykeresztje hadiszalagon a kardokkal (1943), Magyar Érdemrend Nagykeresztje (1940), Kormányzói Különös Dicsérő Elismerés újjólag (1943), Kormányzói Különös Dicsérő Elismerés (1939), Magyar Érdemrend Középkeresztjéhez a csillag (1938), Magyar Érdemrend Középkeresztje (1936), III. osztályú Magyar Érdemkereszt (1929), Katonai Érdemkereszt III. osztálya hadidíszítménnyel és a kardokkal (1914 és 191?), Ezüst Katonai Érdemérem a Katonai Érdemkereszt szalagján a kardokkal (1914 és 191?), Bronz katonai érdemérem a Katonai Érdemkereszt szalagján a kardokkal (191?), Tűzkereszt koszorúval és kardokkal egy sebesülési pánttal (1942), Nemzetvédelmi Kereszt (1941), Magyar Háborús Emlékérem karddal és sisakkal (193?), I. A. osztályú Tiszti Szolgálati Jel II. (1943, 1940. augusztus 18-ával), Erdélyi emlékérem (1940), Katonai Jubileumi Kereszt (1908), 1912-13. évi Emlékkereszt (1913), Honvédség Főparancsnoka Okirati Dicsérő Elismerés (?), Honvédelmi Miniszter Okirati Dicsérő Elismerés (1931).

Német Vaskereszt Lovagkeresztje (1943), német Sas Érdemkereszt a csillaggal (1938), német I. osztályú Vaskereszt (1942), német II. osztályú Vaskereszthez az ismétlőpánt (1942), porosz II. osztályú Vaskereszt (1915), olasz Koronarend Nagykeresztje (193?), olasz Koronarend Parancsnoki Keresztje (1933), osztrák Háborús Emlékérem a karddal (1934), török Vassfélhold (191?).

Vitéz: 1924. június 15., **Magyar királyi titkos tanácsos:** 1940. március 5. **A magyar királyi tábornoki becsületügyi választmány elnöke:** 1940. november 5 - ?. **Protestáns egyházi főgondnok:** 1938. január 1 – 1940. december 31. Részlet az 1943. április 9-én kiadott 45. számú Hadseregparancsából, 1. Búcsú. 744/2. hds. sgt. 43.IV.9. sz...*Hódolattal hajlok meg lélekben hősi halottaink és sebesültjeink előtt, és megköszönöm valamennyiünk nevében, mit értünk és a magyar jövővért tettek. Egyikünk se felejtse el, hogy azok helyett és azok mellé, kik egyáltalán nem, vagy féllábbal, félkarral csonkán, bénán kerültek haza, nekünk kell odaállani, nekünk kell szeretteiken segíteni azzal, hogy elvégezzük helyettük azt a munkát, melyre ők már képtelenek.... Töröld le a könnyet, adj karod erejéből, szíved melegéből, mert ők még többet adtak értünk!*"

A rövidítések feloldása: hds – hadsereg, sgt – segédtsz, sz — szám

Dimény Gábor

Moson településszerkezetének kialakulása

III. Befejező rész

I. Az Árpád-ház kihalásától a XVIII. századig

Moson történelmét az Ottokár-féle pusztítás után évszázadokra homály fedi. Értékelhető térképi ábrázolás, irat-anyag nincs. Eredményt a régészet hozhat.

A XI-XII. században a település (várbeli katonaság, családjuk, a földművesek és iparosok) a többi ispáni várhoz hasonlóan a sáncokon belül volt, temploma is a várban lehetett.

Pusztai Rezső a mai Soproni utca 28. sz. ház telkén középkori templom maradványaira bukkant, amely akár Árpád-kori is lehet. Ha szó szerint vesszük a krónikák azon állítását, hogy II. Ottokár Moson 1271-ben földig rombolta, s az élet Óváron indult újra, akkor megdöbbentő az a tény, ami a város történelmi – és jelenlegi – térképein látható: a Soproni utca szabályos fésűs telkeinek rendje a középkori templom környékén megbolydul, és a telekhatárok mindmáig látványosan rajzolják ki az épületet övező egykori cinteremfal vonalát.

Ez két dolgot jelenthet (azon a csodán túl, hogy a telekhatár évszázadokkal a templom pusztulása után is megőrződött). Ha a templom 1271 előtt épült, akkor a vár mellett léteznie kellett egy külső településnek is az erősség árkától délre, a jelenlegi főút vonalától nyugatra. Erre a krónikákban nincs utalás sem. Jelenti továbbá azt is, hogy az Ottokár-féle pusztítás mégsem volt teljes, a templom tovább élt, telkét s feltehetőleg az azt övező szokásos temetőt és települést tovább használták.

Ha a templom 1271 után épült, akkor abból a következők is feltételezhetők: a felégetett vár végleg elvesztette hadászati jelentőségét, szerepét Óvár vette át. Az erőd helyére „polgári” település költözik, tehát a vártól délre lévő középkori Moson (aminek létét a templom-maradvány egyértelműen igazolja) nem a katonák és kiszolgáló személyzetük otthona, hanem leginkább a kikötő lehet a nem túl barátságos vidék letelepítő vonzereje.

A korabeli település helye a mai utcákra vetítetten nagyjából a következő: Hadnagy utca - Egres utca – Hajós utca – Kis utca – József Attila utca – Töltés utca. Szerkezetére a jóval későbbi térképek elemzésével következtethetünk, régészeti leletek csak szórványosan kerültek elő. Az viszont joggal feltételezhető, hogy a középkori falu területe nem azonos a főút melletti mai mosoni belvárossal, ami talán a török háborúk után alakulhatott ki. (Nem kizárt, hogy a mai Moson területén több elkülönült telep is létrejöhetett, de erre csak a régészet tudna megnyugtató választ adni.)

Tudjuk, hogy az ország három részre szakadása (1541) után a – nem túl fegyelmezett - felszabadító seregek több alkalommal Óváron gyülekeznek (pontosabban a mai Lucsony területén, a Lajta-ággal, sánccal kerített területen). A 15 és a 30 éves háború is féktelen pusztítással járt, így nem valószínű, hogy Moson kihúzódott a fő hadiút mellé.

Mosonról, mint az Óvári uradalom részéről maradtak fenn az első hivatalos feljegyzések. Köztudott, hogy a királyi birtokot elzálogosították, s azt I. Lipót 1671-ben váltja vissza az utolsó bérlőtől, a magyar-és horvát nádortól, Draskovics János gróftól. Ez az időszak a török hódoltság végső, bár nem veszélytelen évtizede. A háború a pusztítás mellett gazdasági konjunktúrát is jelent: szükség van a

takarmányra, élelemre, s azok tömeges szállítására, amire a víziút a legalkalmasabb. Hatalmas marhacsordákat terelnek nyugatra (Győr előtt a bana-bábolnai utat még ma is Mészárosok útjaként emlegetik.) Evlia Cselebi török utazó emlékezik meg az óvári Vörös Ökör fogadóról, ahol a tózsérek gulyáikkal – és a portai követek – szoktak megpihenni. Lehetséges, hogy a hosszú úttól legyengült marhaállományt a mosoni uradalom bérlegelőjén erősítik fel.

Hogy városunk a XVII. századra megerősödött, igazolja az a tény, hogy I. Lipót 1701-ben a vámmentességről, 1714-ben pedig a vásártartásról állít ki oklevelet. A hajózás jelentőségét pedig az 1718-as osztrák-török egyezmény támasztja alá, mely szerint mindkét birodalom hajói szabadon közlekedhetnek a Dunán.

A főút beépítése közvetlenül a török háborúk végével indulhatott meg. Az ismert legrégebbi épületek ekkor emelkedtek: a Korona szálló 1727-ben, a templom – most már nem a régi „félreeső” helyen, hanem 1751-57 között a főút centrumában. A központban, a kápolna és a templom között épülő gazdag kereskedőházak többnyire emeletesek. A hatalmas barokk magtárak (a Futura és a mai Kühne-irodaház) pedig egyértelműen a kikötőhöz kötődnek. Az egykori királyi vár helyén az uradalom mosoni központja telepszik meg a barokk kiskastélyban, a „Schlüssel”-ben, körülveve gazdasági épületeivel, a Királydombon pedig az azt kiszolgáló zsellérsorral.

A felmerült kérdések alapján egyértelmű, hogy a Soproni utcai templom-maradvány - és talán az azt környező temető - feltárása kulcskérdés Moson korai településtörténetének szempontjából.

Az államalapítás millenniumakor szó volt róla, hogy az eseményhez nyilvánvalóan kötődő feltárás az akkori pályázatokból fedezni lehetne. A nyugdíjas neves mosoni régész, Pusztai Rezső a munkát örömmel vállalta volna el, de a városvezetés a pályázat benyújtását sem tartotta fontosnak.

II. A városszerkezet alakulásának vázlata a XVIII. századtól napjainkig

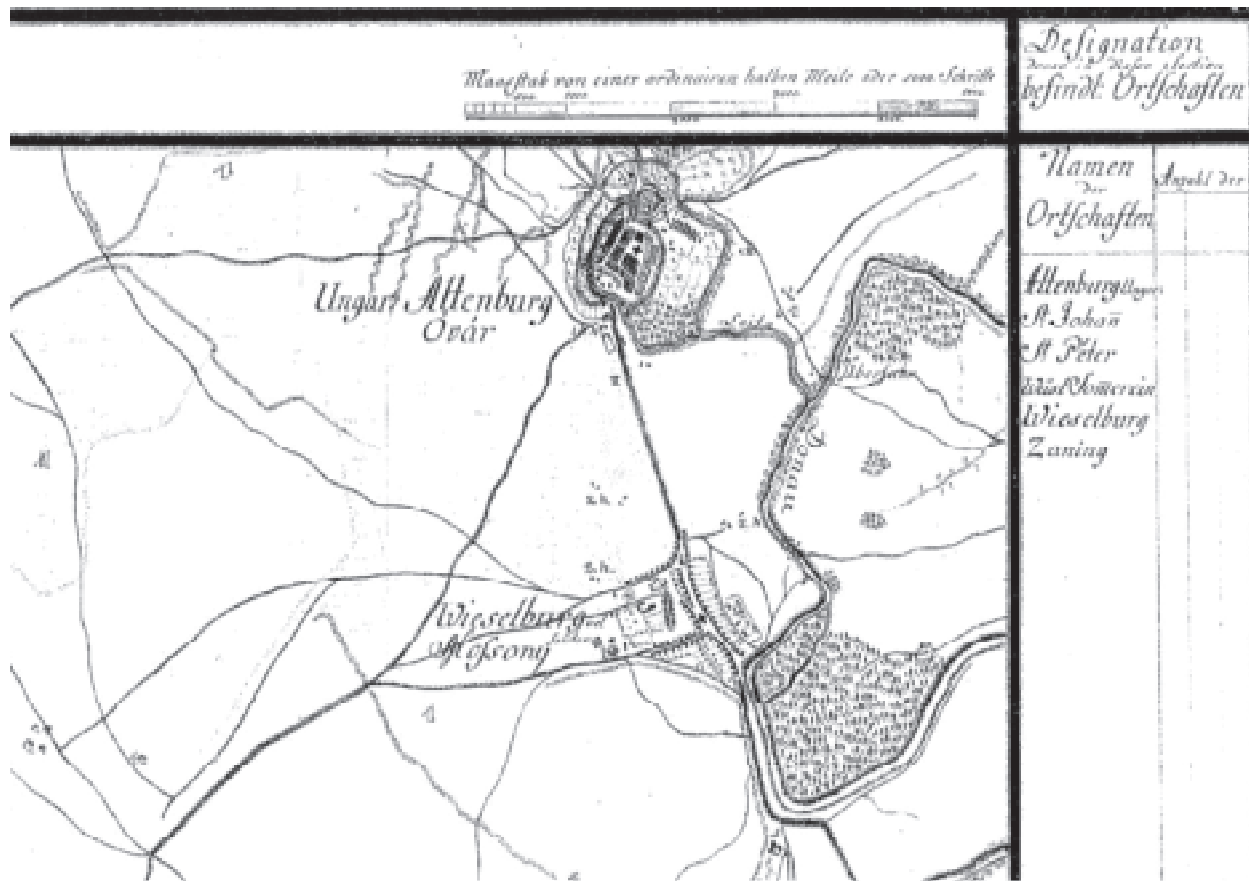
Ez az időszak - elsősorban a várostérképek elemzésével és összevetésével, de a bőséges irat-és képanyag, nem utolsósorban pedig a kortársak visszaemlékezései segítségével – meglehetősen ismert. Mivel ebben a témában számos kiváló tanulmány jelent meg az elmúlt évtizedekben, s a köztudatban is él a nagyközség, majd város utolsó 100 évének alakulása, elsősorban a térképek vázlatos elemzésével foglalkozom.

A felhasznált térképek:

1. Első katonai felmérés (II. József rendelte el, 1780-as évek)
2. Második katonai felmérés (1850-es évek)
3. Moson első kataszteri térképe (1850-es évek) kataszteri lépték M = 1:2880
4. Harmadik katonai felmérés (1880-as évek)
5. Katonai térkép az 1920-as évekből
6. Szintvonalas térkép az 1980-as évekből (M = 1: 10 000 lépték)

Az I. katonai felmérés (1780-as évek)

1. Az első, településszerkezet elemzésére alkalmas térkép a XVIII. század végi állapotot ábrázolja. A beépítés déli határa a mai Kühne-gyár előtti körforgalom, északi határa a (még beépítetlen) mai Duna utca. Gerince a főutca, mely a Győr-Óvár főút átvezető szakasza. A széles, nyilvánvalóan tervszerűen kialakított főutca a templomnál orsó-szerűen kiszélesedik, tengelyébe fogva a templomot, mely így messziről uralja a városképet. A szerkesztett komponálás egyértelmű, s azt is jelzi, hogy az utca a templommal nagyjából egy időben (tehát a XVIII. század közepén) épült ki. A főútból nyugati

irányban négy utca ágazik ki, s a község nyugati szélén két-két útba összeolvadva a Magyaróvár-Mosonszentjános útba torkollik.

a) A legészakibb a régi piactéren, a Rozália kápolnánál a mai Ostermayer utca, melynek csak az északi oldala épült be. Az utca elején gabonakereskedők házai álltak.

b) A mai Erzsébet-térről induló ősi Mosonvár utca és az Ostermayer utca közötti rész beépítetlen, illetve ott csak a mai Fregatt kocsmá előzménye, az Edelhof és az Arany Angyalhoz címzett fogadó látható. A feltüntetett alaprajz alapján valószínűsíthető, hogy a mai épület a térkép készítésekor már állt.

A Mosonvár utca déli oldalán – az egykori vár helyén – az uradalmi főépület és kapcsolódó gazdasági létesítményei, valamint a bekerített szérűskert áll. Tudjuk, hogy itt működött a Mária Krisztina által 1776-ban alapított posztógyár.

c) A legjelentősebb kiágazás a kétoldali fésűs beépítésű Soproni utca. A 28. számú telken lelt templom-maradvány alapján ez lehetett a késő középkori község főutcája.

d) A legdélibb oldalág a mai József Attila utca vonala, mely a mosonszentjánosi utat közvetlenül a kikötővel köti össze. (Más szerepe nem is volt, hiszen beépítetlen.)

A József Attila utca – Soproni utca – Fő utca déli szakasza által határolt tömb belsejében, a mai Hajós utca vonalán gazdasági út húzódott, mely az udvarokon álló magtárak, istállók hátsó megközelítését tette lehetővé. Ez azt is jelenti, hogy ezen telkek főépületei módosabb gazdálkodók házai lehettek, kapuik nem az ökrös-szekerek számára nyíltak.

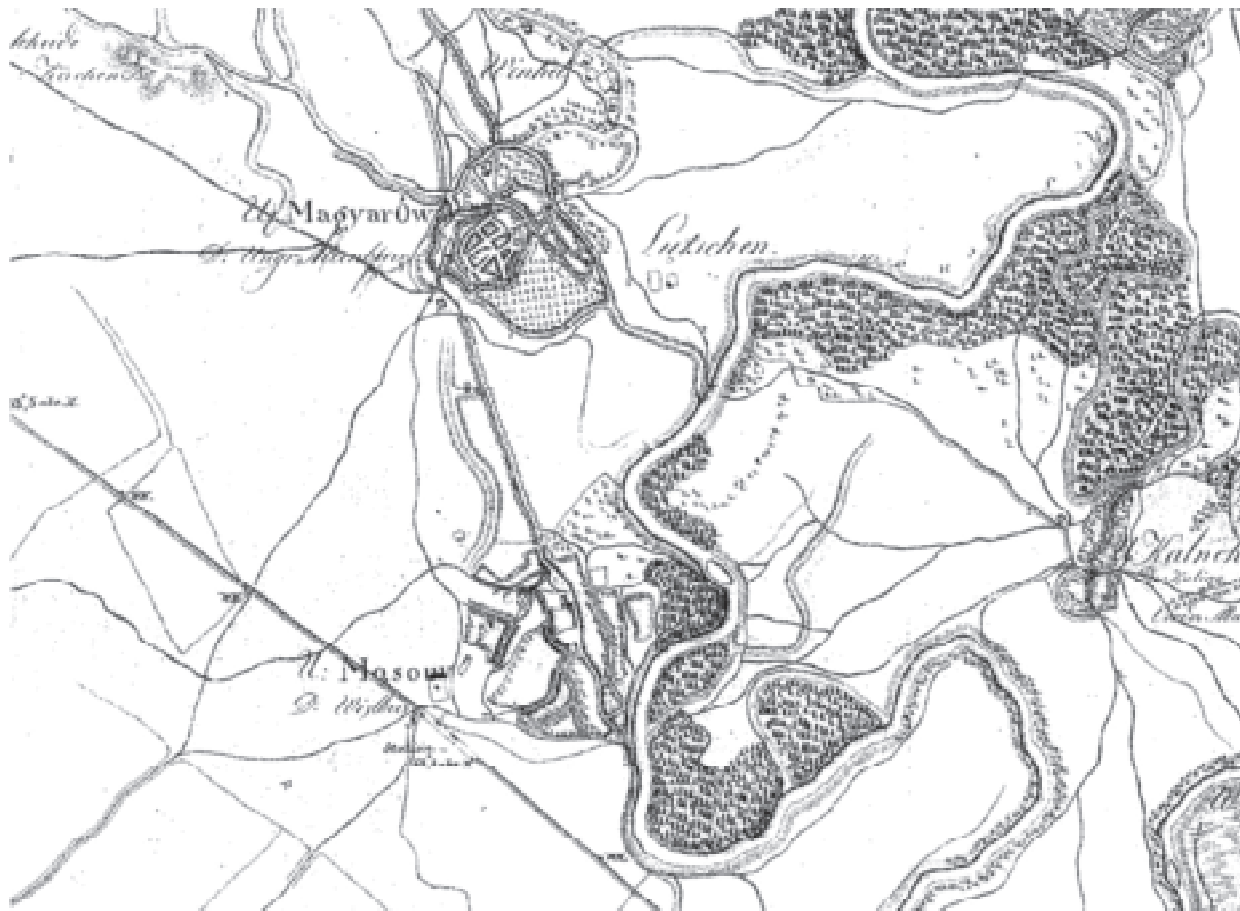
A Fő utca keleti oldalán lévő házak hátsó feltárása a mai Aranyosziget utca felől működött. Ennek keleti oldalán 6 db gazdasági telek van feltüntetve, rajta esetlegesen elhelyezett nagyobb épületekkel, talán magtárakkal. A térképen szerepel a rév is, mindkét parton épülettel, a rávezető út jelölésével. A rév környékén és a Gabona rakpart északi szomszédságában hajómalmok sora települt. A rév túloldalán lévő sziget neve is Malom sziget (mára már a sziget eltűnt, csak dűlőnévként szerepel a térképeken).

A térkép látványosan szemlélteti a Mosoni - Duna kanyarjának nyugatra tolódását. Látszik, hogy a főutca a kispiacnál (ma a Futura melletti benzinkút) „nekifut” a folyónak, majd követve a betolakodó partvonalat, a Kálnokszegnél éles kanyarral visszatér az ősi vonalra.

A térképen szembeszökően hiányzik a későbbi Megyei Csatorna vonalán húzódó Lajta-ág, melynek oka a meder teljes elposványosodása lehet (persze akkor a lápot kellett volna feltüntetni).

A II. katonai felmérés (1850-es évek)

2. A közel hat évtizeddel későbbi második katonai felméréssel nagyjából egy időben – 1851-ben,

azaz közvetlenül a vasút átadása előtt! - a mezővárosról Fényes Elek így ír:

Moson W i e s e l b u r g, német-magyar m.-város, Moson vmegyében, a Dunának egy hajózható ága

mellett: 3049 kath, 4 ágostai, 2 ref., 5 óhitű, 25 zsidó lak. Utcái tágasak s nagy részt kövezettek. Házaik közt jeles épületeket láthatni. Van kath. paroch. szentegyháza, gazdagon dotált plebániával, postahivatala, 4 vendégfogadója, melyek közül a piacon levő a legnagyobb; kávéháza, salétromfőző intézete. Határa gazdag és első osztálybeli, 201 egész telek után van 55 vagyonos telkesgazdája, 1553 hold harmadik, 1905 h negyedik osztálybeli szántófölde, 772 embervágó másod, 1622 harmadrendű rétje. Vannak káposztásai, 99 gyümölcsös és zöldseges kertje, 17 duna-malma, 71 kézművese, 6 kalmára, 16 kereskedője. Országosvásárt kettőt, heti vásárt egyet tart, t. i. csütörtökön. Lakosai az egész megyében legvagyonosabbak, melyre sokat tesz a felette élénk gabona és borkereskedés. – Ugyanis évenként 300 hajó köt ki 3-4000 mázsányi teherrel, s majd annyi gabona rakhelyet találni, mennyi ház van. Fu. (földesura) Károly főherczeg örök. Lazius szerint itt állott hajdan a római Limusa nevű vár.⁸

A meglehetősen elrajzolt térkép a településszerkezeten belül az előző felméréshez képest alapvető változásokat nem jelöl. A mai Ostermayer utca déli oldala is beépül.

A Gabona rakparton három hosszú épületet jelöl, melyből egy biztosan azonos azzal a barokk magtárral, mely a szabadságharcban kigyullad, majd 1852-ben (talán nem véletlenül a vasút beindításával egy időben) az uradalom cukorgyárrá alakítja, s amely ma a Kühne-gyár romantikus díszbe burkolt irodaháza.

A legszembetűnőbb változás az 1852-ben átadott vasút. A rajzon szerepel a bekerített temető, valamint igen határozottan ábrázolták az Óvár és Moson között húzódó, Bél Mátyás által rómainak tartott sáncot. A sánc nyugati oldala mentén megjelenik – még beépítetlen, külterületi útként - a mai Kossuth utca, amelyet az 1960-as évekig Vasúti útnak neveztek. Szerepe nyilván Óvár közvetlen vasúti csatlakozása volt.

A közben (1819) megépült Megyei Csatorna ezen a lapon sem szerepel.

Az első kataszteri térkép (1856)

3. Az ország első pontos kataszteri felmérését királyi rendeletre az *októberi pátens* után, 1856-ban végzik el. Fő célja (katonai jelentőségén túl) a telek-és birtokrendszer megbízható ábrázolása, beazonosíthatósága. A nyilvántartás legalapvetőbb eleme, a máig használt helyrajzi szám ekkor jelenik meg. Pontosán ábrázolja az utca-és telekhálózatot, színekkel megkülönböztetve a lakó-és gazdasági épületeket (rózsaszín és sárga), valamint a fontosabb középületeket (piros). A térképről jóval több információ olvasható le, mint a vele nagyjából egyidős második katonai felmérésről.

A Mosonvár utca – Ostermayer utca tömbjét a mai Táncsics utca tárja fel, akkor is zsákutcaként. Az élénk kereskedelem vonzza a vállalkozókat: nyolc évtized alatt mintegy félezer izraelita felekezetű polgárral nő Moson lakossága, akik itt, a Mosonvár utca és Ostermayer utca elején telepednek le, megépítik rituális fürdőjüket (Fürdő utca) és az 1960-as években elbontott imaházukat.

Jóval jelentősebb a beépített területek növekedése: a XIX. század elején sűrű, keskeny, szabályos telekosztással kifarcellázzák a Duna utcát. Mértanias tömbje idegen testként kapcsolódik a város történelmi szövetéhez, látszik, hogy lakosai nem gazdálkodók. Ide a kikötőben dolgozó gabonamunkások költöznek, akik a vasút megépülte után - a hajózás szerepét vesztvén - a beinduló gyárak munkásai lesznek.

A Soproni utca északi részén, a vasút felé, az uradalmi sertéstelep szomszédságában is létrejön egy kis tömb, a még beépítetlen Töltés utcával kapcsolódva az Ostermayer utcához. A lakóházak és a telep között egy érdekes, kereszt alakban elhelyezett épületekből álló parkosított terület látható, feltételezhetően rangosabb gazdasági épület. Nagyjából ezen a részen a korábbi térkép egy dombot és egy keresztet ábrázol.

A temetőtől délkeletre, a Duna parton a mai Rév utca – Partos utca – Vágóhíd utca tömbjét kernek parcellázták ki. A Kápolna tér még nem teljes, a mai piac helyén még áll a Molnár ház. A Gabona rakparti nagy magtár már cukorgyárként szerepel, az Ostermayer utcában működő Pabst-Krauss gépműhely a lakóházak sorába olvad.

Megállapíthatjuk, hogy a XIX. század közepére a város mai szerkezete nagyjából kialakult.

A kataszteri térkép még egy fontos dolgot elárul: Moson határa átnyúlt a Duna túloldalára, s az ottani erdő – melynek neve is Mosoni erdő – még bőven ide tartozott.

A III. katonai felmérés (1880-as évek)

4. A harmadik katonai (1880) felmérés lényeges változást nem hoz. A térkép feltünteti a Rudolfligetet, még szerepel a Malom-sziget, s a Dunán hajómalmok hosszú sora húzódik. A Moson-Óvár

közötti sánc nyomvonala ott kanyarog a Fő út és a Vasúti út közötti lakatlan területen. A lapon – végre – szerepel a Megyei Csatorna!

Katonai térkép (1920-as évek)

5. Az 1920 körüli katonai térkép településszerkezeti változást nem jelez. A korábbiakhoz képest az ipari területek megjelenése lényeges, ami Mosonnál a Ganz gépgyárként feltüntetett Kühne gyár megnövekedett épületállományát, a hozzá vezető iparvágányt és a város déli határán 1908-ban alapított Fröchlích-féle Paszomány és Szalaggyár létesítményeit jelenti. Ennek szép főépülete meglehetősen mostoha állapotban ma is áll. Az egykori vár helyén 1910-ben felépül a nemzetközi hírű kiváló építész, Meggyasszay István általános iskolája.

Ami fontos: megépül a Moson szigetközi kapcsolatát jelentő, Máriakálnokra vezető acél híd (keresztnevéen Márta híd), bár a hozzávezető út mindmáig nincs igazán kitalálva. A hajómalmok végérvényesen eltűntek. Az Óvár–Moson közti sánc halvány nyoma még látszik.

Mosonmagyaróvár jelenkori térképe (1980-as évek)

6. 1939-ben Magyaróvár és Moson egyesül. A háború – viszonylag csekély rombolással (hidak, gyárak, rádióállomás) – átvonul a városon. Következményei viszont súlyosak: a zsidó deportálást 1946-ban a németek kitelepítése követi, a gazdag polgárházak államosításának eredménye pedig a soklakásos, lepusztult épületállomány, elhanyagolt közterületek, tönkrement ligetek, elszegényedett lakosság.

Az 50-es években megindul a szocialista iparváros kiépítése. A magyaróvári építési lendület szele Mosont is megérinti: a Határsoron, a Vasas sportpálya előtt 1958-ban megvalósul a Bartók Béla

Általános Iskola. Az egyesített város életében döntő lépés az 1959-ben elkészült városrendezési terv: új lakásépítési területnek a két városrész közötti földeket (volt Manninger-féle téglagyár telke) jelöli ki, megkímélve a két történelmi városközpontot. A panelos lakóteleppel történő összeépítés a 80-as évekre lezajlik.

A beruházásnak áldozatul esik a fő út (Lenin út) gyönyörű hárs-és gesztenyesora. Az 1968-69-es indokolatlan útkorona-emelés nemcsak ezt a sétányt teszi tönkre, hanem a lakótelep és a háború előtti gyönyörű villasor közé otromba töltést emel. A lakótelep-építés Mosont sem kerüli el: a vasút melletti KISZ házakat 1973-ban a Radnóti utcai társasházak követik. Ezzel egy időben készül el a Soproni utcai bölcsőde is. Szerencsére az építés városszerkezeti törést nem jelent, a házak üres tömbökbe kerülnek.

A Kühne körüli iparterület is megnő, új csarnokok, üzemek sora létesül.

A VÁTI (Várostervező Tudományos és Tervező Intézet) 1977-ben felméri az ország műemlékileg legértékesebb településeit. Az első 15 védett együttes közé Óvár belvárosa bekerül, Moson viszont nem. Ennek egyenes következménye az óvári belváros állami támogatású mintaszerű rehabilitációja, így még szembevetőbb a két történelmi városrész állapota közti különbség.⁹

A hetvenes években merült fel a város speciális adottságain (történelmi városrészek, értékes természeti környezet, kiváló közlekedési kapcsolatok) alapuló hosszú távú fejlesztési és rendezési terv elkészítése.¹⁰ A tervező Farkas Gabriella volt. A munkát a szigetközi vízlépcső körüli parttalan vita nehezítette, s a város sem tudta megfogalmazni elvárásait. Így történhetett, hogy a terv jóváhagyása tíz éven át húzódott. Mire elfogadták, az új gazdasági mechanizmus lefulladt, a mosoni belváros rehabilitációjának esélye elúszott. Az egyetlen jelentős beépítés, az 1981-es főúti sorház túlváriált homlokzatképzésével, több telek összevonásával léptéktelenné vált hernyóként csúfítja a gyönyörű utcaképet.

A város déli kapuja is kitolódott. A Győr felől érkezőt meglehetősen méltatlan kép fogadja: a városkaput egyik oldalról a szennyvíztisztító telep, másik oldalról a volt tsz istálló és gőzölgő trágyahalmok képezik, a Kühne gyári körforgalomig pedig esetlegesen elhelyezett szervizek, kereskedések, gépjárműtelepek húzódnak. A legolcsóbb és leghatékonyabb utcakép-javító eszköz, a nagylombú fákból álló fasor (lehetőleg kétoldali és kétsoros) csodákat tehetne. Ugyanez vonatkozik a város másik kapujára, a vasút-állomásra. Vajon milyen a látogató első benyomása, kilépve az állomás szépen helyreállított épületéből?

A rendszerváltást követően elkészült rendezési terv alapján a Futura mögött megnyitották az Engel utcát.¹¹ Összenyitották az Aranyosziget utcát a Marx Károly utcával, így a főúttal párhuzamos út nyílt a két városrész összekötésére. Rosivall Ágnes településtervező a Mosoni Polgári Kör szoros együttműködésével kidolgozta Moson Belváros rehabilitációs tervét,¹² mely megalapozta az Erzsébet tér környékének nagyszabású rekonstrukcióját.¹³ A Futura hatalmas tömje is új, izgalmas szerepet kaphat.¹⁴ A két dokumentáció a pályázatokon nagy sikerrel szerepelt, aminek – remélhetőleg – hamarosan kézzelfogható eredménye Moson dicső múltjához méltó újjászületése.

Források:

⁸ Fényes Elek: Magyarország geographiai szótára. 1851. (ÁK Reprint, 1984.)

⁹ Mosonmagyaróvár Városi Tanács: Mosonmagyaróvár műemléki jelentőségű terület rekonstrukciós terve. (Sedlmayer Jánosné, VÁTI)

¹⁰ Mosonmagyaróvár Általános Rendezési Terve 1988. (Farkas Gabriella, Ybl Miklós Építőipari Műszaki Főiskola)

¹¹ Mosonmagyaróvár Általános Rendezési Terve 1994. (Nagy Ágnes VÁTI)

¹² Moson belváros rehabilitációs terve 1995. (Rosivall Ágnes MEDROPA)

¹³ Moson belváros funkcionővelő rehabilitációja 2005. (Ráskai Péter COMFORT)

¹⁴ Futura hasznosításának terve 2008. (Lencsér Péter)

Józsa Mónika

Népi ájtatosságok Vágán a nagybőjti időszakban

Vága (Váhovce) község a Vág folyó jobb partján fekszik, a járási székhelytől, Galántától mintegy 10 km-re, a magyar nyelvterület peremvidékén. Északi szomszédja Vágalsószterdahely (Dolná Streda) illetve Szered (Sered) már szlovák települések, csakúgy, mint a Vág túloldalán lévő keleti szomszédja Sopornya (Šoporna). A legutóbbi (2001) népszámlálási adatok szerint a 2021 főt számláló község 77,09%-a magyar nemzetiségű, 93,96%-a római katolikus vallású. *Az első írásos dokumentum IV. Béla király idejéből, 1259-ből való, amely Waga alakban említi a község nevét, és bizonyítja már korábbi létezését. A 14. századtól az esztergomi érsekség tulajdona, lelkipásztori szempontból a szomszéd Vágalsószterdahely leányegyháza (filia). Önálló plébániával csak 1939-től rendelkezik a község. Első temploma feltehetőleg a 16. sz. végén, vagy a 17. sz. elején épült, és Szent Mihály tiszteletére volt felszentelve. (Novák, 1994) A mai templomot Battyán József esztergomi érsek építtette 1778-ban, amint azt a bejárat fölötti felirat is tudtára adja a belépő-*

nek: MDCCLXXVIII. CARDINALIS JOSEPHUS. BATTYAN PRIMAS REGNI.HUNGARIAE POSUIT.ARCHIEPISCOPATUS SUI. ANNO III. (A latin fölirat magyar fordítása: 1778-ban Battyán József bíboros, a Magyar Királyság primása építtette érsekségének 3. évében. (DANCZI 2000, 28.) A templom védőszentje Szent Miklós püspök, de a vágaiak továbbra is Szent Mihály napkor tartják a templombúcsút, hiszen évszázados hagyomány volt a Mihály-napi búcsú, másrészt az időjárás is kedvezőbb.

A vágaiak, főleg az idősebb generáció mélyen vallásos, istenfélő, hagyományaihoz, szellemi értékeihez, az ősök hagyatékához ragaszkodó közösség. Dr. Danter Izabella Adalékok Vága község néprajzához c. cikkében írja: „Vága község népi kultúrájának jellemvonásait vizsgálva megállapíthatjuk, hogy e település napjainkig a Mátyusföld leghagyományőrzőbb falvainak egyike. A magyar-szlovák nyelvhatáron található község megkülönböztető jegyeit elsősorban szokásvilágában és nyelvezetében hordozza”.

Nemcsak a szokásvilág, hagyományok, de a népének dallamvilága is sokkal gazdagabb, díszesebb, gyakran szebb variánsokat őriz, mint az általánosan használatos énekeskönyvekben

feltüntetett dallamok. Ez különösen érvényes a nagybőjti időszakra, és az egyik legszebb, máig megőrzött néphagyomány, a Krisztus-virrasztás szokása éppen a nagybőjti időszakhoz kapcsolódik.

Az egyik legszebb dallam, melyet sajnos csak a hangfelvétel őriz, a mi gyakorlat már nem, Krisztus Urunk kinszenvedésének litániája. „Vágán emlékezetet megelőző melódiával énekelték nagybőjt minden napján a templomban a filiális idején, vagyis a plébánialalapítás előtt. Utána nem. A nép volt a templomban pap nélkül, a gyermekek és az öregek is. Az első plébános ezt kihagyta.” – olvashatjuk Danczi Lajos plébános visszaemlékezései közt. (DANCZI 2000, 64.) A litánia egyik felét a templomi imádkozó, másik felét a kántortanító végezte. Azokat a részeket, amire a válasz: „Ments meg minket Jézus!” ill. „Kérünk téged, hallgass meg minket!” nem énekelték, csak a Krisztus Urunk kinszenvedéséről szóló részt. Az öregek még emlékeznek rá, de énekelni már nem tudják. Forró Feri bácsi előadásában az 1975-ben készült hangfelvételen viszont gyönyörűen megszólal az egész.

Forró Ferenc, 1906

Uram, irgal-mazz ne-künk, Krisz-tus, ke-gyel-mezz ne - künk,
 Uram, ir-gal - mazz ne-künk. Krisz-tus, hall-gass min-ket,
 Krisz-tus, hall-gass meg min - ket, Uram, ir-gal - mazz ne-künk.
 Menny - bé - li A - tya Is - ten, meg - vál - tó Fi - ú Is - ten,
 ir - gal - mazz mi - né - künk, Szent - lé - lek Úr Is - ten,
 Szent - há - rom - ság egy Is - ten, ir - gal - mazz mi - né - künk!
 Jézus, ki érettünk harminc ezüstpénzen el - á - rul - tat - tál,
 Jézus, ki érettünk csókkal az áruló Júdástól el - á - rul - tat - tál,
 ir-gal-mazz mi-né-künk!

Kottapélda: Krisztus Urunk kinszenvedésének litániája.

Pénteki napon litánia helyett keresztúti ájtatosságot tartottak, ez még ma is élő gyakorlat.

A liturgikus hagyományokat illetően a Vágán énekelt virágvasárnapi és nagypénteki passió különleges értéket képvisel. Terjedelmi okok miatt most csak a virágvasárnapi passióról teszünk említést.

Virágvasárnapi passió

A passiót ma is a Stampay-féle énekeskönyvből éneklük a vágaiak, mely kottát ugyan nem tartalmaz, de a passió szövegében a recitáló hangtól való elhajlásokat nagyon gondosan jelöli, és ezzel a gyakorlott szólóénekeseket jól tájékoztatja.

Dallamában a késő középkorban Európa-szerte elterjedt dúr-jellegű forma mellett bizonyos dallamfordulatokban (elsősorban a két Jézus mondat) az esztergomi középkori moll-passióval mutat rokonságot (Jáki, 2000). Jáki Sándor Teodóz a vágai passió sajátos értékeit 5 pontba foglalja össze. Ezek közül hármát szeretnék kiemelni.

a) A turba mondatait nemcsak néhányan (a kórus tagjai), hanem az egész templomi közösség éneklé. Az adatközlők elmondása szerint ezeket a dallamokat is, mint sok más egyházi népéneket annak idején gyermekként az iskolában tanulták, így természetes volt, hogy a „kar” szerepét minden jelenlévő, az egész templom énekelte, és éneklé ma is. *„Zeneileg nagyszerű megoldás, hogy a turba-részeket nem a liturgikus könyvekben megszokott felső oktávon recitálják, hanem a tercen, mely jobban megfelel a nagy közösség, a »bibliai« tömeg hangfekvésének. Így a Pásió végéig könnyedén bírják hanggal, hatalmasan, ünnepélyesen”* (JÁKI 2000, 186.).

b) Ellentétben a 3 személyt alkalmazó egyházi gyakorlattól a jobb dramatizálás érdekében a vágai passiót annyi énekes adja elő, ahányat maga a hivatalos passió-szöveg szerepeltet. Kivétel a két hamis tanú, melyet két más szerepre is beosztott kórustag énekel.

c) A dallamanyagban 5 felejthetetlen mondatot találunk, mely zeneileg is kiemelkedik környezetéből:

- mikor Péter megbánva a tagadás vétkét, keserves sírásra fakad;
- mikor Jézus hangosan felkiáltva kileheli lelkét;
- mikor a passió befejező mondatát éneklé az evangélista, ill. ennek a vágai zenedrámának kettős

a csúcspontja:

- Jézus felkiált a Mennyei Atyához héberül, majd
- ugyanez magyarul.

Kottapélda: virágvasárnapi passió – részlet.

É - li! É - li! Lam-ma sza-bak-tá - ni! Az - az:

Én Is-te-nem! Én Is - te - nem! Mi-ért hagy-tál el en - gem?!

1993. március 14-én a Szabad Európa Rádió felvette a vágai passiót, és 1993. április 9-én, nagypénteken kétszer is sugározta, este 9-kor és 11-kor.

Nagypéntek

A Krisztus-virrasztás szent szokása a nagycsütörtökről nagypéntekre forduló éjszakán ma is élő gyakorlat Vága községben. Bár a népszokás eme megnevezése nem honos a falu lakosai közt, ők csak azt mondják, hogy imádkozni mennek, vagy virrasztani mennek, vagy ahogy néhányan az öregebbek közül mondják: „megyünk Jézuskát keresni”. Napjainkban ez a következőképpen történik: Az asszonyok nagycsütörtök éjjel tíz órától imádkozzák a rózsafüzért és más nagyböjti ájtatosságot a házaknál (három-négy helyen a faluban). Éjfélkor fölkerelkednek és elindulnak a templomhoz, útközben hangosan mondják a rózsafüzért. Kb. 15-20 percet időznek a templom előtt, ahol a közösen mondott rózsafüzér-imádság mellett nagyobb teret kap a csendes magánájtatosság, Krisztus kínszenvedésén való elmélkedés. Mielőtt továbbindulnának, mindenki megcsókolja a templom falán lévő fakeresztet, a templomajtót és a két szobor (Nepomuki Szt. János és a kőkereszt) talpázatát. Azután a temetőbe mennek, ahol a rózsafüzér-ájtatosságot követően szintén a magánájtatosság lép előtérbe, imádkoznak a megholtakért, ki-ki a saját elhunyt hozzátartozóiért. A temetőtől azután elindulnak hazafelé. Más csoportok viszont – ragaszkodva a régi hagyományhoz – nemcsak a templomhoz és a temetőbe mennek, hanem pl. a Szentháromság-szoborhoz, a főút melletti kereszthez, Szent Flórián szobrához. Mindenhol időznek egy keveset, végzik a rózsafüzér ájtatosságot, elmélkednek. De nemcsak ilyen 25-30 fős asszonycsoportok járnak virrasztani. Egyénileg is, ki mikor befejezi a munkáját, az éjjel utáni órákban, vagy ha korán lefeküdt, amikor felébred: éjjel után, kettőkor, háromkor elindul a templomhoz.

A falusi emberek bármely napszakban találkoznak, mindig üdvözlik egymást, esetleg egy-két szót szólnak egymáshoz. Kivéve ezt az egy alkalmat. Nagypénteken éjszaka nem köszönnek egymásnak. Még a jó ismerősök is idegenként, szó nélkül mennek el egymás mellett. Az ima, az elmélkedés, a gyász órái ezek, amit nem illik köszönéssel megzavarni.

A mai gyakorlat nem sokban tér el régítől, talán csak annyiban, hogy azelőtt ezek a csoportok hajnalig járták a falut, a fent említett helyeken kívül még elmentek a „Kőképhez”, a szeredi úton lévő kereszt-hez, és sokan a Vághoz is, ahol a vízbefűltakért imádkoztak. Útközben a fájdalmas rózsafüzért mondták többször egymás után, míg be nem járták azt az utat, amit beterveztek. Akik esetleg nem tudtak az éjszaka kimenni, fölkeltek hajnalban, előbb elmentek a templomhoz imádkozni, és csak azután indultak a munkahelyükre dolgozni. De az is előfordult, ha valaki nem tudott a templomhoz kimenni, hogy hajnalban felkelt a család, kimentek a kertbe, a gyümölcsösbe, és ott imádkoztak. Forró Ferenc 1975-ben így emlékszik vissza a gyermekora, illetve a hetvenes évek e szokással kapcsolatos gyakorlatára. *„Az én gyerekkoromban és fiatalkoromban, hát akkor még más volt a világ és helyzet, akkor szoktak húsvétkor sütni kalácsot... Befűtötték otthon a kemencét, és abba sütötték a kalácsot éjjel. Nagypéntekre viradóra bevégezték. Volt az két óra mikor bevégezték, vagy három óra. Mikor azt elvégezték, akkor az egész család összeszedte magát, és kimentek minden templom elé, és ott elvégezték Krisztus Urunk kínszenvedéséhez való ájtatosságot. Például legtöbbször csak egyszerűn öt miatyánkot, öt üdvözlégy Máriát, mindögyik miatyánk végén: Imádunk Krisztus és áldunk téged... S ezt felajánlották Krisztus Urunk kínszenvedésének tiszteletire és osztán még amilyen célra akarták. Utánna hazajöttek, szépen lefeküdtek, és ha még volt idő, aludtak.*

Azóta például akik nem mennek ... csoportba így keresztékhez éjjel után, azok úgy viradó felé kimennek szépen templom elé... egy kis ájtatosságot végeznek ottan és szépen jönnek haza. Minden jóra való emberrel ott lehet találkozni. ... olyannal is bizony találkoztunk, akiket templomba nem szoktunk látni. De nagypénteken azért csak belé száll mindenkibe, vagy legtöbbször belé száll a jó gondolat, és azért csak bizony elmennek.”

A nagypéntekhez fűződő szokások és hiedelmek élő hagyomány volt a faluban. Azt szokták mondani „ha nagypénteken esik, tűz esik” – azaz szárazság lesz az egész évben. Nagypénteken nem volt szabad kerti, határi munkát végezni, esetleg csak hengerezni, vagy ahogy a vágaiak mondják „hömbölgőzni”. A söprögetés is tilos volt az udvaron. Azt mondták: „Jézuska a sírba fekszik, nem szabad a földet bántani”. Sok család még ma is tartja magát ehhez a tilalomhoz.

Nagypéntek liturgiájában szintén helyet kap a passió a Stampay-énekeskönyv szövege és a vágai hagyományos dallam szerint. Ugyancsak értékes és nagyon szép dallamot énekelnek a vágaiak a keresztleplezés után hódolati ének gyanánt. A méltóságteljesen ereszkedő dallamrajz ívét csak a 4. sor töri meg. A hirtelen magasra lendülő dallamív valószínűleg oktáv törés maradványa.

kottapélda: Én nemzetem, zsidó népem (hódolati ének)

Én nem - ze - tem, zsi - dó né - pem,

Te - el - le - ned mit vé - tet - tem?

Tö - led ha - lált mért szen - ved - tem,

Im-már fe-lelj meg én - né-kem!

Nagyszombat az Úr sírban nyugovásának napja

A templomban egész nap szentségimádást tartanak. A rózsafüzér-társulatok előre meghatározott időbeosztás szerint váltják egymást.

Régen szokás volt a szentsír őrzése. Egy-egy tűzoltó őrt állt a szentsírnál, és az őrség a parancsnok vezényletével szabályos időközönként cserélődött. Az öregek visszaemlékezései szerint nem mindig a tűzoltók, volt, hogy fehér ruhás kislányok álltak őrt.

A fent leírt szellemi kincsestár gazdagsága láttán talán érthető, hogy örömmel és büszkeséggel tölt el, hogy Vága a szülőfalum, és mindmáig ehhez a közösséghez tartozom. Az öröme azonban az aggodás és szomorúság árnyéka vetül, hiszen ezen értékek őrzői, ápolói szinte valamennyien hajlott korúak. (A rózsafüzér-társulat tagjainak átlagéletkora 65–75 év között mozog). A fiatalok nem veszik át apáik, nagyapáik szokásait, dallamait. Ők más mércével mérik az értékeket. Ha el is jönnek a templomba, nem énekelnek (tisztelet a kivételnek). Szüleik, nagyszüleik az énekek nagy részét az iskolában tanulták meg. Ma az egyházi népének éneklése a hittan órán ritka kivételnek számít, de általában ugyanez jellemző a zenei nevelés órákra is. A gyermekek a templomba nem is hordanak imakönyvet, tehát eleve kizárt a lehetősége annak, hogy bekapcsolódjanak a közösség énekébe, hiszen az énekszövegeket kívülről nem tudják. Elszomorítóak ezek a tények. 10–15 évvel ezelőtt nagy ünnepeken a templomban a közösség éneke a „falakat feszítette”. Ma már sokkal halványabban szól.

A kántor, pedagógus, hitoktató felelőssége e tekintetben is nagy. Nem elég a szellemi hagyaték feltárása. „*A néprajzgyűjtő ráér az adat megtalálása után; de lehet, hogy bekövetkezett máris a 25. óra. A néprajzgyűjtő legyen sok esetben azonnal népművelő, nehogy a hagyomány megszakadjon*” (Jáki, 2000).

FELHASZNÁLT IRODALOM:

1. DANCZI, L.: Historia Domus parochiae. VÁGA egyházközség története. 2000.
2. DANTER, I.: 1994. Adalékok Vága község néprajzához. In: Vága község története. Vága község helyhatósága. Galánta, 1994. s. 57–65.
3. Éneklő Egyház, Római Katolikus Népének-tár – liturgikus énekekkel és imádságokkal. Szent István Társulat, Budapest, 1985, 1488 s.
4. GAÁL, M.: 1994. Vága története 1848 és 1918 között. In: Vága község története. Vága község helyhatósága. Galánta, 1994. s. 20–35.
5. JÁKI, S. T.: 2000. A vágai virágvasárnapi pásió. In: Dunántúli dolgozatok (D) Néprajzi sorozat – Népi vallásosság a Kárpát-medencében. III. Szerk.: L. Imre Mária. Pécs, 2000. 184 – 192. s.
6. Katholikus egyházi énekek, imák és temetési szertartások. 1933. Szerkesztette és kiadta Stampay János. Komárom – Komárom, Spitzer. 1933. XXX. 398 s.
7. NOVÁK, V.: 1994. Az első írásos emléktől 1848-ig. In: Vága község története. Vága község helyhatósága. Galánta, 1994. s. 6–20.

Hamerlík Barnabás

Kaukázusi háromszög

(Örményország, Grúzia és Azerbajdzsán)

- Miért pont a Kaukázus? - kérdezték többen. Miért is? Lássuk csak... Szeretem a hegyeket. Elbűvölnek. Nem vagyok az a típus, akinek minden hegyet meg kell másznia, de szeretem látni, fényképezni a természetet, a csúcsokat, sziklákat, az ormokat, és összehasonlítani az Alacsony-Fátrával (kedvenc hegyemmel). Megjegyzem, általában a Fáttra győz, de azért néha akad konkurens. A hegyek miatt (is) döntöttem a kaukázusi térség mellett.

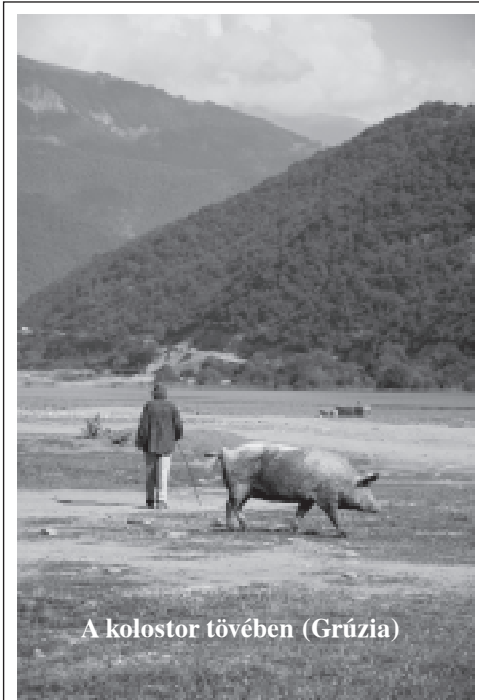
A másik ok: szoci gyerek lévén, látni akartam, mennyit változott a világ Grúziában, Örményországban, Azerbajdzsánban a Szovjetunió szétesése óta, és merre halad az ottani világ, hogy összevessem Szlovákiával. Meggyőződésem, hogy nekem teljesen más élményt nyújt, mint egy amerikai-
nak – nem rossz értelemben, és senki ne vegye zokon, de így van. Legin-
kább a nagybetűs ÉLET érdekel, az emberek, viselkedésük, hétköznapi történeteik, tragédiáik és örömeik. Szeretek beülni egy kis kocsmába, és figyelni az ott zajló életet. Ha van érdeklődés, akkor szívesen elbeszélgetek a helyekkel.

A készületek

Andrea már korábban feldobta a témát, így pár hónapig ott körözött a levegőben, bizonytalanul lebegett, hogy aztán landoljon egy este az asztalon a megbeszélendő témák közt, egy pohár vörösbor mellett, kötetlenül. Játszadoztunk a gondolattal – konkrétumok és számok nélkül. Aztán a komolyabb dolgok: mennyibe kerül a repülőjegy? Mikor tudnánk menni? Van-e szállás? Nincs annál jobb, mint amikor akad helyi ismerős is. Kolléga, barát, internetes barát, barát barátja, ismerőse, mindegy. Helyi legyen. Ha nincs, kénytelen vagyok elhinni, amit az útikönyvekben írnak. (És ezt, bevallom, nem szívesen teszem. Legalábbis nem mindig. Eszembe jut erről az az útikönyv, amelyet egy korábbi utazásom során lapozgattam, és az volt az érzésem, hogy e szerző nem járt az országban. Komolyan). Időspórolás, és hitelesség szempontjából is kényelmesebb, amikor a helyi fickó egyenesen a legjobb étterembe visz, ahelyett, hogy a könyvben ajánlott, turistákkal tömött helyen próbálnám ki az ajánlott - állítólag legjobb - specialitásokat. Megmutatja a legjobb szórakozóhelyet és a legjobb zöldség-, gyümölcs-, és halpiacot, miközben beszél az életről, és megrendeli a legjobb sört vagy bort.

Grúzia

Grúziában Pata volt ez a helyi fickó, Andrea közvetett ismerőse, akivel Tbilisziben találkoztunk. Itt landoltunk, mi hárman: jómagam, Andrea és Kamil barátom (bevált trió, akikkel már máskor is utaztam, és akikkel nagyon szívesen belemegyek bármilyen utazó kalandba, mert bevált, jó útitársak). Éjszaka érkezünk a fővárosba. A taxi néptelen és kihalt utcákon száguldott végig, majd a belv-

A kolostor tövében (Grúzia)

ros közepén próbálta – nem sok sikerrel – megtalálni a szállodát, ahol előzőleg interneten keresztül foglaltunk szállást.. A taxis félhangosan anyázott (persze az is lehet, hogy imádkozott – ki értette szavát?), mert barikádok, lerobbant kocsi, tátongó gödrök akadályozták a továbbjutásban. Úgy látszik, még őt is meglepte a belváros rozoga állapota. Aztán valahogy, talán véletlenül, mégis rátalált a szállodára, mi pedig fellélegeztünk, mert az első éjszakát mégsem akartuk a taxiban tölteni.

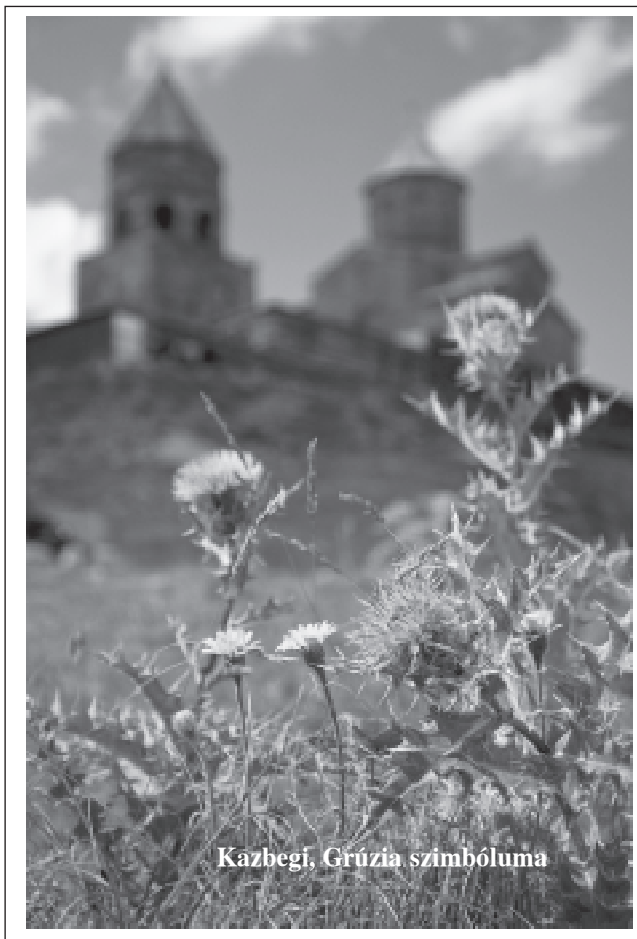
A főváros egy poros, kopott, egykor díszes köpenyre emlékeztetett... Hatalmas szobrok, terek, építmények, de omladozó homlokzattal. A folyó partján újonnan épült hatalmas elnöki palota pazar megvilágítása lasvegasi pompát sugall, de a hétköznapok zsidvásárai, a mindennapi élet valósága kijózanító. Csöbörből vödörbe? Demokráciát hirdetnek, de önkényuralmat élveznek az ország vezetői? Nem az én dolgom, hogy megítéljem, de valami azt sugallja: „valami bűzlik Grúziában!” Az emberek kedélye többnyire vidám. Itt-ott egy-egy koldus ront ezen a képen, de egyébként úgy éreztem, hogy helyrerázódtak az események, és az élet megy tovább. Mint mindenütt. Szerencsére enniük van mit, csak a

technikai fejlettség foghíjas még egy picit. Pár nap elteltével már jól ismertük a várost, bejártuk a főbb kolostorokat, nagytemplomokat (ezek a legfőbb látnivalói a városnak, sőt nemcsak a városnak, hanem magának az országnak is – az egyik legősibb keresztén kultúráról van szó), különös hangulata van az ortodox ceremóniáknak, amelyek gregoriánus énekkel, illó olajakkal, mirhával, füstölgőkkel, ikonokkal, díszítik, tarkítják az istentiszteletet.

Grúzia második „leg”-jét (számomra) a finom, friss ételek jelentették. A Szovjetunió zöldségeskertje – így ismerték egykor az országot. Hát nem véletlenül! Kedvencem a grillezett baklacsántók diós töltelékkel és a koriánderes friss vegyes saláta. Na és a könnyű, finom borok! Pedig a grúz ko-

Kolostor a hegy tetején (Mtskheta, Grúzia)

Kazbegi, Grúzia szimbóluma

nyakról kántáltak akkoriban... és az örmény borokról. Pontosan az ellenkezője érvényes! A grúz borok ízlelgetéséhez külön ceremónia szükséges – tudniillik, nem emelheti senki sem poharát tószta nélkül. Eleinte a jól bevált köszöntők jönnek, a közös találkozásra, a barátságra, az őseinkre. Később, ahogy jönnek a gondolatok, egyre mélyebbre nyúl az ember, és komolyabb témákkal kezd foglalkozni. Néha nem is egyszerű megegyezni egy dologban, amire mindenki hajlandó emelni a poharát. Hasonló érvényes az örmény konyakra, amely enyhén édes csokoládé ízt hagy a nyelven, és kellemesen bizsergeti az ízlelő bimbókat.

Utazgatás az országban

Grúzia kis ország, könnyű eljutni bárhova, így nem kellett több helyen szállást biztosítani, elég volt egy helyen „tanyázni”. Innen jártunk egy napos kirándulásokra. David Garedzsába, Signagiba, Kazbegibe.

Hogy sorjában vegyem őket: az ország keleti részén, az azeri határon, enyhén lankás dombok közt van egy hely, ahol a madár se jár jóformán, és ahol a távolban már láthatók az első azeri olajfűró tornyok, és ahol sziklába vájt üregek adnak hont egy kolostornak. Igazi, működő kolostorról van szó, építkezés helyett homokkőbe vájták a „lakásokat”, falaikat színes freskókkal díszíttek.

Csendes, impozáns hely, tursita sehol (csak mi). A nyugalom oázisa. Hát... így könnyű meditálni! Signagi pontosan az ellenkezője volt a kolostornak: csupa turista, látogató. Felújított, kiépített, borairól híres város, az Unesco listáján is szerepel. Fekvése (egy domb tetején) biztosítja a szép kilátást, a lankák a jó bortermést, a többi már a talpraesett marketing feladata. Javasolnám megkóstolni a palackozott, nem pedig a házi készítésű borokat, amelyekből egy deci nem sok, de annyit sem tudtunk meginni!

Grúzia szimbóluma egy kolostor, amelyet a Kazbeg nevű ötezer métert is meghaladó hegycsúcs alatt szerényen húzódik meg. Kicsit nehéz volt taxist találni, aki rábólintott, hogy elfuvaroz bennünket északra, mert a jelenleg problematikus Csecsenfölddel határos területről van szó, de Jurij végül beadta a derekát. Kazbegi faluból egy rövid túra után lélegzetelállító kilátás nyílik a falucskára, és jó idő esetén a Kazbeg-csúcsra is. A dombot megmászni nem tart soká, lejönni annál nehezebb – a látvány miatt... tudniillik nem lehet elszakadni tőle.

A Kaukázus ezen része teljesen bűvöletbe ejtett! Csupa élénk zöld szín mindenütt! Néhol megzavarja egy-egy ormótlan betontömb, egy oda nem illő acél konstrukció a természet szép alkotását, de csodás élmény végigautózni ezen az útvonalon. A természet, persze, mindenhol más, végülis hosszú hegyvonulatról van szó! Azerbajdzsán délkeleti részén már egészen mások a dombok - kopottak, barnás-szürke színű kőhalmok.

Azerbajdzsán

Éjszakai vonattal utaztunk Bakuba. A kaland első része Andrea meggyőzéséből állt, hogy túléli az utazást. Követte ezt a valódi kaland: az utazás. Az alvóvagonok aránylag tiszták voltak, és csak hárman voltunk a kupében. Minden vagonnak megvan a maga kis kalauz kisasszonya, aki nem engedi fel-alá spacírozni az utazókat, hogy ne zavarják mások álmát. Ha kell, teát szolgál fel, és felügyel a rendre. A határon vagy három órát vesztegeltünk. Ezalatt különböző egyenruhás csapatok vizsgálták át a cuccainkat, mérték a radioaktivitást a kupében (!), fehérköpenyes orvos kérdezte, nincsenek-e madárinfluenzára utaló tüneteink, aztán csak várakozás a végtelenségig. Az 500 km-es útszakaszt egyébként 12 óra alatt tenné meg a vonat – még így is csigalassú lenne -, mi 15 órán át döcögtünk. Mégis élménynek számított.

Sólapatoló munkások (Baku, Azerbajdzsán)

A Kaszpi-tenger térségében Baku a leggyorsabban fejlődő város. Négymillió hivatalosan megszámlált lakosa van, és még ki tudja mennyi illegális hajléktalan, akik a jobb élet reményében a nagyváros szárnya alatt keresnek munkát, brigádmunkát, bármit, ami megélhetést biztosít. Otthont, jobb hóján, a külváros olajfúró kútjainak tövében összetákoltt pléh-bódék nyújtanak nekik. Kert helyett pedig ott van az olajmező, amely bokáig érő nyers kőolajban úszik. Megdöbbentő látvány! A város másik arca teljesen különböző. A még a középkorból fennmaradt Szűz-torony tetejéről szétnézve, ahonnan csudaszép kilátás nyílik a városra és a tengerre, csupa magasba törekvő építkezést lát az ember - darukat, ameddig a szem ellát. Messze a tengerben pedig olajfúró tornyok tátongnak, és hatalmas tankhajók

Olajkút a kertben (Baku, Azerbajdzsán)

közlekednek fel-alá. A tenger vize ennek megfelelően olajos, sűrű, piszkos és gusztustalan. (A fürdősről azon nyomban letettem). Gazdag város ez a javából, de vajon kik a befektetők? Ki tartja kezében a tőkét?

Miközben eltaxiztunk a szállodához, végighallgattunk egy dicshimnusz a világ legjobb emberéről, aki egyben az ország elnöke. „Sosem volt jobb élet Azerbajdzsánban, mint most”, állította, „hiszen az elnök új utakat épített. Nézzék, hát nem szép aszfaltutak?” Valóban vadonatúj és szép aszfalton gurultunk. De ha belegondolok, hogy kőolaj nagyhatalomról van szó, akkor az aszfalt szinte ingyen van, így aztán igazán nem nagy kunszt, amit az elnök nagylelkűen véghez vitt. Meg még olyat is kitalált, hogy egyik napról a másikra bevezette a latin betűs írást. Mi tagadás, úgy is néz ki! „Mi más kell az embereknek, mint jó utak?” folytatta sofőrünk. Na, ezt már nem hagytam szó nélkül, és válaszoltam: „Ennivaló.” És beállt a csönd.

Éttermekben amúgy nem volt hiánya az országnak, viszont az étlapokon kínált zöldséges, hús nélküli ételeknek annál inkább. Szegény Kamil barátom, aki törzskönyvezett vegetáriánus, kifogta a javából! Mindjárt az első napon történt, hogy betértünk egy étterembe, farkaséhesen. Hosszas magyarázat és mutogatás után (mindezt oroszul és szlovákul, mert az angolt még annyira sem tudtuk felhasználni, mint a magyart) rendeltünk három hústalan ételt (a biztonság kedvéért nem akartuk rögtön hússal kezdeni mi sem). A kihozott tálakon persze csupa húsos eledel volt. Tisztázni próbáltuk a helyzetet: „Elnézést, de ezekben az ételekben húsos töltelék van.”

Mire a pincér csak széttárta a karját és azt mondta: „Hát milyen íze lenne ennek hús nélkül?” Nem hagytuk magunkat: „Na de miért mondta, hogy nincs benne hús, ha egyszer van? Mi nem eszünk húst.”

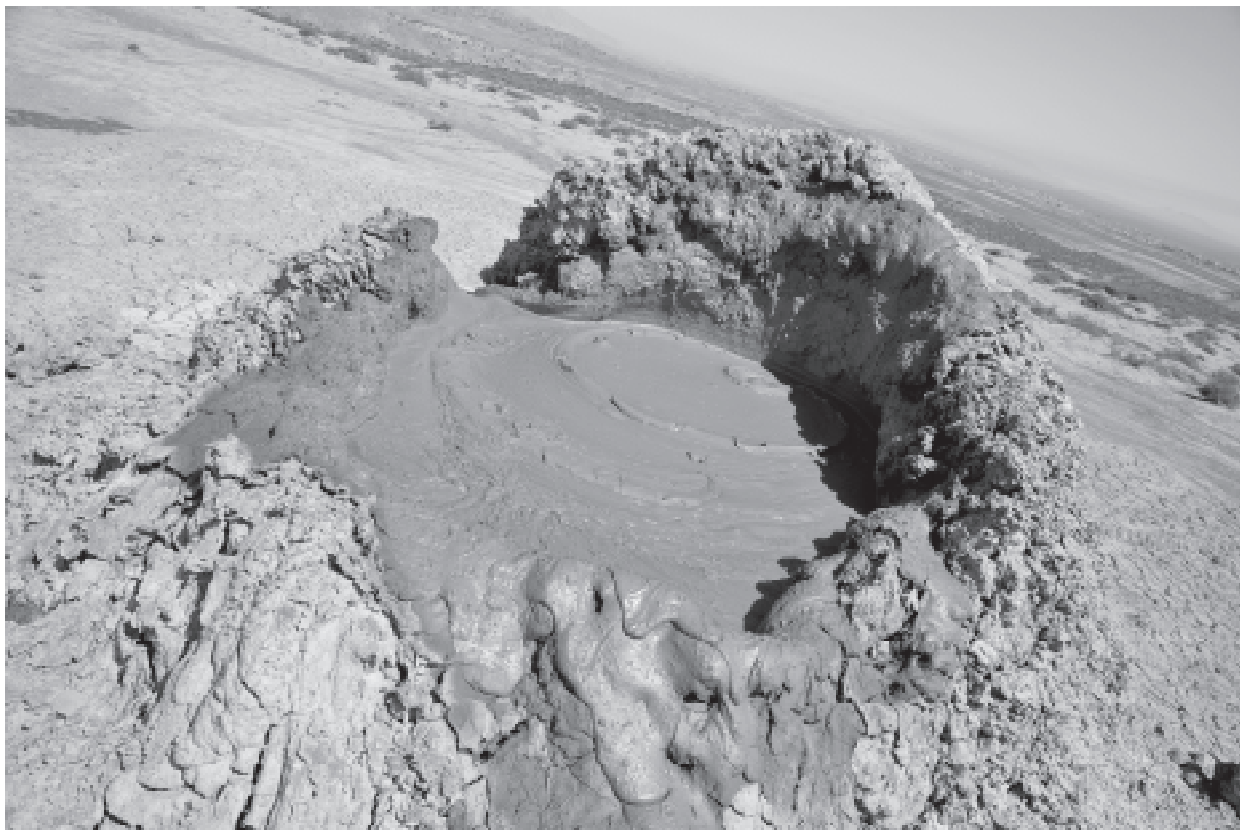
„Hát akkor előbb szólni kellett volna, hogy baromfi hússal készítsük el.” Nem láttuk értelmét a további vitának. Levontuk a konzekvenciát, és tanultunk a törtétekből.

Szállodánk aránylag drága volt, de más szállást képtelenek voltunk szerezni. Mint később megtudtuk, alkudozni is lehet az árból. Elég volt szólni a recepción, hogy találtunk olcsóbb helyet, és átköltözünk, és egyszeriben nagyot zuhant a szállásunk értéke. A szállodavezető (recepció), akivel később kicsit jobban is megismerkedtünk, más fényben látta az ország fejlődését. Néhányan jól élnek ugyan, de az ország zöme éheznek, és elviselhetetlen körülmények közt él. Nagy a munkanélküliség, a sok kőolajból származó haszonból pedig az ország nem sokat lát. Folytatta még más történetekkel is, miközben elhagyott, lepusztult gyárak, vaskohók mellett hajtottunk el, vagy amikor meglátogattuk nővérét a Quba nevű városban, vagy amikor a sár vulkánokhoz vitt bennünket.

Természeti csodák

Sár vulkánok. A földből feltörő gázok nyomják felfelé a földben rejlő iszapos sarat, amely krátereket képez, és komótosan bugyog. Minél több sarat lök ki magából, annál magasabbra építi a vulkánt. Úgy 4-5 méteres dombokról beszélnek, sok-sok ilyen dombról egymás hegyén hátán. A „láva” hideg, így egészen közelről lehet figyelni az érdekes jelenséget, ha a kénbűztől eltekintünk, de az sem volt annyira tömör, hogy élvezhetetlenné tette volna a látványt. Huncut „sárhányók” ezek! Az ember egészen közelre merészkedik, mert hiszen nem süt, de egy ponton belül már puha a sár. Kamil barátom meg is járta, mert derékig belesüppedt. Az ijedtségen kívül más baja nem esett, szerencsére. Ha Európában lenne ilyen természeti jelenség, akkor száz ór védené, és természetvédelmi területté nyilvánítanák.

Mi teljesen egyedül élveztük a kopott, sivár hegyek tövében lévő lenyűgöző természeti csodát. Emlí-

tést érdemel még a sós tó, amelyet a tengertől mindössze pár méternyi földszáv választ el. Egy nagyon sekély tóról van szó, amelynek vize rendkívül sós, és amelyből szárítással nyerik a sót, gereblyékkel hirtőlják össze, és zsákokba lapátolják. A tó színe a só koncentrációjától függ – vörös, narancssárga, lila, türkisz – a legszebb színekben pompázik! Hihetetlenül szép természeti csoda.

Csúnya, csúnya politika!

Mivel Azerbajdzsán hadilábon áll Örményországgal, a határok zárva vannak. A Karabachért folytatott háború esküdt ellenségévé tette a két nemzetet, akik azelőtt teljes megértésben éltek egymás mellett, ahol egyes házasságok keletkeztek, ahol a kultúrák évszázadok során vegyültek. Aztán egy napon kitört a háború. Lemészároztak néhányszáz embert, bejöttek az oroszok (az örmények kérésére) ami végérvényesen eldöntötte a háború kimenetelét. Bakuban sok olyan emberrel találkoztunk, akik a Karabach-térségből menekültek a nagyvárosba. Csalódottak, sorstörődöttek voltak, szinte sírva mesélték történeteiket az egykori szép, békebeli időkből. Nincs értelme kutatni, kinek van igaza – mindenki a saját verzióját adja elő. A háborúban nincsenek győztesek, csak vesztesek - mindkét oldalon.

Örményország

Az eredeti terv szerint „marsutkával” (a helyi mini-buszokat hívják így) utaztunk volna Tbilisizből Jerevánba, de miután korábban már kipróbáltuk ezt a helyi közlekedési módot - szerencsére picit rövidebb távolságon - teljesen elvetettük ezt a lehetőséget. Első marsutkás élményem során egy fa stokedlin kuporogva nyomorogtam át a szerencsére mindössze kétórás utat. Az „a” verzió szerint ugyanez várt volna rám tíz-tizenkét órán keresztül, a „b” verzió 15 óra vonatozást kínált. Megjegyzem, háromszáz kilométernyi távolságról van szó! Szerencsére a fapados légitársaságok a kaukázusi országokat sem kerülték el, így nem sokat gondolkodtunk. Körülbelül 40 perc alatt értünk az örmény fővárosba. Idő- és idegspórolás a javából!

Jereván repterén Gevorg várt bennünket. Erről beszéltem az elején – kényelmes és teljesen más fényben látja az ember a világot, ha van egy Gevorg, aki elrepít bennünket kocsijával (majdnem szó szerint) a nagyihoz, merthogy ott volt a főhadiszállásunk - „bábuskánál”. Félve léptem a háromemeletes bérház lépcsőházába, minden pillanatban azt vártam, hogy a fejemet szétzúzza egy leomló betontarab, vagy hogy leszakad alattam a lépcső. Félelmetes állapotban volt az egész épület! A lakás egy kétszobás, leélt lakás volt, balkonjáról lenyűgöző kilátással az Ararát hegycsúcsra. Ez is egy paradox dolog: amikor az országok határait újra meghúzták (a török-örmény tömeggyilkosság után), akkor úgy alakult, hogy az Ararát hegy (az örmények szent hegye) a török oldalra maradt. Mindössze pár kilométerrel a határon túl, hogy jól látható legyen az örmény oldalról, ugyanakkor jó erős szögessdróttal elválasztva, és szigorúan védve, nehogy könnyű legyen átjutni. Véletlen? Nem hiszem! Bár bizonyára megszokták már, és nem tulajdonítanak ennek a ténynek nagy fontosságot. Mary (ejtsd: „méri”), egy újabb helyi ismerős, megmutatta Jereván szórakozóhelyeit, így a Jerevánban töltött utolsó napokban élveztük a mindennapi örmény életet – helyi éttermek kínálatát és a finom örmény konyakot.

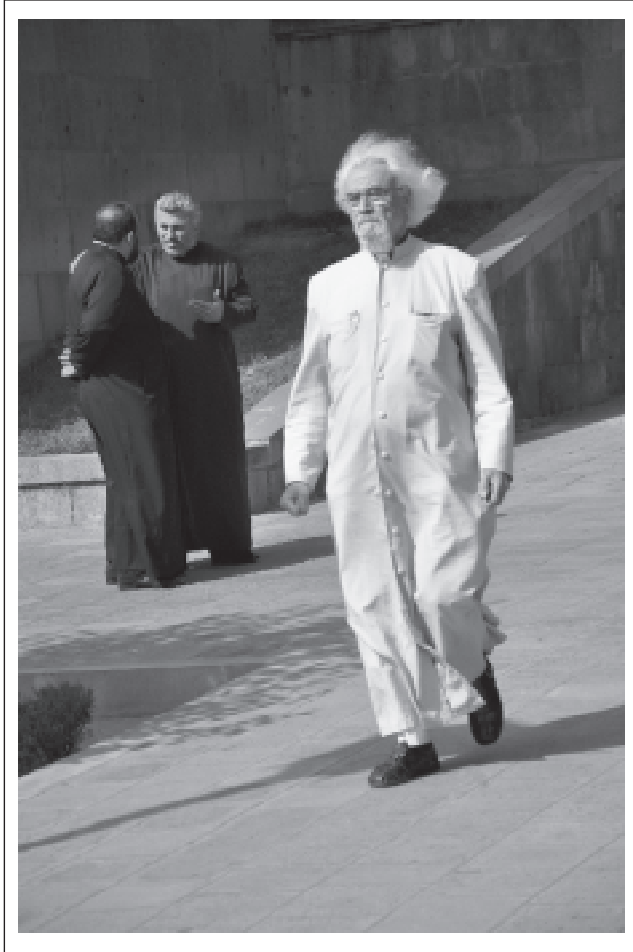
Ilyen utazások során néha nagyon lefáraszt a nap. Sokáig nem tudtam, mi az oka, hiszen máskor is egész nap talpon vagyok. Aztán rájöttem: a feliratokat olvasom, és próbálom kitalálni, hogy mit jelentenek. Feltéve, hogy el tudom olvasni. De ha ismeretlen az írás számomra, akkor nem dolgozik az agyam szüntelen. Ennek köszönhetően Grúziában és Örményországban is nagyot pihentem! Aki még nem látott grúz vagy örmény írást, annak egy hasonlattal hagyd éljek: képzelj el, hogy egy tál spagettit kilöttyintenek a falra. Ezek lennének a feliratok. És bár a két nyelv írása nagyon hasonló, két teljesen egyedülálló és egymástól teljesen különböző nyelvről van szó. Hogy éreztessem a nyelv ere-

detiségét, elmondom, hogy i.sz. 405-ben döntött úgy az akkori örmény király, hogy állandósítani kellene az ábécét – amely azóta sem változott!

A vallás nagyon fontos az örmények számára, az ország tele van kolostorokkal, Európa legősibb templomairól van szó, amelyekben a kereszténység bölcsője ringadozott egykor. A különböző stílusú épületek hangulata magával ragadja az embert. Garni, Haghat, Noravank, Edzsmiarin, mind csodás hangulatú helyek - romok, közkedvelt zarándokhelyek, aktív , ma is működő kolostorok. És bár a kolostorok a középkor hangulatát keltik, az emberek modern világban élnek. Jereván főtere új márvány burkolatnak örvend, a zenélő szökőkút Charles Aznavour örökzöld sanzonjainak kíséretében szórakoztatja minden este élő vízfjátékkal a kíváncsi közönséget,

Mindenhol jó, de legjobb otthon

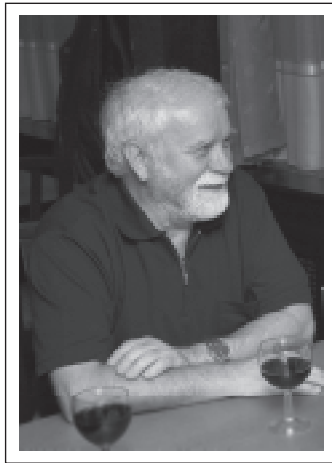
Ez rám talán duplán is érvényes. Bárhol legyek, örülök a hazatérésnek, anyám főztjének, az utazást követő néhány hétnek, hónapnak, amikor a fényképeket nézegetem, mesélek barátoknak, ismerősöknek, harcolok a nehéz hétköznapiakba való visszazökkenéssel, hogy ennek alapján egy újabb vágy szülessen, melyet valaki feldob a levegőbe, hogy aztán egy este, egy pohár vörösbor mellett az asztalon landoljon a megbeszélendő témák közt.

Tuba László

Falu a Balaton-felvidék szívében

(Ábrahámhegy)

Életem szerencsés alakulása folytán nyugdíjas korom óta évente négy-öt hónapot töltök el a Balaton-felvidék közepén, kedves kis hegyek karéjában fekvő Ábrahámhegyen. Közhelyesen második otthonomnak is nevezhetném, én azonban inkább „második életmódom” helyszínének tartom. Amikor májusban végre – többszöri két-három napos „lemenés” után végleg – kiszabadulok a belvárosi létből, alapvetően megváltozik minden a Szilvádi-hegyen mintegy 170 méter magasságban lévő külterületi kis birtokunkon, ahonnan a szomszéd alattunk pirosuló háztetője fölött látszik az ezerarcú *Balaton* egy darabja, hátunk mögött a *salföldi erdő*, szemben a szépen megművelt *Rendesi-hegy* oldala és az *Ábrahádi szőlők* szemet gyönyörködtető, emberkéz ápolta látványa. *Szeghalmy Gyula* a dunántúli vármegyékről szóló könyvében a két világháború között így írta le a települést: „Ábrahámhegynél a víz találkoztát ad az erdőnek ... Szép telepítésű szőlők, hangabokrokkal, galagonyásokkal borított hegyoldal-

lak, sűrű bükk-, tölgy- és égererdők, selyemfűvű tisztások és a tisztásokon átfutó kristályvizű patakok váltják egymást.” Azóta persze változott a világ, mert a szeszélyes vízhozamú patakokból már nem lehet inni, s az erdő sem oly háborítatlan, mint a boldog emlékű pános atyák idetelepülésekor.

Ábrahámhegy mintegy 450 lakosú, csöndes falu a Balaton partján, néhány kilométerre erre a mindig nyüzsgő *Badacsonytól*, arra az elegáns *Révfülöptől* az északi balatoni út és vasút mellett, majdnem szemben a délparti Fonyóddal. Félkörben északról szőlővel borított hegyek óvják, emiatt klímája kissé melegebb a környezeténél. Itt a badacsonyi borvidékhez tartozó szőlőknek csak déli, délnyugati és délkeleti fekvése van, ezért a bor minősége vetekszik a badacsonyiéval. Délre a Balaton, nyugatra a Badacsony tömbje, a *Gulács*, a *Tóti-hegy*, kissé távolabb a *Szent György-hegy* és a *Tapolcai-medence*. A falu északi végén a Szent István-völgyön kijutva jobbról a *Káli-medence*, szélén a *Hegyes-tű* megcsontított kúpja, középen rétek, lápok, nádasok, s a körben kutyamód heverő, alacsony, erdős hegyek védelmében szinte érintetlen Balaton-felvidéki falvak. Két kilométer ide az ásványvízéről híres *Kékkút*, valamivel messzebb a borairól nevezetes *Kővágóörs* és *Köveskál*, s gyalog is közel van *Salföld* szépen rendbe hozott, olykor túlságosan is „megcsinált” házaival és természetvédelmi majorjával. Barátságos, szívhez közeli táj, ide is illenek *Illyés Gyula* Tolnáról írott sorai: „*Hű nevelőim, dunántúli dombok, / ti úgy karoltok, hogy nem korlátoztok, / nem fogtok rabul, amikor öleltek, /ti úgy öveztek, hogy éjig emeltek.*” Nincsenek erre irdatlan magasságok, szédítő sziklák, a Badacsonyt és a Szent György-hegyet, a két öreg méltóságost a magamfajta öregember is bátran vállalhatja, különösen, ha hűvös pincéket is útba ejt pihenőül.

Évmilliókkal előbb a Balaton mai szintjénél 200 méterrel magasabb *Pannon-tenger* hullámmozott a tájon, majd a pleisztocén korszak végén több helyen föld, gőz, gáz vagy bazaltláva tört föl. Így jött létre az *Ábrahádi-hegy* és környékén a Badacsony, a *Haláp*, a *Tátika* és más hegyek kúpja, amelyeket a szél és víz munkája alakított ún. tanúhegyekké. Ábrahámhegy jellegzetes kőzete a 350 millió éves

permi vörös homokkő, súlyát és keménységét kertészkedés közben sokszor megtapasztaltam. A községhez tartozó *Kisörpuszta* (népiesen Bugyberek) kincse az üveggyártáshoz használt finom kvarchomok.

A rómaiak által kelta néven *Pelsonak* (szláv névén: blato=tó) nevezett Balaton a jégkorszak vége felé jött létre, amikor az erózió és a szél csiszolta egykori tenger medrét fokozatosan kitöltötte a patakok vize. Kedvelt nyári lakhelyemnek is van egy 9 km hosszú patakja, a *Burnót*-, népies nevén *Séd-patak*, amely az Ábrahádi- és a Rendesi-hegyet szétválasztva a Káli-medence vizét szállítja a Balatonba keresztülcsobogva a településen. Neki köszönhetjük a torkolatnál lerakott bársonyos fönveszőnyveget, amely az északi parton párját ritkítja, s oly kedvelté teszi az ábrahádi strandot.

A környék az ember megjelenése óta lakott, ezt igazolják az előkerült réz-, bronz- és vaskori leletek, római épületnyomok, cserépmaradványok és urnasírok. Mind a Káli- mind a Tapolcai-medence nagy részét víz borította a római uralom idején, ezért *Galerius császár* a IV. században a Káli-medence vizét lecsapoltatta, ennek hagyományaként nevezik a Szent István-völgyet „római átvágás”-nak is. Római császárnak köszönhetjük a Balaton-felvidéki szőlőtermesztési kultúrát is, először a Pannóniából származó *Probus császár* (276-282) ültette be a hegyoldalakat görög földről hozott szőlővesszőkkel. Ha a szorgalmas nemzedékekre is gondolok, joggal jut eszembe *Keresztúry Dezső* Dunántúli hexameterek című versének néhány sora: „*Emberi táj ez. Dolgos kéz alkotta magának, / formálgatva a lét kényszere s kedve szerint, / s nyájassá szelídült a kiellenség, a vadonból / emberi otthon lett, életadó hagyomány.*”

Ábrahámhegy első említése Ábrám alakban 1082-ből való. A középkorban népes település a török időkben elnéptelenedett, szinte a nulláról kellett újraindulnia az életnek.

Sokáig a környékbeli falvak jobbágysai, bérlők és borkereskedők munkásai művelték a szántókat és a szőlőket. Lendületessé tette a fejlődést, amikor divatba jött a Balaton, s 1909-ben megnyitották az északi parton a Budapest – Tapolca vasútvonalat, amelynek 1925-ben létesült Ábrahámhegyen meg-

állóhelye. Csörgey Titusz ornitológus így emlékezett vissza a kezdetekre: „A 900-as évek elején én már megtaláltam Ábrahámot. Budapesten laktam, és bizony abban az időben Ábrahámba eljutni nem tartozott a könnyebb dolgok közé. Vonattal lejttem Badacsonyboglárig, onnan csónakkal Révfülöpre, onnan pedig gyalog Ábrahámhegyre.” (Fekete József: Ábrahámhegyi krónika. 1996. 48-49. p.) A villa- és nyaralóépítések a két világháború között kezdődtek a faluban. 1925-ben megalakult az Ábrahámhegyi Fürdő- és Kultúrszövetkezet, majd 1935-ben a máig működő Ábrahámhegyi Fürdőegyesület, amely elődjével együtt sokat tett a helyi strand kiépítéséért. 1991-ben végre önállóvá vált a település, s ma a 200 állandó lakás mellett ezer nyaraló és 107 fizető vendéglátó 1100 ágyat kínál itt a nyári napokon. A családi, kitűnő strand ezer főt és kétszáz gépkocsit tud befogadni.

Persze a fürdőzésen és a pihenésen kívül ezernyi más elfoglaltsága is lehet itt az embernek: a kertészkedésen, borászkodáson, vitorlázáson túl gyalogos, vonatos, kerékpáros és autós kirándulás a környező csodás helyekre, az itteni *Böck-hegyi* vagy a révfülöpi, badacsonyi kilátóra, a *Csobánc* tetejére, hajózás Badacsonyból vagy Révfülöpről a szembeni partra és az északi parti kikötőkbe, szomszédolás, borozgatás a kőből épült hűvös pincékben, szőlő és mandula szüretelés a barátoknál, gombázás a réteken (szegfűgomba, csiperke és lilaszárú pereszke begyűjtése), ősszel az erdőben, ahol óriás őzláb gombák, vargányák, tinórúk és csiperkék kelletik magukat töméntelen mérges gomba társaságában. Néha a távolabbi településeken egy-egy hangversenyt csíp el az ember, Ábrahámon a *Bernáth Aurél Galériában* rendszeresen a képzőművészeti kiállítások, hangulatosak és a borivó embernek fölöttébb csábítóak a szüreti fölvonulások, bornapok, kedves hagyomány a strandnyitó buli, az október 23-ai séta és önkormányzati vendéglátás a *salföldi pálos kolostorromnál*. Őslakosok és vendégek közösen tevékenykednek a különböző egyesületekben és alapítványokban, óvják a környe-

zetet, szervezik a kulturális rendezvényeket és szépítik a falut. Kellemes sétákat lehet tenni a községben és közvetlen környékén, a Rendes felé eső hegyhátan az 1614-ben épült *Fülöp Jakab kápolnához*, a Badacsonyörssel határos Kápolna-dombon 1757-ben épített *Szent István kápolnához* és az erdőn keresztül elérhető, XIII. századi, romjaiban is lenyűgöző pálos kolostor- és templomromhoz. 1986-ban épült föl a falu közepén a dr. Lékai László későbbi esztergomi érsek itteni plébánossága idején megtervezett *Szent László templom Udvardi Erzsébet* szép oltárképével.

Büszkén tartja számon a település azt a néhány hírességet, akik pihenőhelyül itt vertek tanyát. Így a már említett, a Moson megyei Nezsiderben 1875-ben született *Csörgy Titusz* világhírű ornitológus, akit gyermekkorában Dunaszerdahelyen a Csallóköz varázsa kötelezett el egy életre a természettel. 1922-ben Herman Ottó után ő lett a Madártani Intézet főigazgatója. Világviszonylatban is jelentős madárfestő volt, s amikor 1934-ben nyugdíjba ment, Ábrahámhegyen telepedett le. Emlékkiállítás ma is itt látható. Sokat tett a falu fejlődéséért *dr. Pattantyús-Ábrahám Géza* Kossuth-díjas gépészmérnök, a műszaki egyetem professzora, akadémikus, aki először 1931-ben egy szüreten szeretett bele az itteni táj szépségeibe. 1934-ben építette föl üdülőjét, s a Fürdő- és Kultúrszövetkezet elnökeként igyekezett mind vonzóbbá tenni a települést. Tevékenységét a család mai tagjai is folytatják. *Bernáth Aurél* Kossuth-díjas festőművész, a Képzőművészeti Főiskola tanára 1945 után a Béke utcában élt egy államosított villában. A róla elnevezett galériában állandó és időszakos kiállítások kényeztetik a képzőművészetek kedvelőit. Itt kapta érdemei elismerésül a tapolcai főszolgabíró Bökk-hegyi villáját a szocializmus évtizedeiben *Jánossy Lajos* Kossuth-díjas fizikus, az Eötvös Loránd Tudományegyetem Atomfizikai Tanszékének tanára és *Mikus Sándor* Kossuth-díjas festőművész egy villát a Badacsonyi úton, amit később az alakuló iskolának ajánlott föl.

Persze járnak-kelnek itt ma is híres és kevésbé nevezetes emberek, néhány földim, s annál több új barát, akik mindnyájan kikapcsolódnak, pihenni, szépségekkel föltöltődni jönnek ide. Jöjjenek csak, mert e tájhoz hozzátartozik az ember, s a nyári tolongásért, a gyermekeinkkel, hozzátartozóinkkal és vendégeinkkel eltöltött fárasztó, de örömteli napokért ajándékként örülhetünk a bágyadt fényű szeptemberi-októberi szüreteknek, gombázásoknak, kirándulásoknak, szarvasbögéseknek és a beszélgetős, társas alkalmaknak. S az sem baj, ha néha a készülődő tél jeleit látva átérezzük *Vajda János* A Balaton partján című költeményének igazságát: „*Nincsen itten állandóság, / ami él, mind elmúló. / Csak maga a múlandóság, / Az az örökkévaló.*”

Balassa Tamás felvételei
(*A völgyben fekvő Ábrahámhegy, A selföldi major*)

Böröndi Lajos

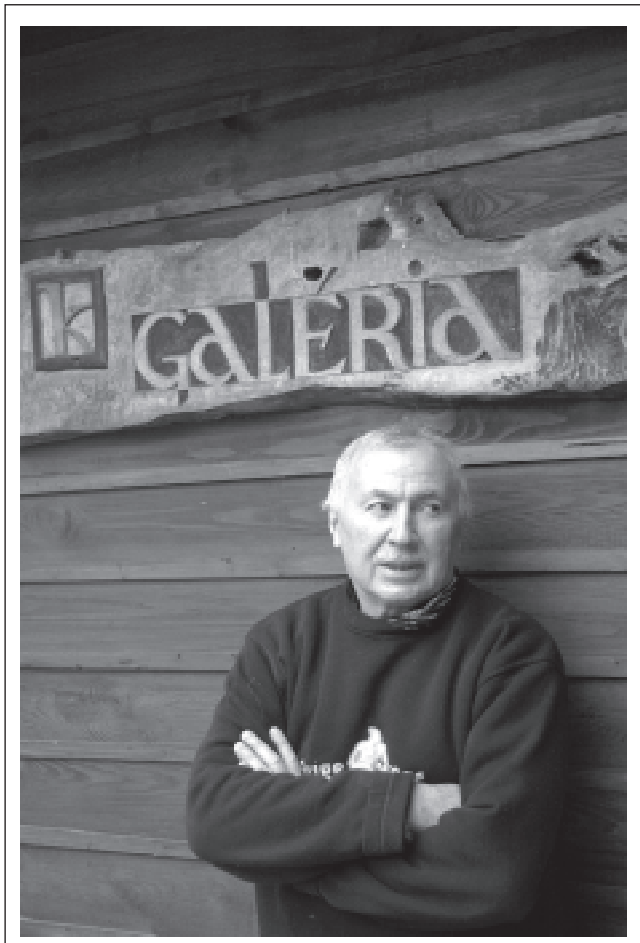
Olthatatlan szomjúság

Nemes László "műtermében"

Ha szavakkal le lehetne írni egy festményt úgy, hogy az kíváncsiságunkat tökéletesen kielégítse, akkor azt a vásznat nem volt érdemes összemaszatolni. Persze így vagyunk a kötéssel is, amit én a képzőművészet édestestvérének vélek, hisz nem érdemes elővenni még egyszer azt a verset, amely eloltotta kedvünket, s kielégített bennünket. A nyugtalanság és a szomjúság az a két testvérfogalom, amivel leginkább körbelöhető a dolog.

Nemes László felé autózva ezt még így nem tudtam magamban megfogalmazni. Tudtam, hogy egy zalai csoportos tárlaton járt Mosonmagyaróvárott, de kép nem villant föl bennem. Ez persze a csoportos kiállítás hátulütője, főként annak, aki rendszeres tárlatlátogató, mondhatnám műterem-látogató.

Nekem a navigátor szerep osztatott ki az autóban, s mivel Görföl főszerkesztő úr településül Kozmadombját említette, gyorsan meg is leltük a falucskát. Bevallom, végignézve a településen, el nem tudtam képzelni, hogy mit szerethet rajta Nemes Laci. S mivel sehol nem leltünk művésztanyának

való házat, egy gyors telefonálás kiderítette, hogy közelében sem járunk a dimbes-dombos Szentkozmadombjának, ugyanis így hívták a falucskát, ahol hétvégi hazát fogott magának festőbarátunk. S beérve a határszéli zsákfaluba, már tudtam, hogy jó helyen járunk. Így, téli gönceit levetve is, el tudtam képzelni májusban a települést, Laci kertjében magamat, ahogyan egy pohárka porral a kezemben nézem a domoldalra fölfutott fákat, a kert virágait, s élvezem a soha meg nem lelt, de ezerszer elképzelt nyugalmat.

A favágást már befejező barátunk beinvitált a házba, s rögtön jófajta bort vett elő. Az interjú előtt benéztünk a műterembe, körbejártuk a portát, s tudtam, hogy jó helyen vagyok, jó dolgok között.

Ha nem nézek utána is fölismertem volna, hogy Erdélyből származik, az a derű, amely lényéből árad olyan természetes, mint ahogy esik az eső vagy süt a nap. Látszik festői világán is, hogy mindaz, ami az elmúlt hatvan évben megfogta, megérintette, művészetté vált, lerakódott a vászakra, de környezetére is, ami keze munkáját dicséri. A kemence, a szerszámok, a korsók, a falicsempék, s minden, ami szükséges ahhoz, hogy életnek nevezhető legyen a megélt idő.

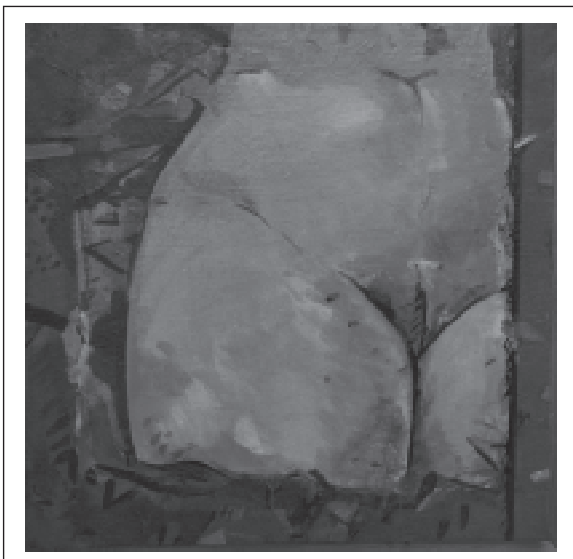

Nemes László 1991-től él és tanít Zalaegerszegen, akkor települt át Erdélyországból, s tanult meg fölépíteni mindent újra. S hogy a határszél választása nem véletlen, az csak a beszélgetés közben derült ki. Átjár Lendvára is oktatni, s tisztességből megtanult szlovénul is.

Bekapcsolom a megnetofont, s borozgatás közben föltáruul előttem egy teljes élet, s tanulom újra meg újra, hamóniában kell élni magával az embernek, s fölszívni a világot, s rendet teremteni benne.

- *Minek vallod magadat?*

- Közép-Európainak. Egy kicsit vajdasági vagyok, kicsit felvidéki vagyok, nagyon-nagyon erdélyi, kicsit, meg muravidéki is.

- *Ez micsoda, életmód, világlátás?*

- Eszmeiség és kultúra. Az anyanyelvem magyar, a kultúráim magyar, hitem magyar, de mindig érdekelt szomszédaink nyelve, szokásai, kultúrája, maga az ember. Ilyen szempontból szerencsésnek érzem magamat, mert ahol éltem, a szomszédok közelében, megtanultam a nyelvüket. Utoljára a szlovént. Folyékonyan beszélek ezen a nyelven.

- *Mi a jó másokban, mások kultúrájában?*

- Mi ebben az Európa közepiségünkben jövények vagyunk, és úgy élünk itt, hogy nincsenek rokonaik. Nincsenek átfedések. A déli szlávoknak az északiakkal van, a románoknak a latin népcsoportokkal megvan, a germánoknak ugyancsak. Minket kapcsolódási rendszereink nagyon távolra, keletre visznek. Ezért hiszem azt, hogy egy ilyen feltételek között élő etnikumban alapkritériumként kell megjelenni annak,

hogyan ismerje szomszédait, nagyobb világnyelveket is ismerjen, mert csak így tudja érvényre juttatni tudását, kultúráját.

- *Mi érdekel a képzőművészet világában, egyáltalán mi érdekel a képekben?*

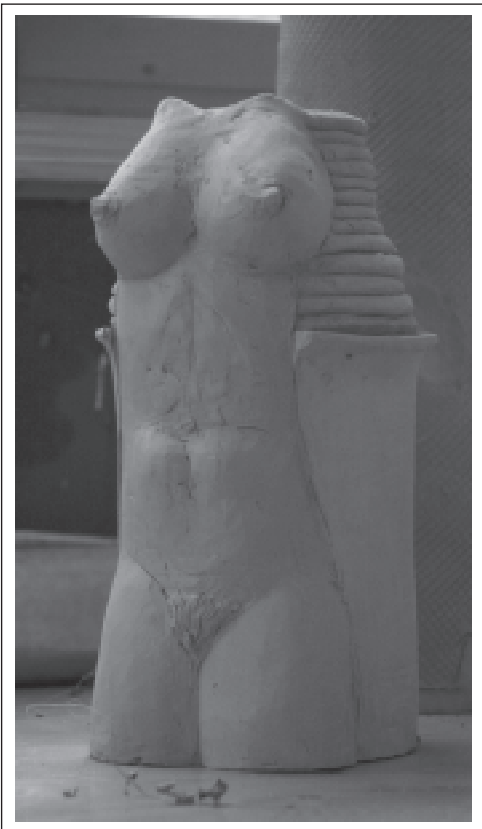
- Az igazság. Mert minden napnak, minden pillanatnak megvan a maga igazsága, és ezt kell tudni megközelíteni, ezt kell tudni megérinteni és átélni, és ezt kell tudni visszaadni. Hiszem az alkotói műfajoktól függetlenül, mindegy, hogy melyik az, hogy ez az egyetlen megközelíthető, megközelítendő dolog a világon.

- *A képzőművészet is kategóriákban gondolkodik, besorol. Szereted ezeket a besorolásokat?*

- Én csak ismételni tudom magamat, én saját magamat „feszíttem” meg. Saját magam jelenlétét ebben a világban, azt a sorsot, amit a szüleim ráhagytak. Azt a sorsot, amit meg kell hogy éljek, és én ezt szigorú kötelességként élem meg. Ezt kell nekem bemutatni. Sosem hittem abban a művészetben, amely galériáknak fest, amely eladásra vagy divatból dolgozik. Van ilyen is, rendben van, de én inkább sorszerű küldetésnek éreztem azt, hogy ha már adódott valamennyi tehetségem, akkor azt tiszta szívvel és ésszel tudjam érvényre juttatni.

- *Van erre fogadókészség, mondjuk itt Zalában, a szűkebb régióban?*

- Látjuk mindnyájan, ebben a világban el akar mindenki mindent adni. Hogy még több legyen, azért bármit megtesz a mindenkori „teremtő”, éljen az a technikai vagy humán világban. Én azt hiszem, hogy egy alkotó embernek meg lehet találni sokmindent, hogy meg tudjon élni. De saját magát áruba bocsájtani, és talán nem tévedek, ha úgy fogalmazom

meg, hogy a kínálat-kereslet szempontjából kultúrát és művészetet csinálni, az egy nagyon sikamlós terület. Ha van egyfajta megrendelés, akkor a feladatot az ember átéli, elvégzi. De hittel hiszem, hogy egy művésznek folyamatosan dolgozni kell, és elsősorban nem a piacra. Ha van megrendelése, akkor az nem piacot jelent, hanem teljesítést. Gonduljunk bele a Michelangelo és Gyula pápa közti viszonyba. Gyula pápa volt a megrendelő és Michelangelo volt a kivitelező. Ott azért elhangzott egy két dolog. Más tekintetben a nagy XIX. század végi forradalmárok az impresszionisták és posztimpresszionisták, ők nem a piacra festettek, hanem teremtettek. És a társadalom igazodott hozzájuk. Mert mindig előbbre jártak kicsit mint a társadalom. És utat tudtak mutatni. Ilyen szempontból örökös kérdés, hogy most a lét határozza meg a tudatot, vagy a tudat határozza meg a létet. Gyakran beszélgetünk ezekről a kérdésekről képzőművész barátaimmal, s ha kérdezted, akkor azt mondhatom, hogy Zalaegerszeg és Délnyugat - Magyarország tekintetében ez az elterjedt gondolkodásmód az, hogy a lét határozza meg a tudatot. Én ezt nem követem. Nem akarom követni. Akkor inkább legyenek itt a munkáim, ahol vannak, aki pedig meg akarja vásárolni őket, érdekli ez a világ, azt én szívvel-lélekkel tudom fogadni.

- Egy órányi nézelődés s beszélgetés után úgy veszem észre, mintha jól éreznéd magadat teremtett világodban.

- Nem tehetek mást, s azt hiszem, senki sem tehet mást. Mert olymértékben elirányítottak minket minden tekintetben, oly magas fokú felkészültséggel, tudományossággal, hogy egyre inkább azt tudom mondani, hogy egyre kevesebb olyan emberrel tudok találkozni, akinek saját véleménye van. S itt gondolok a médiára, a hatalomra s politikára mint "elirányítóra". Mindenki igazodik valamihez. Én a tanítványaimnak mindig azt mondom és kérem tőlük, hogy próbáljanak saját maguk lenni. Tudjanak összehasonlítani, tudják, hogy mi van a szomszédban, és mi van vele, velünk. Ez föltétlenül alapot tud teremteni az örök igazság, legyen az személyes igazság is, megteremtése céljából.

- Nem érzed úgy, hogy ha erre tudsz nevelni egy réteget, akkor annak állandóan csalódnia kell? Hisz a tömeg nem ilyen.

- Én nem hiszem, hogy ez örök keserűség. Az, hogy ennyire felduzzadt ez a hatalmas tömeg, hogy ilyen sokan élünk a földön, súlyos probléma. Gondoljuk csak el, a reneszánsz idejében hogy vannak az észak-itáliai városállamok? Hány lakossal rendelkeztek? Mindegyiknek megvolt a saját karaktere. Egy Rómának, egy Velencének egy Firenzének. És ezt meg is tudta tartani. S most mi folyik? Olyan sokan vagyunk, akkora gondot jelent egyáltalán a földnek a megtartása, és akkora gondot jelent ennek a hatalmas tömegnek az élelmezése, hogy lassan a szellemi háttér, a szellemi erő háttér-

be szorul. Mert a tömeg dönt. Én azt hiszem, hogy mint mindig – és nem véletlenül említettem az észak-italiai városállamokat – mindig meg kellett, hogy szülessenek azok a csoportok, közösségek, egyének, akik valamilyen kiutat mutattak.

- Körbenézve vidéki műtermedben nem csak festményt látok, de saját készítésű cserépkályhát, csempét, s tárgyakat is. Ez az egész a festészettel együtt összetartozik?

- Én 1990-ben voltam először ebben a faluban. Régi kedves barátom hívott ide. Ezt az elszigeteltséget, zsákfalut soha nem találtam olyan érdekesnek, mint akkor. Lehet, hogy a bor is hozzájárult ehhez. Rá hét évre, miután ő elment Budapestre, vettem meg ezt a házat. Akkor ez jóformán lakhatatlan volt. Amit itt látsz, mindent én csináltam. Utána megvettem a mellette lévő telket, megtanultam kaszálni, fát vágni, s mindenféle szerszámmal dolgozni, s fát ojtani. Zalaiasan mondva.

- Szóval összetartozik.

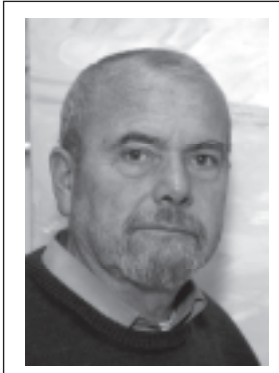
- Ezt mondtam volna?

Elröppent az idő, rövid látogatásunk végén még egyszer körülnézünk az udvaron, én percekig nézem a kopasz tájat, simogatom a lábamhoz dörgölőző öreg kutyát. Sietni kell, vár ránk Lendva, Bence Lajosék, Kepe Liliék, új ismeretségek, barátságok. Az autóból még integetünk egy darabig, s sehogy sem merem bevallani, hogy megszerettem Nemes László vidéki "birtokát", s őt is szívembe zártam. Persze akkor föl sem merült bennem, hogy hozzá tartozik ő is a zalai dombokhoz, Lendva vidékéhez. S meg tudom érteni, hogy innét nézve szét a nagyvilágban, annak hiúsága, kopott gyöngyei nem dobogtatják meg a szívét. (Görföl Jenő felvételei.)

Németh Gyula

Ikarosz szárnyalása

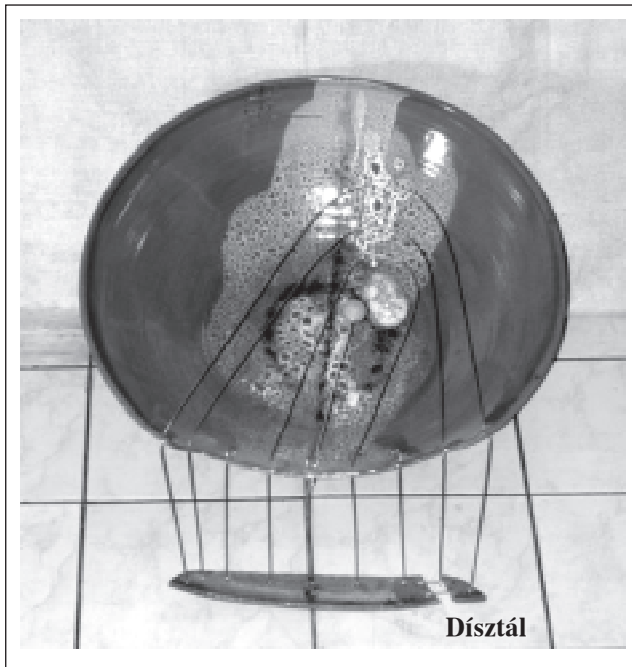

Ma is gyakorta megjelenik lelki szemeim előtt a két kisöreg képe. A szerény, szimpatikus idős házaspár, akiket akkorra már minden bizonnyal az eltelt idő súlya is megtöporítottá, egy napon váratlanul és ismeretlenül jött be hozzám Komáromban a Csemadok Galériába. Szerénységükkel küszködve mondták el egymást kiegészítve jövetelük okát. Jószerével azt, hogy van egy *festő* fiúk, aki már hosszabb ideje Csehországban él, s nagyon szeretnék, ha számára egy kiállítást rendeznék valamikor a galériában. Megadták fiúk címét, telefonszámát, s akkortájt gyakori csehországi riportutaim egyikére készülve egy találkát beszéltem meg vele, s még ugyanebben az évben, vagyis 1987-ben, létre is jött a kiállítás. Sok idő, szinte már egy negyedszázad telt el azóta. A két szimpatikus idős emberrel aztán még egy ideig sokszor találkoztam, ám most már rég odafönről kísérik mindketten messzement

fiúk azóta még messzebre is vivő útjait, csavargásait a nagyvilágban. Aztán nemrég, egy Kutná Horai, ódon, fő téri ház bejárati folyosójának falán egyszercsak ismét szembetaláltam magam egyikük tekintetével. A papa nézett vissza rám a komáromi bencés gimnázium korabeli tablójáról. A mama vonásai pedig, ha arcemóriám nem csal, visszaköszönnek az egykor messzement fiú mindig torzonborz, mára már jócskán deresedő szakálla mögül is.

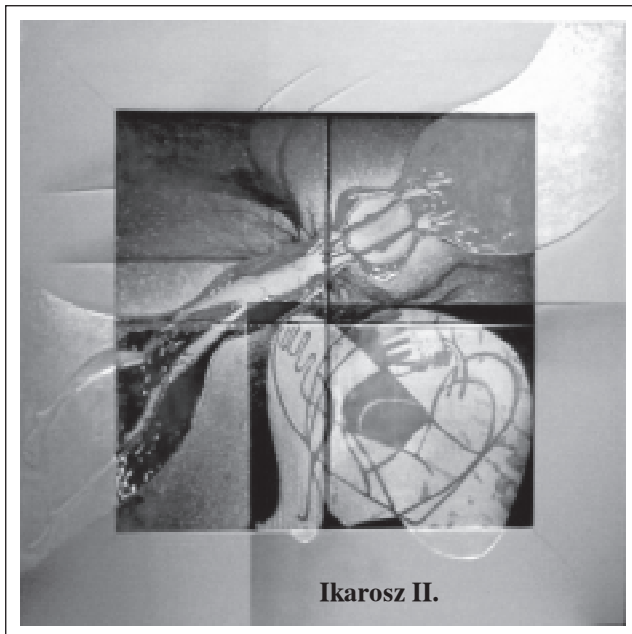
Mindezt azért írtam le bevezetőként, mert lényegében innen datálódik a mi ismeretségünk. Meglehetősen régi keletű, amint a fentiekből kiderült, mintegy negyed századra visszavezethető. Az a két idős, szimpatikus komáromi öregember ugyanis Németh Bandi édesanyja és édesapja volt. **Andrej Németh Endréné**, ahogy őt ma jónéhány ország képzőművészeti társadalma ismeri. Csak a titulussal vagyok bajban. Mert lehetne az festőművész is, szobrászművész is, keramikus is, zománcművész is, meg üvegművész is. Önmagában közülük bármelyik is kevés. Így, mind együtt, viszont minősítésnek hosszú. Úgyhogy maradok inkább csak a Bandinál. Nekünk, magyaroknak ő ma is a Bandi. A cseheknek Andrej. A más nációbelieknek pedig hol Andrej, hol meg Bandi.

Díztál

szorgalomból annál inkább. Mind a mai napig. Janovicei műtermének falán volt annak idején egy Életfa című, nagyméretű, szövött falikárpitja, akkor az alatt üldögélve beszélgettünk. Meg volt ott egy szurrealista fadomborműve is a műterem falán, a Hegedűmester, egy valódi hegedűvel (J.A. Cermák Kutná Hora-i hegedűkészítő mester egyik, 1916-ban készített becses munkája). Akkor ez a két dolog fogott meg tán a legjobban. A hegedűt, ott látom mostanában is mindig valamelyik műtermében. Mert van kettő is, egyik bent a főtéri házban, a másik, egyelőre kevésbé téliesített, kint a város legszélén található tanyán (feleségének, Jitka asszonynak szülei laktak annakidején e városzéli házat). Kérem, az Életfa megvan-e még? Persze, mondja ő. Becsomagolva, fönt van a padláson. Az mondja, amióta – idestova két évtizede – beköltözött ide Kutná Horába, nincs ideje, hogy helyet keressen neki. Ráhagyom, talán igaza is lehet. Hisz most, az utóbbi néhány esztendőben, hogy ismét gyakoribbak lettek találkozásaink, magam is úgy tapasztalom, szinte mindig úton van. Azt hiszem, viharvert kék furgonjának is már csak valahol a képzeletbeli emlékezetéből lehetne előcsalni a kiállítások, szimpóziumok, összejövetelek közt, Európa-szerte megtett kilométerek százezreit. Szinte rejtély, mikor is alkot tulajdonképpen. Mert munkái viszont szaporodnak. Kőbe, fába vésett, bronzba öntött szobrai, használati és díszkerámiái, zománcművei, s az utóbbi néhány évben üvegmun-

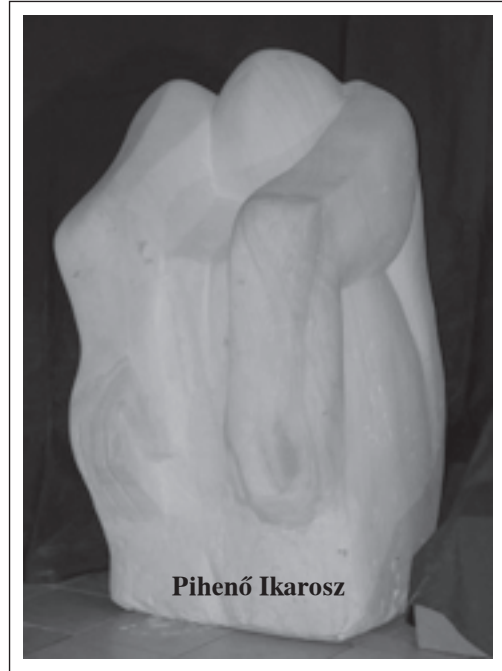
Ikarosz II.

kái is. Talán a festészet meg a grafika szorul mögéjük az utóbbi időben, a textilizést pedig – azt mondja – egy ideje abbahagyta.

Mindezek után tán nem kell túlzott merészség annak megállapításához, hogy szinte hihetetlenül sokoldalú képzőművész. Munkásságának talán legjobb ismerője, Jirí Šuhájek prágai festő-és üvegművész, a közép-csehországi képzőművészeket bemutató vaskos, színes album róla szóló tanulmányában azt írja, Bandi keramikus mivoltából eredő, ma már viszont az általa művelt képzőművészeti műfajok bármelyikére vonatkoztatható anyagismerete a meghatározó képzőművészeti munkásságában, melyben régebbi időszakának szürrealizmusától ugyan egy picit tán távolodva, ma is meghatározóan a szimbolikának és a vele párosuló költői kifejezésmódnak van szerepe. S bár művészportrékban nem túl gyakori az ilyesmi, Bandival kapcsolatban Šuhájek fontosnak tarja kiemelni azt a fantasztikus, úgynevezett technológiai hátteret, melyet alkotói munkájához a maga (és mások) számára kialakított. S nagyon fontosak – šuhájeki megfogalmazásban – szinte alchimista képességei, ismeretei, a színek, zománcok világában. Mindezeket, bizonyos értelemben magam is igazolhatom; szóba került ez már fentebb, janovicei műtermének berendezése kapcsán, ezt igazolja, hogy ma is három különböző égetőkemencéje van benti műtermében, kettő pedig kint, a városszéli műteremben. S itt, a kettő mellé, mondja most éppen, hogy e sorok írása közben hívom őt telefonon, egy bronzöntő meg egy üveges kemence is készülöben van. S a bármikor útnak induló kék furgon is meg van pakolva mindig szinte egy teljes műteremnyi berendezéssel.

Munkáival találkozhattak már a látogatók, csehországi galériákon kívül Magyarország, Szlovákia, Nagy-Britannia, Japán, Lengyelország, Ausztria, Olaszország galériáiban, kiállító helyiségeiben is. Rendszeres résztvevője több ország különböző műfajú képzőművészeti szimpóziумainak, egyet pedig, magánszimpóziумként, minden évben, idén immár hetedik alkalommal, maga is megrendez Kutná Hora-i tanyáján. Számtalan elismerésben részesült. Volt már nagydíjasa a Kecskeméti Nemzetközi Zománcművészeti Szimpóziumnak, 2004-ben elnyerte a krušovicei sörgyár által kiírt nemzetközi *Korsópályázat* nagydíját, s az elmúlt évben, kilenc ország hatvan zománcművésze között nyerte el a naszvadi Tűzvirág Nemzetközi Zománcművészeti Seregszemle nagydíját is. Szintén az elmúlt évben őt bízták meg a Kecskeméti Katona József Gimnázium épületének homlokzatára került monumentális, Magyar Szent korona kerámia dombormű elkészítésével is. Munkássága, szinte kezdettől fogva erősen kötődik a történelmi és vallási motívumokhoz. Innét nézve talán még természetesebb, hogy művésztének magyarságba és magyarságába mélyen visszanyúló gyökereit, ha akarná sem tudná tagadni. De nem is akarta soha. Elfogadták, ma is elfogadják őt így, magyarként (is) ebben az ősrégi városban, ebben a sokfelé ágazó művésztsadalomban.

Most, e sorok írása, meg a képanyag válogatása közben figyeltem fel jobban munkáiban az Ikarosz motívum gyakori ismétlődésére. Ikarosz köztudottan a merész, nagy teljesítményre vállalkozás jelképe. S minél tovább pörög agyamban Bandi barátom, Andrej Németh Endre életútjának képzeletbeli filmje, egyre inkább találok Ikarosz szárnyalásához hasonlókat az ő pályáját. Annyi különbséggel mindössze, hogy ő mindvégig vigyáz arra, hogy ne kerüljön soha túlságosan közel a Naphoz.

Bence Lajos

Alfons Mucha Lendván

Kiállítás a szlovén kultúra ünnepén

A cseh szecesszió mára igen felkapott művésze, Alfons Mucha magángyűjteményből származó kiállításának lendvai megnyitójával kezdődött a szlovén kultúra ünnepére szervezett rendezvénysorozat. A tárlatnyitón Geric Ferenc, a Galéria-Múzeum Intézet igazgatója köszöntötte az egybegyűlteket.

- Két nagyobb kiállítás megnyitását terveztük az idén a szlovén kulturális minisztérium segítségével, az egyik éppen ma valósul meg Alfons Mucha cseh festő-grafikus kiállításával- mondta köszöntőjében.

A Mucha-kiállítást Judita Krivec Dragan, a Kulturális Minisztérium munkatársa méltatta, kiemelve azokat a jellemzőket, amelyek a század elején alkotó művészt a megérdemelt, de későn jött világsikerhez hozzásegítették: Alfons Mucha leginkább plakátjairól ismert és felismerhető, amelyeket a litográfia segítségével alkotott. Kevésbé

ismert portréiról, utolsó korszakában pedig monumentális, a történelem és a mítosz jegyében megalkotott képeket készített. A Szláv eposz 20 monumentális festményből álló ciklus, melynek egyes darabjait már fiatal korában megálmodta, s az életmű legfontosabb ciklusának számít.

A szakember Mucha nőalakjairól elmondta: a litográfia és a rajz mestere a „fin de siècle” lázában élő Párizsban találta magát nőalakjaival, s a színi előadások plakátjaival hívta fel magára a figyelmet, motívumvilágát a csodaszép női alakok mellett az érintetlen, szinte édeni tisztaságú természet uralta. – Nőalakjai, amelyek az „art nouveau” szimbólumaivá váltak, időtlen bájuk miatt még ma is elkápráztatják a fiatal nemzedéket, hisz tündérien kedvesek – mondta Judita Krivec Dragan.

A kiállítás szervezői és felállítói teljességre törekedtek, hiszen Mucha fotóit, rajzait, továbbá a szerző pénzérmén bankón és bélyegen megjelent motívumait is kiállították. Így közel 100, kisebb-nagyobb műve került kiállításra a várgalériában.

A kiállítást **Barbara Miklic Türk**, a Szlován Köztársaság elnökének neje e szavakkal nyitotta meg: – *Rendkívül örülök, hogy ezt a kiállítást és ezeket a csodálatos képeket Önökkel együtt tekinthetem meg. Bevallom, hogy ennek a ragyogó művészegyéniségnek a képeit ily nagy számban együtt még nem láttam, s azt is megtiszteltetésnek veszem, hogy én nyithatom meg a kiállítást. Mindenek előtt gratulálni szeretnék a szervezőknek, mindenkinek, aki valamilyen formában hozzájárult a tárlathoz – a galériának, a gyűjtemény tulajdonosának és a községnek –, gratulálni szeretnék az Önök nagyvonalúságához, ambíciózusságához és világi szemléletéhez, az Önök kommunikáció-készségéhez, amely nélkül nem jöhetett volna létre ez a tárlat. Lendva kulturális horizontja igen széles: büszkének lehetnek az itt zajló kulturális eseményekre, s kívánok Önöknek sok látogatót az egész szlovén térségből és a szomszédos országokból.*

A nő dícsérete

A műsorban muravidéki szlovén népdalfeldolgozásokkal fellépett Šimonka Tjaša fiatal, tehetséges énekes.

Alfons Muchát már ifjúkora óta foglalkoztatta a századforduló európai művészetében jelentkező historizmus és mitológiai szemlélet. A müncheni képzőművészeti iskola, akár csak a mi Zala Györgyünkre, reá is áttestálta a mitológiával, illetve nemzeti történelemmel való foglalkozás feladatát. A fenti festmény, amelyet Lendván első ízben állítanak ki, beilleszthető a 20 monumentális festményből álló „Szláv eposzba”. Ezt jelenleg Moravsky Krumlovban őrzik, mint a nagyon is változatos és sokszínű életmű legértékesebb sorozatát. Judita Krivec Dragan művészettörténész szerint míg a fin de siècle művészetében alig észlelhető a nemzeti múlthoz való fordulás, illetve a nemzeti identitáskeresés kérdése, addig a szláv nemzeteknél a genius loci palástja alatt igen jelentős szegmentuma valósul meg a történelmi tudatot vallató képzőművészeti témának. Muchánál – ahogy ezt a plakát- és színházművészethez kapcsolódó terveiben is látjuk – elsősorban nem nagy történelmi személyiségek, inkább az egyedi események s még inkább a szláv női figurák lépnek elő identitás-megjelenítő szerepkörben.

Az Eliška címet viselő vászon-olajképen – melyet Zdenek Trimal mecénás és gyűjtő nemrég vásárolt egy skót árverésen –, mint ahogy nagyméretű litográfiáin (például a Theatre de la Renaissance sorozatban) is a drapéria hatás érvényesül. A kedves leánykaalak ruházatában és szelíd tartásában ott van a korábbi nőalakok minden bája, „szecessziós” nyugalma. Ezen a festményén is a népies hangulat érvényesül, amely az Osztrák–Magyar Monarchia területén alkotó művészeknek új lehetőséget biztosított az identitás kinyilvánítás terén.

A szlovén szecesszió még egészében feltáratlan, de létezik, s a művészettörténész szerint éppen ebből az időszakból, idén száz éve megjelenő szlovén mesegyűjteményben Gvidon Birolla nagyszerű illusztrációi találhatók. Az említett időszakban ugyanis a szlovén művészek a Prágai Akadémia mellett Zágrábban folytatták tanulmányaikat, s műveik között az impresszionizmushoz hasonlóan bizonyára több szecessziós alkotás is lappang.

Lacza Tihamér

Az évszázad tanúja: Báró Ghillány István

Egy pozsonyi bérház nem túl tágas lakásában, a családi örökségből megmentett bútorok között él lányával, Erzsébettel báró Ghillány István, aki 2010 januárjában töltötte be 100. életévét. Most tehát már túl van a százegyedikén. Az eltelt évszázad hol boldog, hol szenvedő résztvevője és tanúja, akinek mozgalmas életéről, találkozásairól, megpróbáltatásairól akár könyvet is írhatnánk, s még így sem lenne teljes az életrajza.

Még az Osztrák-Magyar Monarchiában látta meg a napvilágot Sáros vármegye központjában, Eperjesen egy jó módú nemesi család sarjaként. Mint mondja, gyermekkorra nagyon kedves, kellemes volt. A szülői ház része volt a Ghillány Alapítványnak, amelynek az a háromezer hold föld jelentette a bázisát, amely Sáros megyé-

ben különböző helyeken terült el. Természetesen az alapítvány önálló gazdasági egységként funkcionált, és a család Ghillány István édesapját választotta kezelőjének. Ez az alapítvány kizárólag a fiatalok taníttatását finanszírozta. Ghillány István is ennek köszönhetően tanulhatott Prágában, Pozsonyban, Pécsen, ahol még Habsburg Ottó is az iskolatársa volt, és végül a Sárospatakon érettségizett.

A két világháború közötti években még jelentős lélekszámú magyar közösség élt Eperjesen. A földbirtokos réteg szinte teljesen magyar volt, és tagjai összetartottak, mindenki ismerte egymást, sőt olyan szellemi és kulturális életet teremtettek, amelynek híre eljutott Kassára, Pozsonyba és a Prágai Magyar Hírlapnak köszönhetően még az ország fővárosába is. Ghillány István tulajdonképpen csak harmincévesen, már a szocialista Csehszlovákiában, a néphadseregben munkaszolgálatosként eltöltött három év alatt tanult meg igazán szlovákul.

Három testvére: két fivére és egy húga volt. Bátyja kislánnyal együtt Budapest orosz ostromakor egy bombabecsapódás következtében halt meg, a kislánya viszont szerencsésen megmenekült, és még ma is jó egészségnek örvend; férje Páy Gyula történészprofesszor. István bácsi másik fivére is meghalt már, csak a húga él még.

A két háború közötti években Ghillány István kezdetben a Generali Biztosító ügyintézője volt, de közben Bécsben a külkereskedelmi főiskolán tanulva elvégezte a zeneművészeti akadémiát is, miután a zene már kiskora óta fontos szerepet játszott az életében. A német nyelv nem okozott

különösebb gondot számára, mivel német nevelőnők tanították kisgyermekkorában.

A Zeneakadémián Zádor Jenő volt a tanára, aki később, a második világháború kitörése előtt az USA-ba emigrált, és azt szerette volna, ha tanítványa is vele tart, de Ghillány István akkor már jegyben járt leendő feleségével, aki ugyancsak bárói családból származott, és hamarosan össze is házasodtak. Az esküvőről a budapesti lapok társasági rovatai is beszámoltak. Erzsébet lányuk egy évvel később, 1938-ban látta meg a napvilágot. Ghillány István katonatisztként szolgált a magyar hadseregben, de a háború vége felé már inkább bujkált, hol a nyilasok, hol az oroszok előtt.

A háború végeztével Csehszlovákiában találta magát, és ekkor kapóra jött zongoratudása és az is, hogy zeneszerzést és hangszerelést is tanult. Különböző tátrai szállodákban és felvidéki városok mulatóhelyein bárzongoristaként és kiségyüttesek tagjaként muzsikált éveken át, ebből tartotta el a vagyonából teljesen kiforgatott és szinte a nyomor szélére taszított szüleit és családját. Már elmúlt harmincéves, amikor a kommunista hatalom egy újabb csapást mért rá: három évre munkaszolgálatosként kellett építkezéseken talicskát tologatnia, zsákokat cipelnie.

Ghillány István hosszú élete során többször is életveszélyben forgott. Mint katonaszökevényt kis híján kivégezték, de akkor is egy hajszálon függött az élete, amikor a Dunajec folyó fölött majdnem lezuhant egy szikláról. De a védőangyala, úgy látszik, mindvégig mellette állt, és az utolsó pillanatban közbelépett.

A hatvanas évektől kezdve valamelyest javult a család helyzete, majd amikor felesége viszonylag fiatalon elhunyt, István bácsi Erzsébet lányával Pozsonyba költözött, itt élnek ma is. Mindketten zongoratanárként tevékenykedtek, sőt Erzsébet asszony még túl a hetvenen is több tanítvány fejlődését irányítja, de Ghillány István is besegít olykor. Zeneszerzőként elsősorban egyházzenei műveket komponált, miséit többször is előadták a pozsonyi templomokban. Kisebb kamaraműveket és gyermekeknek szánt zongoradarabokat is írt.

Nagy büszkeséggel beszélt Habsburg Ottóval történt találkozásáról, már az 1990-es rendszerváltást követően, amikor a jeles személyiség Pozsonyban járt. Felidéztek a pécsi éveket és persze az azóta eltelt hetven év történéseit is.

Századik születésnapja alkalmából egy kis hangversenyt rendeztek a pozsonypüspöki zeneiskolában, ahol tanítványaival együtt Ghillány István is fellépett, és lendületes zongorajátékával ámulatba ejtette a közönséget. Azt kívánjuk neki, hogy még sokáig éljen közöttünk jó egészségben, és humora soha ne hagyja el.

Ferenczy Klára

Liszt Ferencre emlékeztek Bécsben

Megható zenei élményben volt része Bécsben 2011. január 22-én azoknak, akiknek olyan szerencsésük volt, hogy meghívót kaptak, vagy még sikerült a maradék jegyekből néhányat elcsípniük a nagykövetség és a Collegium Hungaricum rendezésében a magyar EU elnökség és a Liszt-év alkalmából rendezett koncertre a Stefansdomban.

A világ egyik legszebb gótikus katedrális ünnepélyes kivilágításban várta a csendes hóesésben érkező vendégeket. A dómmal szemben, az érseki palotában fogadás előzte meg a hangversenyt, és a díszvendégek a Kapisztrán János szószéke (innen hívta 1451-ben a törökök elleni harcra Kapisztrán János a híveket) alatti bejáratnál a Pummerin, a Stefansdom öreg harangjának hívó szava mellett léphettek be a magyar zászlókkal feldíszített temp-

lomba. Liszt Christus Oratóriumának az előadásán részt vett a bécsi magyarság színe-java. Az új magyar nagykövet, **Szalay-Bobroviczky Vince** megnyitó beszédében többek között köszöntötte a megjelent osztrák minisztereket, Ursula Stenzelt, Bécs első kerületének elöljáróját, Kiss Antal főtanácsadót, Schmitt Pál Köztársasági Elnök képviselőjét, Csuday Balázst, az ENSZ magyar nagykövétét, Molnár György rendkívüli nagykövetet és Anton Fabert, a Stefansdom plébánosát.

A bevezető beszédekénél kis somolygással nyugtáztam, hogy mind az osztrákok, mind a magyarok a saját nemzetükhöz tartozónak vélik Liszt Ferencet. Eszembe jutott Liszt Mihalovich Ödön magyar zeneszerzőhöz írott levele. *„Az egész világ ellenem van. A katolikusok szerint az egyházi zeném túl világias, a protestánsok szerint túl katolikus, a szabadkőművesek azzal vádolnak, hogy túl klerikális vagyok, a konzervatívok forradalmárt látnak bennem, az olaszok szerint képmutató vagyok, Bayreutban nem számítok zeneszerzőnek, a németek állítják, hogy a zeném túl francia, a franciák, hogy túl német, az osztrákok, hogy cigányzenét csinálok és a magyarok számára idegenül csengnek. És a zsidók minden ok nélkül lenéznek engem is és a zenémet is.“*

Ehhez képest ma, születésének 200. évfordulóján számos európai ország vallja magáénak Liszt Ferencet: a zongoraművészt, a zeneszerzőt, a karmestert, a zenepedagógust és a mecénást.

Liszt szakrális szerzeményeinek egyik sajnós ritkán játszott különlegessége az először 1873. május 29-én a weimari Stadtkirche-ben Wagner jelenlétében bemutatott, Liszt által személyesen vezényelt Christus Oratórium, melyet Liszt élete főművének tartott, hiszen 13 évig dolgozott rajta. A szövegkönyvét is maga írta a Biblia, középkori himnuszok, gregoriánus énekek és liturgiák felhasználásával.

A három főrész 14 fejezetében Krisztus születése, élete, halála és feltámadása elevenedik meg.

A művet ez alkalommal is Peskó Zoltán a római Teatro dell`Opera és a pécsi Pannon Philharmonikusok karmestere vezényelte. A kiválóan játszó, Pécs tavalyi kultúrfővárosi programjában is kulcsszerephez jutó Pannon Philharmonikusokat már ismerték a bécsiek, hiszen nemrég a Wiener Konzerthausban is felléptek. A Magyar Rádió Kórusa, a Honvéd Férfikar és a Budapesti Stúdiókórus közreműködésével a szólókat Váradi Zita, Kovács Annamária, Alessandro Codeluppi, Geiger Lajos és Cser Krisztián énekelte.

Lélekkikötő

S. Csoma János kötetbemutatója Bécsben

“Kenyeremet korrektorként, filmgyári alkalmazottként, hírlapíróként, megyébként keresem és keresem. Ami ébren tart, a szeretet és a megértés, ami fáraszt, ezek ellenkezője. 1983 óta állok a Bécsi Napló szolgálatában, egyébként semmi érdemleges nem történt azóta. Ennyi: két számsor közé szorítva élek.”

S Csoma Lélekkikötő című kötetének “fülszövegét” idéztük, s ez a “szerény” aligmondás csak írásban jellemző szerzőjére, aki sziporkázó figura, társaságában hamarabb elfárad a figyeltől az ember, mintha kertet ásna. Ez az “elfáradás” persze a nevetéstől is van, Jánosból dőlnek a viccek, a kínrímes mondókák, a kétsorosok, a bukfcenet vető rímes köszöntők. Szívesen ünnepelte tréfás versekkel mások születésnapját, s most megfogták, a hatvanadik születésnapra megjelent kötet bemutatójára tucatszámú ismerős, kolléga, barát jött el a tél vége felé a Bécsi Magyar Otthon előadótermébe, hogy megismerje a másik “smidtjancsit”.

Akasztották a hóhért. Verset olvastattak föl vele, vallomásra kényszerítették. Kétszeresen is, hisz könyvemutatója előtt a Bécsi Napló harminc évéről beszélt dr. Deák Ernő főszerkesztő Ferenczy Klára háziasszonykodása mellett, majd Böröndi Lajos költő mutatta be a könyvet, rámutatva a felszín mögötti kötődésekre, közös pontokra, Bella Pisták és Nagy Gáspár barátságára, a hűségre, a szeretetvágyra, s mindarra, ami a könyvben bűvópatakként elő-előtör. Már az első cikluscím is árulkodó - Készülő számvetés - , a betakarítás vágya elégikusra hangolta a verseket: “Még megcsodálhatsz, / létezem. / De készül már egy / végső számvetés; / elfecsérelt, / szertehullt időm / rendszerezi / a gondos végtelen.”

S. Csoma három ciklusba rendezett versei közül a közeli barátok leginkább a középső ciklusban ismertek rá, az Agyrémekek, avagy az ész tollfosztása az elégiából az epigrammák felé vezet bennünket, s ezekben a mindennapi élet furcsaságai ugyanúgy tollhegyre tűződnek, mint az osztrák-magyar lét kettősségének furcsasága. Szigorúan válogatott a költő, hisz a tudó-

sító e műfaj cattulusi mélységeit is ismeri, ezeket azonban S Csoma “kirostálta”. A kellemesre sikeredett estét dedikálás követte, s borozgatás a barátokkal.

A szlovén kultúra napja Lendván

A kultúra lenyomata mindannak, amik vagyunk, s amiké szeretnénk válni

A szlovén kultúrünnep (február 8.) központi rendezvényére a lendvai Színház- és Hangversenyteremben került sor, melynek ünnepi szónoka mag. Anton Balazek polgármester volt. – Nyilván méltóbb szónokot is el lehetett volna képzelni a szlovén kultúra ünnepére szervezett ünnepségen, mint amilyen én vagyok, például a lendvai gyökerekkel is rendelkező Tomaz Pandur színházi rendezőt vagy Varga Irena színésznőt, de nem tudunk közös időpontot találni – mondta Balazek. Az ünnepi szónok a sztereotípiák halmozása helyett egy esetet idézett fel, mely a himnuszköltő, Prešeren nagyságát dicséri. – Egyik barátom születésnapjára egy Prešeren-fordításkötetet ajándékoztam magyar nyelven, azzal a céllal, hogy jobban megismerjük egymást. Kis idő elteltével a jóbarát megkérdezte, a pohárköszöntő szövege azonos-e a szlovén himnusz szövegével? Mert erős, öntudatos és világpolgári nézeteket is vallhat az a nemzet, amely a saját himnuszában helyet tud adni a jószomszédi viszonyoknak, a barátságoknak, a bornak. Nagyon nagy költőtök van nektek!

Balazek a kultúra megkerülhetetlen szerepét hangsúlyozva kifejtette: egy város kultúrájának alakulása a kultúrában dolgozók és a kultúrafogyasztó egyének kreativitásában rejlik. – Amikor a Makovecz Imre által tervezett épületbe belépek, ebbe a „fordított” bárkába, vagy ahogy többen is nevezik, Noé bárkájába, arra gondolok, hogy nagyon jó helyen van ez itt Lendván, a kultúrák találkozási pontján, ahol szlovének, magyarok, horvátok, romák és a zsidó kultúra emlékei is megtalálhatók, állandó dialógusban egymással. Ilyen a multikulturális jellegű Lindua folyóirat is, amelyben mindenki a saját anyanyelvén szólal meg, egyfajta dialó-

gust teremtve saját olvasótáborával. A lendvai kultúra gazdag, gyakran hivatkozottan az, presztízserértékű, ugyanakkor mindenki számára hozzáférhető, a különböző kultúrákból összeállított csokor, lokális, ugyanakkor közép-európai, tanuló és tanító, lenyomata mindannak, amik vagyunk, s amiké szeretnénk válni.

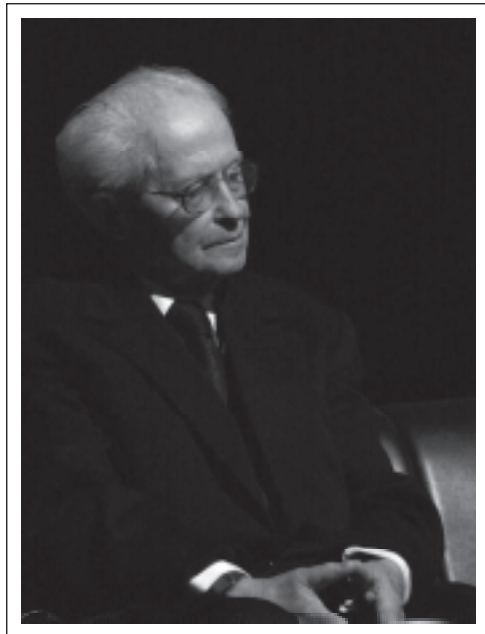
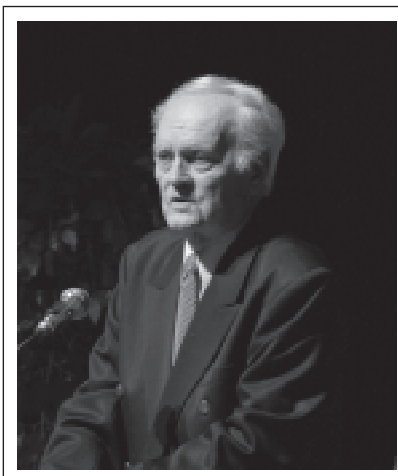
A gálaműsorban kiosztották a polgármester által adományozott évi elismeréseket a kultúra terén kifejtett tevékenységért. Idén Šimonka Tjaša énekesnő és Geric Ferenc, a Lendvai Galéria-Múzeum igazgatója vehette át az elismerést.

A műsorban a Ledvai Kétnyelvű Középiskola diákjai és a zeneiskola növendékei, valamint fűvös- és harmonika zenekara lépett fel.

Bence Lajos

A magyar kultúra napja Galántán

A Szlovákiai Magyar Társadalmi és Közművelődési Szövetség, a Csemadok 2011. január 23-án negyedik alkalommal rendezte meg Galántán, a városi művelődési otthon színháztermében országos emlékműsorát a magyar kultúra napja alkalmából. Hagyomány már, hogy ekkor kerül sor a Csemadok Életmű Díj átadására is. A kitüntetést az idén harmadik éve vehették át azok a Csemadok tagok, akik több évtizeden keresztül aktív tevékenységet fejtettek ki kulturális szövetségünkben. Az idei hat kitüntetett Cséplő Ferenc (Pozsony), Danis Tamás (Rimaszombat), Dobos László (Pozsonypüspöki), Magalbert Péter (Óbást), Méry Béla (Éberhard), Sipos Béla (Galánta) volt. A díjátadás gazdag kultúrműsor keretében zajlott, melyen a Csemadok elmúlt évi országos versenyeinek legjobbjai mutatkoztak be a közönségnek. A kitüntetettek nevében Dr. Danis Tamás nyugalmazott tanár a szavakkal mondott köszönetet:

Korosztályom néhány tagja sajnos már nem lehet jelen, e nap megtiszteltetésében nem részesülhet. Emlékezzünk reájuk most és otthon is! Elevenítsük fel megmaradásunkért évtizedeken át kifejtett munkájukat, annak eredményét!

A pusztulás után - a lehetőségekkel élve- újra dalolt, szavalt, táncolt a széles Felvidék. Ódon iskoláinkban ismét anyanyelvünkön tanítottak írni – olvasni. Akkor is gyermekek beíratásáról döntött és dönt ma is a szülő.

A családi, vérségi kapcsolatok összetartó ereje a szó, a nyelv. Ha feladjuk, utódaink eltávolodnak tőlünk. Akkor már – a költő gondolatára utalva – nem értik a nyelveteket. Mivé lesz gondosan gyarapított könyvtárad, gyűjteményeid? Ünnepnapijaid közőny alázza meg! Az ing közelebb, mint a mellény?

A mellőzött, elapasztott anyanyelv űrt, lelki sérülést vált ki, az alap megbomlik. Anyanyelvünk megvallása egyben nemzeti hovatartozásunk is. Ez az előttünk álló feladat! Évtizedre utal. Gazdag örökségünkből ne zárjuk ki utódainkat!

Kérem, fogadja az Országos Tanács, a rendező Galántai Területi Választmány kitüntetett társaim, barátaim nevében köszönetünket ezért az emlékezetes szép napért.

Végezetül kedves Mindnyájuk számára Kossuth Lajos gondolatát idézem: „Soha le nem mondani, Soha el nem csüggedni, Mindig újra kezdeni!” Vigyük sikerre az előttünk álló feladatokat!

Mézes Rudolf

Simon Attila: Egy rövid esztendő krónikája

A szlovákiai magyarok 1938-ban

Ha egy történeti munkáról kijelenthető, hogy hézagpótló mű, akkor ez két dolgot jelent: először is azt, hogy a korszak kutatását korábban elhanyagolták, vagy legalább is nem kellő mélységben vizsgálták; másodsor pedig azt, hogy új kutatási szempontok, vagy új megközelítések érvényesültek az adott kor vizsgálatában.

Simon Attila, szlovákiai magyar történész „Egy rövid esztendő krónikája” című, „A szlovákiai magyarok 1938-ban” alcímű munkájára mindkét megállapítás érvényes.

Csehszlovákia 1938-as történetének mennyiségileg jelentős, de egyben változó színvonalú szakirodalma van, amelynek középpontjában viszonyítási pontként a müncheni döntés és az ahhoz vezető út áll. Simon Attila azonban ezen kritikus év történéseinek viszonyítási pontjába a csehszlovákiai magyarok történetét állítja. „Ezzel egyfajta hiátust is be kívánok tölteni — írja a szerző — hiszen 1938 magyar olvasata eddig leginkább az első bécsi döntés körüli vitákra összpontosított, amely megközelítésben a szlovákiai magyar közösség csupán mint a bécsi döntés tárgya jelent meg.”

Az Egy esztendő krónikája tulajdonképpen a szlovákiai magyarok bécsi döntést megelőző sorsát, és 38-as magatartását mutatja be a legszélesebben vett kordokumentumok alapján.

A könyv két nagy szerkezeti részből áll. Az elsőben a szlovákiai magyarság húsz, kisebbségben eltöltött évét értékeli, figyelembe véve a népesedési, gazdasági, szociális jellemzőket, a kultúra és oktatás, valamint a korabeli magyar politikai közélet legfontosabb történéseit.

A második szerkezeti egység fejezetei az 1938-as év teljes történetét felöleli egyfajta kronológiai sorrendben. Rendkívül érdekes az a fejezet, melyben az 1938-as év egyik legfontosabb belpolitikai eseményét, a községi választásokat, s ezen belül az Egyesült Magyar Pártnak a teljes magyar politikai egység megteremtésére irányuló kísérletét tárgyalja. Az utolsó fejezet „A várakozás hetei. 1938 októbere” címet viseli. Ez a legnagyobb részletességgel kidolgozott része Simon Attila könyvének, hisz ennek a fejezetnek a megírása történt a legtöbb hozzáférhető dokumentum vizsgálata alapján.

A munka értékes része az „Egy rövid esztendő kronológiája”, valamint a Függelékben megjelentetett dokumentumok egész sora.

Simon Attilának, a Selye János Egyetem tanszékvezető adjunktusának eddigi munkái is a szlovákiai magyarok történetével foglalkoztak (Pl. Telepesek és telepes falvak Dél-Szlovákiában a két világháború között, 2008), ez a most ajánlott műve azonban valóban hézagpótlónak bizonyul, s minden rendű és rangú olvasót hozzásegít a szlovákiai magyarság történetének jobb megismeréséhez.

Kovács László

Dióbölcső, mákfejcsörgő

Mielőtt egy gyermekeknek szánt verskötetet elolvasnék, előzetesen mindig lapozgatom, rácsodálkozom illusztrációira, ízlelgetem szövegfoszlányait. Így próbálok ráhangolódni a kötet alaposabb átolvasására, megértésére és befogadására. Nem volt ez másképp a felvidéki költő, Fellingner Károly: *Dióbölcső, mákfejcsörgő* címmel a közelmúltban megjelent kötetének az elolvasásakor sem.

Fellingner Károly kötetében szépen illusztrált és a gyermekek által is megélhető és átélhető muzsikáló versekkel találkoztam. A verseket ízlelgetve arra a következtetésre jutottam, - s ez nagy örömet jelentett számomra hogy szerzőjük a verseit nem a gyerekek és a felnőtt olvasók pedagógiai-erkölcsi okítására szervezte köteté. Nem mindenáron oktatni-nevelni akarja olvasóit, hanem játszani szólítja őket gyermeki lelkülettel és hevülettel, megidézve szülőföldje színeit, hangulatait, feledhetetlen tájait, hagyományait, ízes, zamatos nyelvét. Versbe bővülte azt a világot, amely legismerősebb számára. Az én-tudatra ébredés emlékképeivel, érzéseivel, hangulataival élményei folyamába hajszol, érzem játszik velem is, játszani, énekelni bíztat engem is. Elhiteti velem is, hogy a játék nem életkorhoz kötött, hanem varázslat, mely olyan világot hevít körénk, amelyben jó otthon lenni, jó önfeledten rácsodálkozni a világ apróságaira. Fellingner érdeme, hogy sikerült gyermeki szemlélettel és a gyermekek remélt szókincsével rákérdeznie a világ titkaira. Éreztetni tudja, hogy a verseiben megjelenő költő harmóniában él a természettel, az őt körülölelő világgal és a képzeletet is gazdagító mesés lényekkel. Alapvető magatartása a világra csodálkozás, az életöröm megvallása és a szerető gondoskodás. Könnyed és dallamosan csengő versbeszédét Babits sorával jellemezhetném talán leginkább: *”Tündérfogócska – igazán”*. Igen, mákfejcsörgős tündérfogócska a dióbölcső körül. A költő köteté bizonyíték, hogy mai rohanó világunkban is van értelme a szépre vágyó igénynek és a szépen szóló beszédnek, ha azt belengi és áthevíti a színes derű és az árnyalt komolyság világossága.

A költő szülőföld vonzásában született mákfejcsörgős verszenéje értékes szókincsgyarapító és szókincsgazdagító versekben tükröződik. Sikerült elhítenie velem, de remélem sikerül minden olvasójával is, hogy lelkünkben él egy játszani szerető gyermek, még ha időnként meg is feledkezünk róla, de meggyőződött arról is, hogy a világ, az élet csupa titok, mely mindennap megfejtésre vár. Bálint Mariann illusztrációi is ezt az érzést erősítették bennem. Örültem, hogy a kötetet díszítő rajzaival nemcsak megjelenítette a versek világát, hanem gazdagítva azt továbbgondolásukra is ösztönzi a kötetre rácsodálkozó olvasót.

Mészely József

Fellingner Károly: *Dióbölcső, mákfejcsörgő*, Liliium Aurum Könyv- és Lapkiadó kft, Dunaszerdahely, 2010.

Múltunk őrzése remény a jövőhöz

Egy nagyszabású vállalkozás, kiváló szerzői közösség munkájának eredményét, a Danter Izabella szerkesztésében megjelent „Nagyfödemes” című, monográfiát vehette kezébe a múlt év végén az olvasó. Már a méreteiben is tekintélyt parancsoló kötet kiadója Nagyfödemes község volt. A 350 oldalas, bőséges képanyaggal, térkép-vázlatokkal és táblázatokkal kiegészített kötet szerzői: régészek, levéltárosok, történészek, néprajzosok, írók, kutatók, kultúrmunkások bebizonyították, hogy nem csak kötelességüknek, de szívügyüknek érezték szűkebb hazájuk, Mátyusföld egyik legnagyobb faluja, Nagyfödemes múltjának alapos feltárását. Nagyfödémest először 1221-ben említik Fudemus néven. A pozsonyi vár birtokaihoz, később a pozsonyi uradalomhoz tartozott.

A település múltjáról eddig még nem jelent meg terjedelmesebb írás. A szerzők most ezt a hiányt pótolták. A könyv a legkorábbi időkből egészen 2009-ig mutatja be a község történetét, fejlődését. Lapjain soron követhetjük Nagyfödemes népének küzdelmét a megmaradásért. Azt, milyen viharok között jutott el az egykori udvari méhészek lakta település a mai faluig. Hogyan vészelte át a századok viharait, a röghöz kötött paraszti élet sorozatos megpróbáltatásait. Megismerhetjük a régi hagyományokat, hogy tisztelni és becsülni tudjuk azokat. Belőlük a szülőföld melege árad, apáink üzenete szól.

Takács Mihály régész két dolgozatából részletes áttekintést nyerhetünk a település fekvéséről és természeti viszonyairól, a falu területén talált legkorábbi tárgyi emlékekről. Nagyfödemes első írásos emlékééről, Mária Terézia úrbérrendezéséről, a településnek a kiegyezéskori történetéről PhDr. Novák Veronika, Mgr. Novák Veronika, Mgr. Gaucik István értekeznek. A Nagyfödemes az 1. világháború idején (1914-1918) című dolgozatot szintén Gaucik István írta. Mgr. Strešnák Gábor történész-levéltáros készítette el az első világháborúban elesett nagyfödemesi katonák jegyzékét.

Három fejezetben az első világháború idejétől az 1949-ig terjedő időszak fontos eseményeiről olvashatunk Eva Vrabcová, Keresztes Csaba, Pukkai László tollából. A nagyfödemesi nevelési-oktatási intézmények történetével Pokreisz Hildegarda történész-levéltáros foglalkozik. Nagyfödemes műemlékeiről és nevezetességeiről Rastislav Petrovič ír, a Szakrális kisemlékek című dolgozat pedig Danter Izabella munkája. A község népi kultúráját három kiváló szerző: Danter Izabella, Nagy Ilona és Juraj Majo dolgozta fel nagy odafigyeléssel. A falu a szocializmus építése idején (1949-1989) c. fejezetnek és a Nagyfödemes az utóbbi húsz év folyamán (1989-2009) résznek több szerzője van.

Bízom benne, hogy a könyv lapjairól megismert történelmünk erősíti majd gyökereinket, meglazult emberi kapcsolatainkat. Tanulunk múltunkból, s tudatosítjuk azt is, hogy csak egymás iránt érzett tisztelettel, a kölcsönös megbecsüléssel tudunk a jövőben is talpon maradni.

Száraz Pál

Bíró Szabolcs: Sub Rosa

A prózaírás szerelmese, Bíró Szabolcs legújabb regénye a Median Könyvkiadó gondozásában látott napvilágot. A *Sub Rosa* a fiatal író nyolcadik regénye. Am az első, amely a korábban Francis W. Scott álnéven publikáló szerző polgári nevén jelent meg.

A 2007 óta krimiket és könnyedebb hangvételű regényeket megjelentető szerző 2010 elején vett búcsút álnevétől, amikor elektronikus, letölthető könyvként, már polgári nevén publikálva megjelent első kisregénye: *Az ötödik parancsolat*. A szerzetesek életét és egy gyilkosság után nyomozó vándorszerzetes történetét bemutató kisregény háttérében a szerző Európa történelme és kultúrája, a vallás, az igazság iránti szenvedélyes érdeklődése áll.

Bíró Szabolcs prózaírói útján egy őszintébb, nyitottabb, kísérletezőbb szellemű korszak kezdődött, melynek első, kézbe vehető eredménye a *Sub Rosa* című regény. A történet cselekménye és főszereplője Prágából, az Arany városból indul. A nyugodt, olvasgatós életre vágyó fiatal antikvárius, Ferenczy László egy izgalmas nyomozásba kezd, ami miatt bejárja Európát, furcsa titkokba ütközik, érdekes alakokkal találkozik, és utazása során megérinti a szerelem is.

A főszereplőt a nagyapjától örökölt antikváriumból egy cetlire felírt latin cím és egy telefonszám, valamint a régi könyvek szenvedélyes gyűjtője, egy német milliárdos kérése indítja útjára. László kíváncsiságától vezérelve belevág a nyomozásba, segítséget kér Jirítól, az öreg bibliofiltól, és elindul a talán nem is létező könyv után. Utazása során a templomos lovagokról összegyűjtött történelmi ismereteiben is kutató, meglátogatja a templomosokhoz kapcsolódó helyszíneket, megismerkedik egy fiatal, okos lánnyal, segítséget kap egy bázongoristától, miközben egy gyilkos lohol a nyomában.

Az izgalmas történet megírására Bíró Szabolcsot a középkori történelem és a magyar templomos lovagok iránti szenvedélyes érdeklődése, a krimi műfaja iránti elkötelezettsége, Prága iránti hódolata és a könyvek szeretete sarkallta. Pörgő, az olvasót izgalomban tartó események láncolata ez a regény, mely könnyed válasz Umberto Eco munkásságára, mégis méltó tisztelgés *A rózsza neve* című regény előtt.

A *Sub Rosa* utószavában a fiatal szerző így vall legújabb regényéről: „egy történet, egy mese a nagyobbaknak, ami talán még tanulságot is hordoz magában... félig akár komolyan is vehető, és sok helyen tükrözi a véleményemet a világról, a történelemről, meg a kultúráról úgy általában...”

A *Sub Rosa* elolvasása után a templomos lovagokról még nem olvasók kezükbe fognak venni egy középkori történelemről szóló, akár ismeretterjesztő könyvet. A templomos lovagok története iránt érdeklődők, akiket ez a téma már lázban tart, jobban elmélyülnek majd a témában, és elgondolkodnak a templomosokról fennmaradt, legendákkal teletűzdelt histórián.

Huszár Ágnes

Szerzőink

Balassa Tamás fotográfus (Mosonmagyaróvár) • **Bence Lajos** újságíró, (Lendva/Lendava) • **Bencsics Miklós** történész (Kismarton/Eisenstadt) • **Böröndi Lajos** költő, tanár (Feketeerdő) • **Büki Attila** író, Érd • **Csáky Anna** költő (Győr) • **S. Csoma János** költő (Bécs/Wien) • **Dimény Gábor** építész (Győr) • **Ferenczy Klára** művészettörténész (Baden bei Wien) • **Gál Sándor** író, költő, (Buzita/Buzica) • **Görföl Jenő** helytörténész, fotográfus (Pozsony/Bratislava) • **Halász Albert** költő, (Lendva/Lendava) • **Hamerlík Barnabás** tanár (Hegysúr/Hruby Súr) • **Huszár Ágnes** néprajzkutató (Dunaszerdahely/Dunajská Streda) • **Józsa Mónika** tanár, karnagy (Vága/Váhovce) • **Kimlei Péter** könyvtáros, helytörténész (Mosonmagyaróvár) • **Kovács László** tanár (Egyházgelle/Holice) • **Lacza Tihamér** újságíró (Pozsony/Bratislava) • **Mészáros Alajos** EP képviselő (Pozsonypüspöki/ Podunajské Biskupice) • **Mészely József** tanár, költő (Mosonmagyaróvár) • **Mézes Rudolf** művelődésszervező (Taksony/Matuskovo) • **Németh Gyula** költő, publicista (Naszvad/Neszvady) • **Rác Boglárka** költő (Füle/Filakovo) • **Sebők Zsófia** publicista • Pozsony/Bratislava) • **Strešák Gábor** történész (Szenc/Senec) • **Szakály Sándor** történész Budapest) • **Szárász Pál** költő (Nagyfödemes/Velké Úlany) • **Tuba László** ny. könyvtárigazgató, helytörténész (Mosonmagyaróvár)